

ny Wit

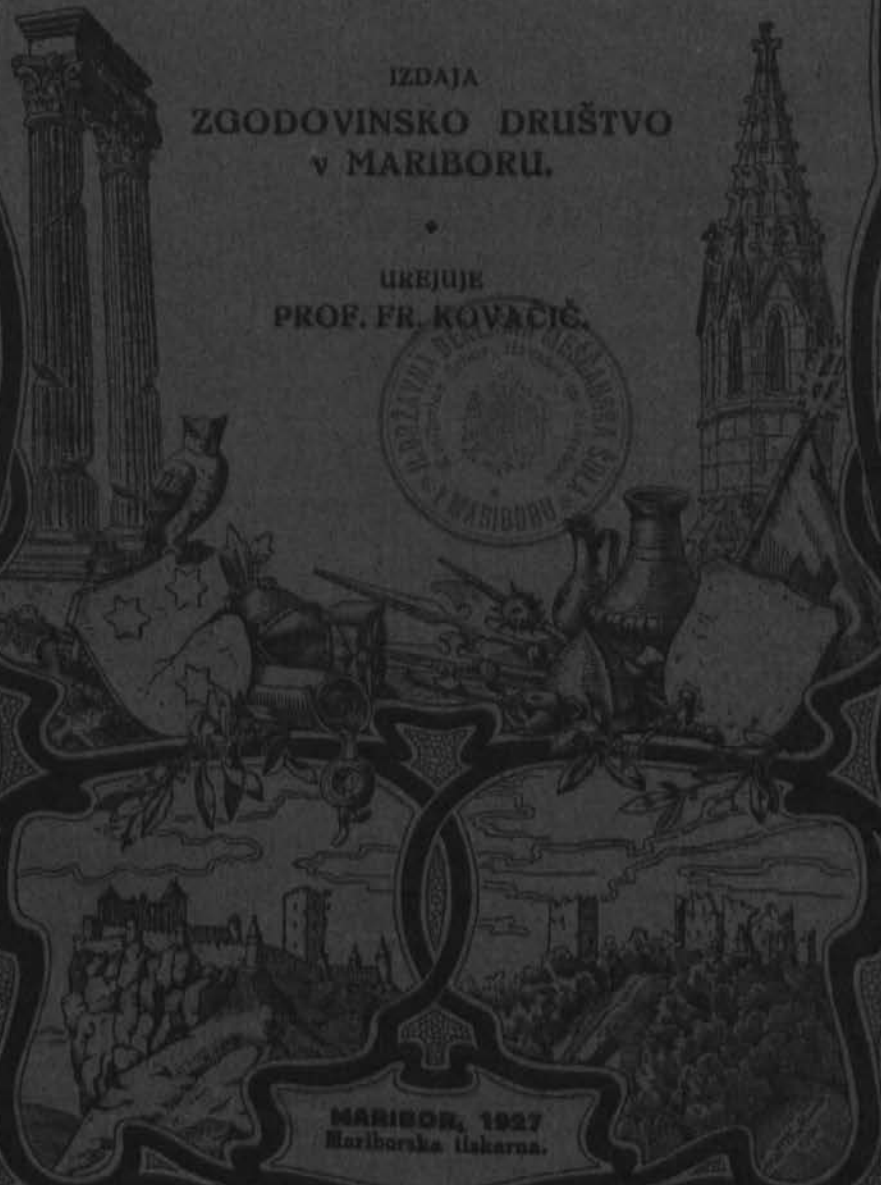
ČASOPIS

ZA

ZGODOVING IN NARODOPIŠJE.

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.

UREJUJE
PROF. FR. KOVACIČ.

MARIBOR, 1927
Mariborska tiskarna.

J. Luch

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaja

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XXII.

Uredil

Prof. Fran Kovačič.

Maribor 1927.

Mariborska tiskarna.

Kazalo.

Letnik XXII. 1927.

I. Razprave.

Stelè Fr., Gradivo za prekmursko zgodovino	1
Košir P.—Möderndorfer V., Ljudska medicina med koroškimi Slovenci	9
Ilešič dr. Fran, Iz Vrazove literarne zapuščine	32
Mravljak Josip, Vuzeniški urbarji	61, 169
Dolenc dr. Metod, Kmečko dedno nasledstvo za časa veljavnosti gorskih bukev	105
Kovačič Fr., K starejši zgodovini minoritskega samostana v Ptujju .	149
Mravljak Jos.—Burian dr. V., Žički rokopis: Češka velikonočna pesem (s sliko na prilogi)	190

II. Izvestja.

Žunkovič Dav., Krajevni imeni Stopence in Tezno	75
Omersa dr. Nikolaj, Pseudonim B. E. v Pisanicah.	77
Turk Al., Prispevek k »Sprotuletni Vijolici«	82
Zemljič Matija, Nekaj pripomb k članku: Herman Jurij in njegova gimnazija pri Sv. Tomažu	86
Mravljak Jos., Bratovščina splavarjev v Vuzenici	86
Mravljak Jos., Zadnji lov na volkove na Pohorju	194
Glaser Janko, Donesek k poglavju o naših jožefincih in redemptoristih	195
Glaser Janko, O Aškerčevih Pohorskih cvetlicah	196
Glonar dr. Joža, Ljutomer v satirični italijanski vojaški pesmi . . .	199
Kovačič Maks, Bibliografski drobiž	201

III. Slovstvo.

Dr. Jos. Turk, Kritične opombe k tekstu Hrenovega memoriala o zgodovini reformacije na Slovenskem	88
Sidaritsch dr. Marian, Geographie des bäuerlichen Siedlungswesens im ehemaligen Herzogtum Steiermark. Fr. Baš	90
Majcen Gabrijel, Kratka zgodovina Maribora. Fr. Baš	92
Kocbek Fran, Savinjske Alpe. Dr. Josip Tominšek	96
Lončar dr. Dragotin, Politično življenje Slovencev. Dr. Jos. Tominšek	97

Gradivo za prekmursko zgodovino.

Fr. Stelê — Ljubljana.

1. Župna cerkev v Martjancih*).

Župna cerkev v Martjancih je eden najvažnejših spomenikov srednjeveške umetnosti v Prekmurju. Napis v prezbiteriju navaja l. 1392 kot leto njenega postanka in imenuje kot njenega stavbenika (aedificata . . . per manus) Janeza Aquilo, rodom iz Radgone. Ker se je v bližini tega napisa Janeza Aquila naslikal in se tam označil kot slikar, moramo sklepati, da je bil vsaj v tem slučaju oboje, mojster za stavbo in za poslikanje. Stavba nam predstavlja v 2. pol. 14. stol. v Prekmurju močno razširjen tip cerkvene stavbe, ki ga označuje znotraj obokan prezbiterij s plastičnimi sklepniki in konzolami in pravokotna, z ravnim lesenim stropom prekrita ladija. Stolp stoji sredi glavne fasade, njegovo pritličje je obokano, njegova ogla in prednja, prostostoječa ogla fasade so ojačeni z oporniki, prezbiterij ima opornike na vseh konstruktivno važnih točkah. Gotska okna prezbiterija se končujejo s trilistnim šilastim vrhom, srednje okno v prezbiteriju pa je redoma dvodelno, torej širje od ostalih. Tega tipa cerkve so n. pr. cerkev v Tišini, sedaj že podrta župna cerkev pri sv. Juriju, že popolnoma prezidana župna cerkev v Bogojini, stara župna cerkev v Turnišču, župna cerkev v Gor. Lendavi itd. Najbolje je med vsemi še ohranila svoj stari značaj martjanska. Zunanjščina je namreč ohranila vse bistvene poteze prvotne arhitekture in temu staremu značaju izborna sekundira solidna temna pátina sten. Notranjščina je pač pretrpela večje izpremembe, ladija je sedaj obokana, toda že obisk pod streho nas pouči, da je imela ladija prvotno raven, lesen strop. Več o

*) Literatura o martjanski cerkvi: Dr. Fr. H. Romer, Kirchliche Wandgemälde des XIII. u. XIV. Jhrh. in der Eisenburger Gespanschaft v. Mitteil. d. k. k. Central-Commission zur Erhaltung der Baudenkmale, XIX. 1. Supplementbd, Dunaj 1874, str. 209, Wandgemälde in Martiáncz. — Bagáry József, 500 éves jubilaum Mártonhelyen 1392—1892 in Pusztaí József, Adalékok a mártonhelyi plebánia-templom 500 éves történetéhez v Muraszombát és vidéke, Murska Söbötä 13. nov. 1892, št. 46. — Dr. Ivanóczy Ferencz, Vázlatok a régmúlt korból VII. Mártonhely v Sombathelyi Ujság, Szombathely 15. apr. 1900, št. 15.

stari cerkvi in njeni opremi pa izvemo iz dveh vizitacijskih zapisnikov, ki jih tu objavljam. Iz teh zapisnikov posnamemo, da je ta cerkev tudi preko luteranske dobe ohranila velik del svoje stare opreme in je šele začetek XVIII. stol. prinesel temeljitejše izpremembe. Leta 1698., iz katerega je starejši vizitacijski zapisnik, je imela ladija še raven lesen strop, kar indirektno sledi iz tega, da se svod omenja samo v prezbiteriju, druga vizitacija l. 1756. pa izrecno povdarja, da je cela cerkev obokana. Koncem XVII. stol. sta bila kor in prižnica lesena. Oboje je bilo sr. XVIII. stol. še ohranjeno. Balustrada kora je imela slike Kristusa in apostolov¹⁾. Na prižnici so bile slike štirih evangelistov. Kakšno starost smemo pripisovati kora in prižnici, je težko reči, vendar dvomimo, da starejšo kot sr. event. 2. pol. XVII. stol. Na to moremo sklepati iz analogij podobnih spomenikov; podobnih prižnic se je polno ohranilo iz 2. pol. XVII. in 1. pol. XVIII. stol.²⁾ Pa tudi dejstvo, da je bila že v 1. pol. XVII. stol. martjanska cerkev v rokah protestantov, govori proti večji starosti kakor sr. ali 2. pol. XVII. stol. — Koncem XVII., pa tudi še sr. XVIII. stol. so bila ohranjena gotska slikana okna, okrašena s slikami apostolov. L. 1702. je bila obokana tudi ladija. Največ izpremembe je v času med obema vizitacijama doživela notranja oprava. L. 1698. je bil še ohranjen veliki oltar iz l. 1529. z dvema krili in v omari s kipi Marije z Detetom na levici in sv. Petrom in sv. Janezom Evang. Na omari se je nahajal kip sv. Martina, ki deli plašč. Severni stranski oltar sv. Lovrenca je bil nov, ker še ni bil poslikan; južni je moral biti tudi gotski, ker se pravi, da je imel obliko omare. L. 1756. se je nahajal prejšnji veliki oltar na mestu epistelskega (juž.) stranskega oltarja, katerega že ni bilo več. Tudi oltarja sv. Lovrenca ni bilo več, ampak mesto njega oltar sv. Križa. Nov je bil med tem veliki oltar sv. Martina, ki se je v deloma izpremenjenem in zelo zapuščenem vidu ohranil do naših dni. Imel je sliko sv. Martina, v atiki pa sliko sv. Trojice; poleg tega so ga krasili kipi sv. Gregorja, sv. Avguščina in sv. Petra in Pavla. Nastati je moral kmalu po l. 1702., ko je bila ladija obokana, ker je bil ustanovitelj obakrat Peter Berke. Druga polo-

¹⁾ Taka balustrada se nam je ohranila, četudi popolnoma preslikana, n. pr. v župni cerkvi v Jarenini, tudi slike apostolov, ki so sedaj vdlane v hrbtišče zadnjih klopi pod korom župne cerkve v Rušah, so bržkone ostanek take poslikane balustrade; na Kranjskem ima lesen s slikami apostolov in svetnikov okrašen kor iz l. 1753. cerkev v Dol. Jezeru ob Cirkniškem jezeru.

²⁾ Prim. lep primer prižnico pri sv. Primožu nad Kamnikom z Mencingerjevimi slikami iz l. 1742., nekoliko starejšo prižnico v Mekinjah, iz XVII. stol. pa n. pr. prižnico v Valični vasi pri Žužemberku in celo vrsto drugih. S poznogotskimi slikami okrašena prižnica v cerkvi sv. Miklavža pri Čadramu, pa gotovo ni spomenik v prvotni obliki in so lepe slike, ki so iz različnih rok in tudi časov, prvotno gotovo služile drugemu namenu.

vica XVIII. stol. je odstranila oba omenjena stranska oltarja in ju nadomestila s sedanjima dvema, ki sta bila v prvotni zasnovi prav lepa, a sta doživela naše dni v skrajno zapuščeni obliki. Tudi veliki oltar je pretrpel občutne spremembe. L. 1925. pa je bil odstranjen in nadomeščen z novim marmornatim po načrtu arhitekta J. Plečnika. S tem je martjanska cerkev stopila v dobo zopetne obnove. Freske v prezbiteriju, eden najzanimivejših spomenikov srednjeveškega slikarstva v Sloveniji, so v splošnem dobro ohranjene in niso bile nikdar pobeljene; trpele so samo v pritličnih delih od vlage in alg, ki so jih za nekdanjim oltarjem deloma popolnoma pokrile, drugače pa jih pokriva posebno mestoma, kjer je stena valovita, desetleten prah. Novi oltar, novi tlak v prezbiteriju in pa kamenit oblog pritličnega pasu bodo še bolj pokazali te pomanjkljivosti, tako da je nedvomno, da je prišel čas za previdno strokovnjaško osnažitev tega glavnega dela Janeza Aquile iz Radgone. Upati smemo, da ne bo kak pre-nagljen ali nepreviden korak oškodoval tega, kar se je očevalo klub večdesetletni brezbriznosti!

V naslednjem objavljam besedilo obeh citiranih vizitacijskih zapisnikov in na koncu serijo starih beležk, po večini s kakim ostrim predmetom vrezanih v omet s freskami.

1. — *Visitatio ecclesiae in oppido Martiancz... celebrata die 14. marcii 1698.*

Potrjen prepis zapisnika, izdan dne 16. dec. 1768.

Est parochia Slavonico-Croatica.

Ecclesia in ipso oppido ab antiquis catholicis in Anno MCCCLXXX (sic!) in honorem S. Martini episcopi turonensis aedificata. Solique orienti obversa. Est in suis aedificiis solida, ampla, magna et quondam etiam in sui pulchritudine gratiosa... Ipsa porro ecclesia habet turrim lapideam solidam, eminentem, geminis campanis dotatam et una cum reliquo ecclesiae corpore imbricibus tectam, laquearia ex asse-ribus concinata et coloribus variegata. Ea que adhuc bona; sacristiam fornicatam, a parte Boriati annexam, in suo tamen pavimento solutam; chorum et cathedram ligneos, sedilia aliquot et aliquatia. Sanctuarium fornicatum. Picturis variis tam Apostolorum imagines et quattuor Evangelistarum quam etiam angelorum undique illustratum... vetustate temetsi obsoletum adhuc tamen amoenum. Habet autem fornix in varios anfractus olim polito lapide expositos diductum et expositum una cum porta ipsius sacristiae. In eodem sanctuario habetur tabernaculum parieti ecclesiae in latere aquilonari insertum, valvutâ tamen destitutum, quod olim erat bene provisum et decorum. Praeterea aras habet ternas in totidem mensis omnino lapideis exstructas. Earum major in anno millesimo quingentesimo vigesimo nono cum geminis valvutis stuatuisque B. M. Virginis Parvulum suum laevo brachio gestantis. Et deinde dextrorsum Divi Petri Principis Apostolorum, laevorsum autem S. Joannis Evangelistae. Superne vero S. Martini Equitis cum decore spectabilis. Duae autem minores situantur in medietate ante columnas ipsas sanctuaril, quarum altera ex parte septentrionali est omnino nova Divo Laurentio sacra, suis autem coloribus nondum illustrata et altera plane vetustissima et instar almarii repraesentata. Suisque stautis exposita... Denique fenestras habet more veterum in longum deductas, easque in sanctuario imaginibus sanctorum apostolorum coloratas...

2. — *Visitatio canonica Parochiae Vandalicae Martyancziensis et filialium eius...* in Dioecesi Iaurinensi, in Comitatu Castrî Ferrei, Districtu vero Thótságiensi. Anno 1756, 12. Sept. peracta.

De statu ipsius ecclesiae Mártyancziensis.

Primo: Erecta et dicata est haec ecclesia in honore Sancti Martini episcopi turonensis, cuius proinde patrocinium in ipso festo Sancti Martini celebratur... Consecrata non est, licet signa videantur, nam ea parata solummodo sunt pro consecratione, nec etiam a tempore, quo ab acatholicis recepta est, profanata existit. Est vero lapidea, tota sub fornice et quidem in corpore ecclesiae cyradas pictas, in ipso sanctuario vero per totum imagines depictas habens, ubi in fornice annuntiatio beatissimae Virginis et symbola 4 Evangelistarum visuntur. In pariete a meridie Christus Dominus cum aliquot apostolis et inscriptionibus gotticis, ab infra S. Martinus resuscitans mortuos. Ex parte evangelii itidem reliqui apostoli, infra quos Sanctus Martinus miles apparet; circa altare vero et hinc inde varii Sancti et Sancte... cum inscriptionibus gotticis repraesentantur. Qualiter ad vitra in foenestris pictae sunt imagines apostolorum. Imbricibus item tecta est ecclesia haec antiquis et ruinatis una cum turri lapidea, satis alta, ferreum gallum in se habente, ante portam ecclesiae, ab occidente habitam, erecta, nam alia porta ecclesiae in meridiae habetur. Lateribus autem strata est ecclesia una cum sacristia murata, imbricibus tecta ab aquilone existente sub fornice tota. Sita est in ipso oppido, loco tamen aliquantum elevatori, et cum sanctuario ad orientem est versa. Chorus est ligneus, imagines in se pictas Christi Domini et apostolorum habens. Cathedra pariter est lignea marmorei coloris, quoad aliquas listas (?) inaurata, cum depictis quatuor Evangelistis et in tecto Spiritu sancto. Scamma sunt bona lignea nova. In sanctuario item ab aquilone muratum antiquum tabernaculum apparet.

Altaria sunt tria non consecrata. Altare quidem maius erectum in honorem Sancti Martini episcopi, cuius etiam imago depicta est ad medium altaris in tela, ubi visitur eques et ut episcopus eleemosynam dare. Superior imago est Sanctissimae Trinitatis ad telam picta. Inter has imagines est scutum cum sculpto capite angeli, et pictum cor, manus et pedes representans. In summitate altaris est caput angeli sculptum, ex parte evangelii supra interiorem columnam stat S. Gregorius, intra columnas et tabernaculum S. Petrus. Ex parte epistolae taliter S. Augustinus et S. Paulus. Tabernaculum est ligneum, una cum altari marmorei coloris, quoad cyradas inauratum. Antependium est in tela ex pilis factum, cum litteris in medio I.H.S. Dicta autem imago media S. Martini habet scriptos versus:

Ouae pietas fundata novo splendore refulget.

Haec, Martine, tibi tota sacrata venit.

Condidit hanc aram Petrus cognomine Berke,

Virtutis studio tempus in omne vigens.

Hoc pietatis opus cernens age dicere, lector:

Aetheris dignus sedibus auctor erat.

Altare secundum est ex parte evangelii S. Crucis, in quo est Crucifixus sculptus erectus, et post hunc magna imago repraesentans duos angelos flentes et Jerusalem Civitatem, antependium autem Christum crucem bajulantem repraesentat.

Altare tertium ex parte epistolae est beatissimae Virginis, cuius imago sculpta antiquissima, et sculptis S. Petro et S. Joanne Evangelista stipata in armario altaris existit. Supra armarium S. Martinus partem palli sui mendico abscindens sculptus habetur. In antependio Mater amabilis est picta. Caemeterium est circa ecclesiam cinctum lignis antiquis ruinatis.

Secundo: A quo fundata sit, non constat cum sit antiqua, renvata tamen est, ut patet ex inscriptione frontispicii sanctuarii tenoris sequentis:

Mathias Szkavicz pastor fuit et que Decanus surrexit fornix opera en iste pia. Per eleemosynam Petri Berke tricesimatoris et curam aedtuorum Mathiae Berke et Blásii RácZ erectus fornix iste de novo Anno Domini 1702.

Ecclesia illalls Sancti Sebastiani in Pecseróoz. Est autem haec ecclesia in colle praealto sita cum sanctuario versa ad orientem, lignea tota, scandulis tecta, et tabulata asseribus tinctis ac tegulis pavimentata, habens appendicem ligneum ante portam ab occidente existentem. Supra sanctuarius est crux lignea duplicata et supra appendicem turricula cum campanis duabus. Cathedra in ecclesia est demissa lignea. Et altare est unicum una cum ecclesia non profanatum, non consecratum. In quo velut marmorei coloris, inferior imago est S. Sebastiani, superior S. Viti et in summitate altaris scriptum est: Sancte Vite, ora pro nobis. Antependium altaris est in tela pictum.

3. — Na stenah prezbiterijske cerkve je ohranjenih več starih podpisov in zapiskov, vpraskanih s kakim ostrim predmetom v omet s freskami. Ker je pritlični del sten do višine 1,80 m in za vel. oltarjem celo 2,20 m zelo vlažen ter so ga deloma pokrile alge in se zajedle v gladki omet, posebno močno ravno na razpraskanih mestih, kjer se nahajajo ti podpisi, je velik del teh zapiskov, katerih nekateri bi utegnili biti zgodovinsko važni, že tako zabrisani ali poškodovani, da ga pač ne bo mogoče več rešiti. Pri svojih ponovnih obiskih l. 1920. in 1925. sem se potrudil, da vsaj boljše ohranjene rešim pozabljivosti.

Naj sledi, kar se mi je posrečilo prečitati:

Največji zapisek se nahaja na južni steni nad spodnjim robom slike sv. Martina obuja mrtve in se glasi:

1. — Anno 1483 obiit Nicolaus . . . ch¹) pl(e)ban(us)
2. — cui successit Andreas Sestranchicz
3. — anno 1507mo obiit Andreas
4. — Sestranchetz pl(e)ban(us) S. Martini in vigilia Bti²)B(e)n(e)dicti
5. — cui successit Vdalric(us) Seztranchicz Vdalric(us)³), hic fuit ille qui comedit.⁴)

Napisi na sliki smrti sv. Martina:

1. — Hic fuit d(omi)n(u)s Michael capellan(us) quodque pl(e)b(a)nus in Bagonia⁵). Anno 1485 d(omi)ni.
2. — 1492 hic fuit Petrus . . . S. Martini.
3. — Hic fuit . . . caplanus anno dni 1520.

¹) Ime je večkrat prečrtano in zato popolnoma nečitljivo.

²) Mogoče tudi Sti.

³) Ponovljeno z malo slabšimi potezami.

⁴) Kaj naj ta izraz pomeni, ne razumem. Pod glavo umrlega sv. Martina na sosednji sliki je z nekoliko bolj svobodno roko, a v pisavi istega sistema, zapisano še enkrat: Hic fuit ille qui comedit, brez vsakega imena.

⁵) More pa biti tudi Bagoira, ker i nima pike.

4. — Že prav v kotu ob slavoloku nad klopjo: Anno domini millesimo sexagesi(mo) II septuaginta duo annos et (?) duos di(es)... (uničeno po novejšem, preko tega zapisanem napisu).

5. — Hic fuit Petrus Sand capllnus S. M.(artini) anno 1519.

6. — H. f. Mar: Dravec Rector opidi Martiancz anno 1631, 4 die 5 augusti.

7. — H. f. Johannes Hasaj Anno 1629.

8. — H. f. Joannes Farkas.

9. — Hic fuit Matheus de Ludburg.

10. — Johane(s) Sucoris 1582.

11. — Hic fuit Albertus capllnus Scti Martini.

12. — Hic fuit dnus Johannes E . . .

13. — 1492. Hic fuit Petrus Freys . . . de Karniola Kappellanus ad S. Martinum pro sui . . .

Na sliki sv. Martina na konju na severni steni je obširen zapisek, ki je od alg popolnoma pokrit in čitljivost vsled okrušenih robov vrisanih črk skoro popolnoma zabrisana. Razbral sem samo posamezne besede: ...MCCCC... die dnico (?) pie meritis... fuit ... dedicatio (?) eclesie scti Martini huius... in altare (event. vltra) posito... p(er) dijonisum.

Poleg tega so tu še sledeči čitljivi zapiski:

1. — Sum ego Matheus Hóras (po pisavi sodeč iz XVII. stol. event. še iz konca XVI. stol.).

2. — H. f. N. F. (združeno v monogram) 1597.

3. — H. f. Mathyas Vörös Anno 1644.

4. — M. Pavlus Zek Diak 1597.

5. — H. f. A V L. 1632.

6. — Ostanek večjega nečitljivega napisa... anno dni 1415... Za oltarjem je polno zapiskov, ki je pa vlaga skoro vse uničila. Čitam še:

1. — Jacobus Kotaj 1580.

2. — Tomas Vlien Anno 1595.

3. — H. f. A : N : V. A. 1628.¹⁾

2. Slovenska listina iz l. 1643.

Poleg drugih zgodovinsko zanimivih listin se je do l. 1885. nahajala v arhivu martjanske cerkve tudi slovenska listina, s katero so takratni protestantovski ključarji cerkve sv. Martina završili 1. jan. 1643 l. 1642. začeto pravdo s sinovi umrlega Ferénczeka Jurka, ki je l. 1604. vzel cerkveni vinograd v Vučji Gomili v najem s tem, da so jim izročili vinograd ponovno v najem pod novimi, v listini zabeleženimi pogoji. Kakor poroča martjanski kantor in učitelj Jožef Pusztai²⁾, si je to listino l. 1885.

¹⁾ Romer, o. c. str. 212, navaja še par drugih.

²⁾ O. c.

izposodil takratni profesor slovenščine na realki v Mariboru Anton Trstenjak, do jo prepíše, a je ni več vrnil. Tako so jo zadnji čas smatrali za izgubljeno. Na podlagi Pusztaijeve trditve sem iskal v zapuščini Antona Trstenjaka v Ljubljani in res našel p r e p i s te važne listine pri njegovem rokopisu o Prekmurju. Prepis je pisan s Trstenjakovo roko na celi poli papirja, zraven pa je pridejana druga pola vsebujoča vprašanja o pomenu Trstenjaku nerazumljivih ali nejasnih besed, katero je poslal takratnemu martjanskemu župniku J. Bagariju. Bagari mu je vprašanja, ki pa po večini sploh niso toliko važna, da bi jih tu ponavljali, ker se tičejo večinoma besed, ki jih vsak znanstvenik brez težave razume, večinoma v nemškem jeziku razložil. Zadnje vprašanje se je glasilo »Kde je o r i g i n a l o v e g a m a n u s k r i p t a, o v e c o p i e ?« nakar je B. odgovoril: »Ist unbekannt, wahrscheinlich zu Grunde gegangen, denn die Protestanten haben 80 Jahre mit Gewalt gehaust in unserer Gegend und haben viele historische Alterthümer und Documente vernichtet, damit ja Nichts zurückbleibt, was uns auf das pietäts-reiche Mittel Alter erinnern würde. — Sic transit gloria mundi!«

Že iz prepisa samega je iz končnega latinskega potrdila razvidno, da je T. prepisal o v e r o v l j e n p r e p i s nekega originala, ki se bržkone sploh ni nahajal v Martjancih, ampak nekje drugje. Ta overovljeni prepis si je torej T. izposodil in ga do l. 1892. ni vrnil. Ali ga je vrnil pozneje, ko ga je Pusztai javno indirektno pozval, Bog vé! V njegovi zapuščini ga dosedaj nismo našli. Kakor je iz rokopisa razvidno, ga je T. mislil publicirati, a mu je smrt in bržkone tudi vojna izdajo onemogočila. T., ki je dobro poznal prekmursko slovstvo, smatra to listino za najstarejši literarni spomenik prekmurske slovenščine.

Domneva Bagarijeva, da so original te listine uničili p r o t e s t a n t j e, je deplasirana, saj gre vendar za spomenik iz dobe, ko je bila martjanska cerkev v p r o t e s t a n t s k i h rokah. Original se je vsaj kasneje nahajal nekje izven Martjancev, mogoče pri sedežu overovatelja arhidijakona N. Barbélyja, zato je nastala potreba po tem žal nedatiranem in nelokaliziranem prepisu.

Zgodovinsko ozadje listine je jasno: Štiri leta po padcu Kaniže v turške roke so l. 1604. cerkveni ključarji izročili cerkveni vinograd v Vučji Gomili Ferenczecu Jurku v najem, ker je bil martjanski predikant oviran po novih gospodarjih dežele, da ga redno obdeluje.¹⁾ Že iz tega je jasno, da je bila cerkev zač. XVII. stol. v protestantskih rokah. Tudi sredi stoletja, ko je naša listina nastala, so bili gospodarji cerkve še vedno pro-

¹⁾ Univ. prof. dr. M. Dolenc mi je izjavil, da je to v takratni turški okupaciji opetovan pojav.

testantje, kar dokazuje tudi druga zanimiva listina iz martjanskega arhiva, s katero 29. jun. 1652 enajst turških ag v Kaniži salomonsko reši spor med kalvinskim in evangelijskim predikantom v Martjancih. Kedaj je cerkev prišla zopet v katoliške roke, ni pojasnjeno. Gotovo pred l. 1698, ko se je vršila vizitacija in je bil postavljen že en nov oltar. Trditev Bagarijeva,¹⁾ da so bili protestantski pastori v Martjancih od 1620 do 1700, nima podlage. Bliže resnici je gotovo Pusztai,²⁾ ki trdi, da je bila cerkev pod cesarjem Leopoldom I. vrnjena katoličanom, ne pove pa vira za svoje znanje.

Naj sledi sedaj tekst te važne listine, ki more v enaki meri zanimati pravnega zgodovinarja, kakor jezikoslovca.

Copia.³⁾
 Mij Szvétoğa Martina Czéhlestri v - Martyáncze, Forján Sebján Szebebecz, Benzik Stevan z - Stesánovecz, Nemezc Mátaĵ z - Martyáncz, y Őllen Stevan z - Martyáncz, dámo naznánye vszem kimsze godi Prisztoj Po vetom nassem Liszte dá nigdasnyĵ vü Christussi Premhnocsi nassi Brattove⁴⁾, i Pochteni Chéhlestri Szvetoga Martína po imeni Herbar Sztanko z - Norsinecz, Marossa Sebján z - Mladetinecz, Mattyasich Lukách z - Martyáncz, i Halosta Gerigor z - Martyáncz, ino Szalaszegi János Martyanszki Praedicator; Bili szo dáli Czerkveni Vinograd Vuchegomíle⁵⁾ vroke nassemu nigdasnyemu gmainaru Ferenczek Jurku po Caniskom Vzette⁶⁾ na šterto leto, tojeto Anno Domini 1604 pod tem zrokom, kaibiga delal, v snyega haszen te mal, vszeli do teih dob, doklambi Gószpodin Bogh od Poganszke roke országh osziobódił. Arie te Vinograd Praedicator od Turkov i Ráczov neiszmel kopati, ni knyemu hoditi. A zatemtoga kaibiga prez vszake právde, Pernye⁷⁾, i ezeringe vroke dál, Szvetoga Martina Czéhlestrom, i Praedicatoru, tebi jedno Vedro goren Vszáko leto od toĵa Vinograda Praedicatoru dával. Igdabisze Paki jedno Malo omirilo bilo szteml Pogánni, Anno Domini 1642. Pocsesse⁸⁾ nassi Posteni Chéhlestri od Ferenczok⁹⁾ Jurka Szinov te Vinograd Czerkveni jemati, tojeto, od Ferenczek¹⁰⁾ Stevana, Miklosa, i od Mihaly Diáka¹¹⁾, á onisze Posztayisse, i ne hotesse zrok Pusztiti, nego hotesse szvoi úrok¹²⁾ dersati, zatoga volo moraliszo Czehlestri kpravdi sztopiti, v - Martyáncze, právdaje te Vinograd nazáj na Czirkev Priglednola i Vroke dála, tak govorecsi, Nigdar nicsese¹³⁾ nemore Czirkenoga úroka¹⁴⁾ ni odáti ni kupiti, ni Szilom ládati, ni dersati; Bili szo vü te pravde Szobocski Posteni Richtarje — — — Valpoti i ládavczi Pletes Mihály, Pétek Matthaj, Réczek Michally, Szabo Jörko, Fariján Marthon, Podleszek Iván, Trattnyak Miklos, Trattnyak Ivan, Kolár Mattaj, Hebar Martin, Grábar Júri, Hebar Miklos, Luttar Miklos Procator¹⁵⁾, Lacsen Miklos, Temlin Balás Deák¹⁶⁾) Gószponna

¹⁾ O. c.

²⁾ O. c.

³⁾ Čitati je treba po madjarskem pravopisu izvzemši nekatere netočnosti in posebnosti, ki so pa lahko razumljive.

⁴⁾ Trsténjak je pomotoma prepisal Vřetle¹⁾, kar mu Bagari v opazki korigira.

⁵⁾ Pomota, mešto Ferenczek.

⁶⁾ Diák, madj. tudi deák, student; v ljudski govorici pisar, sem'ntje pevec.

⁷⁾ úrok, madj. örök, dedščina.

⁸⁾ Procator, madj. prókátor, advokat.

Battyáni Adama V Rakicsanszki Dogos¹⁾, Bukeffi György Deák²⁾ Goszponna Forgácsa Dogos³⁾ Czukvics Miklos Deák²⁾ etc. Luther Juri Valpot, i osztáli vnoči. A mi Czehmestri szteliszmo te vinograd drügomi dati, kibi od nyega vekse gorno dával. Gda bi bil to zaszlissal Ferenczek Miklos, Pride knám zleipimj lüdmi, tersze zacse moliti, naibi te Czirkveni ürok³⁾ ne jemáli procs od nyega, ar bi on gotov bil od toga Vinograda gorno Pobolsati, à mi Czehmestri stiri Vedra gornoga Pocseismo od nyega prosziti, à te Ferenczek Miklos szvoje dobre Vole obecsa Vszako leto tri Vedra goren, pred szvetoga Martina dném ziednim tiednom Martyanszkomu Praedicatoru Pripelati, natoszmo engedüvati⁴⁾ te Vinograd tomu Ferenczek Miklosu, kopati, gnoiti, grobati, poveksávati, ino vszega Zaszaditi, vsivati vsze do teh dob doklam bode hotél Martyanszki Praedicator szám te Vinograd kopati. I te Ferenczek Miklos szeje nám vszem Czehmestrom, i vszoi Pozstene Gmajne i Praedicatoru z Vörom i zpriszegom obecsal i zalosil da gda godi bode hotell Martyánszki Praedicator te Czirkveni Vinograd delati, daga hocse zdobre Vole szvoimi Bratmi, prez vszake Pravde, prez vszake czeringe i Plácese nazaj vroke dati, engeduvati⁴⁾, zevszim Czimprom koje gode na Czirkvenoi zemli poczimpral, Arszmo mi nyemu Prez Penez te Vinograd dáli, tak i on hocse nam Prez penez nazai dati gda godi bode potrebno ali Czehmestrom ali Praedicatoru. Bili szo vtom zpravicesi nassi leipi Szoszidje i pocsteni Gmainarje z Martyanez Lacsen Miklos, Duch Miklos, Mattyasics Ivan, Lopich Stevan, z Vanechéga Loncsar Miklos z Puczonez Loncsár Mihály, z Mladetnecz Dravecz Stevan, z -Stessanovecz Sibanka Jörko, i osztalni gmainarje z nassim Düsnim Pasztérom Domianyí Mihály Praedicatorom navkupe. To Szpravlanye szmo med szobom z Aldomasmi⁵⁾ polgi obicsanya poterdili ino znassim podpiszkom i zpecsatni zapecsatili. Piszano i vesínyenoje veto dugovanye. I January Ao à partu Virgíneo 1643.

Sebian Fórjan

Nemecz Mattaj

Benczik Stephan

Uljen Stevan

Michäel Domiány Pastor.

S. M. ppria

Quod Copia haec cum suo Vero Originali de V(er)bo ad verbum n(on) tantum comportata sed & propria manu descripta sit Testor Nicolaus Barbély Districtus Tottfiagh Arhidiacon m. p.

Ljudska medicina med koroškimi Slovenci.

P. Košir, Prevalje in V. M ö d e r n d o r f e r, Mežica.

Porodniške in otročje bolezni.

Spočetje.

Ženska, ki je v kvaternem tednu rojena, ne more spočeti in če bi tudi poskušala razna sredstva. Zakonske žene brez otrok, ki niso baš v kvaternem tednu rojene, ki bi pa rade spočeje, si skušajo pomagati na ta

¹⁾ Dogos po Bagariju upravitelj.

²⁾ Diák, madj. tudi deák, student; v ljudski govoricí pisar, semintje pevec.

³⁾ ürok, madj. örök, dedščina.

⁴⁾ engedüvati, engeduvati, madj. engedni dovoliti, popustiti, tu izročiti.

⁵⁾ Pijača, »likof«.

način, da si skuhamo popkovino kakega sosednjega otroka in to vodo potem pijejo (Žvabek). Dobrega uspeha pričakujejo tudi od zakonskega objema v postelji, ki je bila segreta od hlebov, kakor so prišli iz krušne peči (Mežica). Kakor povsod drugod, so tudi tukaj v navadi romarska pota.

Večje, kakor število neplodnih žensk je število onih, ki ne marajo otrok in ki skušajo telesni plod na katerikoli način odpraviti. Znano in povsodi na deželi razširjeno je zauživanje rženih rožičkov (*Secale commutum*); na Ojstrici jedo ženske v ta namen belo čebulo, v Žvabeku pa poje ženska, ki ne mara otrok ali nadaljnega otroškega blagoslova, tu pa tam kako volčjo jagodo (*Paris quadrifolius*). V Mežiški dolini pravijo tej travi »zirana trava« ali »zirani bobek«, ker človek po zavživanju tiste bobke znori, »se zira«, kakor pravijo. Nobena statistika nam žal ne pove število žrtev, ki jih je zahtevala ta razvada med preprostim ljudstvom. — Če se taki ženski, ki hoče odpraviti telesni plod, pomeša med jed voda, ki je bila blagoslovljena na dan sv. treh Kraljev, potem nobeno sredstvo ne zaleže (Št. Lipš v Podjuni). — V Trušnjah je razširjena vera, da prinese angel ženski, ki je spočela, tretji dan že dušo za otroka in da je smrtni greh, če bi mati sedaj skušala odpraviti sad svojega telesa, brez greha pa to lahko stori v prvih treh dneh. Razne pravljice, ki še danes krožijo v ljudstvu, učinkujejo bolj kakor vsaka prepoved cerkvene ali posvetne oblasti. V Mežiški dolini pripovedujejo sledeči pravljici (glej tudi Möderndorfer, Narodne pripovedke iz Mežiške doline, I. zvezek):

Ko sta se vzela, je ona že pri poroki izjavila možu, da ne mara otrok. Šla je takoj naslednji dan k neki starki vprašat za svet, kaj ji je storiti, da ne bo otrok. Starka jo je natanko poučila in povedala, kako mora napraviti. Po nasvetu starke je vzela žena doma motiko in kramp ter ju spustila po Meži. Ko je orodje plavalo po vodi, se je slišalo jokanje in stokanje iz potoka. Res potem ni bilo v hiši otrok, zato pa je bil v hiši ves čas prepir. Še sedaj pravijo: Boljše je imeti motiko in kramp pri hiši, kakor jih splaviti po vodi — kakor pa, da se mož in žena prepirata.

Kače so jo pikale.

Neka žena ni marala otrok, bala se je velikih skrbi in drugih nadlog. Že pri poroki je rekla možu: »Otrok ne sme biti!« Gospodarila sta štiri leta na neki kmetiji pod Uršulo, a otrok nista imela. Žena je v petem letu po poroki umrla. Ko so se pogrebci vrnili domov, je šla gospodarjeva mati v sobo in našla tam umrlo gospodinjo za pečjo, kjer je sedela in zibala. Stara mati je od strahu skoro omedlela. Komaj se je zavedla, je odhitela v župnišče po gospoda. Župnik je tudi še našel rajnico zibajočo za pečjo. Vprašal je: »Duh umrle, kaj ziblješ?« V odgovor je umrla vzdignila iz zibelke tri kače, ki so druga drugo pikale, dokler jih ni položila

kakor mati dete k prsim. Kače so ženo sesale, da je bila vsa v krvi. — Župnik je šel iz sobe in vprašal v veži stoječega gospodarja, kaj mu je ljubše, da zagovori ženo v hiši ali pod milim nebom. Gospodar se je odločil za drugo. Župnik je zagovoril ženo na neki panj pred hišo. Od tega časa je moral položiti hišni gospodar na tisti kraj vsak teden hleb kruha.

Nosečnost.

Gl. »Časopis« XVII. (1922) str. 21 d.

Noseča ženska ne sme skočiti ali stopiti čez plot, ampak naj gre skozi lesu ali čez prelaz. Sicer bi otrok bil pozneje v svojem zakonu nezvest (Djekše). — V velikovski okolici trdijo, da noseča ženska ne sme stopiti čez ojnice, otrok bi dobil konjsko hrčanje, kar je opazati preden otroci zaspe. Če je pa mati to vendar storila, dasi nevedoma in ima otrok tako hrčanje, naj ga potegne skozi topel konjski komat (deklice skozi komat kobile). — V Trušnjah je razširjena vera, da noseča ženska ne sme trpinčiti v past ujete miške, ker bi potem težko rodila in bi se ji v kuhinji vse skvarilo. Tudi se ne sme taka ženska dotakniti vrvi cerkvenega zvona, otroku bi naenkrat zmanjkalo sape med jokom, »zacukalo« bi ga. V slučaju pa, da je to storila, dasi nevede in je radi tega otrok zbolel, naj ga trikrat udari z zajemalko za vodo po sedalu. (Mežica). Noseča ženska tudi ne sme gledati mrliče, ker bi otrok dobil v obrazu mrliško barvo; v temi ne sme jesti kruha, ker bi potem otrok dobil starikav obraz (atrofija); tudi v mraku ne sme hoditi zunaj, ker bi otroku lahko prinesla nočnino ali mračnino. V prejšnjih časih pa je bilo še celo podnevi nevarno hoditi nosečim ženskam po samotnih potih, n. pr. po opravke v les, ker so prežali na take ženske tatovi in trabantariji, ki so rabili ročice še ne rojenih otrok za talisman, da se jim je tavnina posrečila.¹⁾ V Guštanju pripovedujejo sledeči dogodek iz minule dobe:

V časih, ko še ni bilo orožnikov in je imel cesar za strahovanje hudobnih ljudi samo biriče, bilo je v deželi veliko trabantarjev, ki so prodajali kmetom cenen necesarski tobak. Ti tobakarji pa so bili povečini zvití tatovi in roparji. Da se jim je kradež sigurno posrečil, so imeli seboj ročice otrok, ki še niso bili rojeni. Če so se hoteli prepričati, da v hiši, kjer so se namenili krasti, vse spi, so prižgali pred

¹⁾ Še leta 1855. sta bila na Dunaju dva taka zločinca obsojena. — Valvazor poroča, da so nekda na Kranjskem o velikih cerkvenih proščanjih tatje kradli otroke ter »otroško srce in desnico po svojem prekletem načinu rabili za svoje čare«. Letopis Matice Slovenske 1896. — Glej tudi: Verbrechen u. Strafen des berühmigten Mädchenmörders u. Herzenfressers P. Reininger. Bruck a. Mur 1786.

— hišnim pragom pod kapom na vsakem prstu take ročice svečke. Če so vse te svečke gorele, je bilo to znamenje, da v hiši niče ne bedi. Nekoč je neka Katra Gradišerjeva videla tako ročico, ki jo je hranil trabantar na svojem tobaku.

V guštanjskem gozdu je bila neka noseča ženska napadena od dveh takih zlikovcev, ki so jo privezali k drevesu. K sreči je zlikovce prepodil Thurnov lovec, a žena je umrla radi dobljenih občutnih ran na trebuhu. Več sreče je imela neka M. Obritan, ki je nabirala v lesu borovnice. Priklatil se je potepuh ter ji ponujal denarja, če bi si pustila odvzeti otroka. Tolažil jo je, da je že vaje tega posla in da nikakor ne bo trpela, a k sreči so drvarji slišali njeno vpitje ter jo rešili; zgodilo se ji ni nič.

V hudih stiskah so bile svojčas nezakonske matere. Veliko število nezakonskih otrok je že v minuli dobi hudo peklo cerkvene in posvete oblasti in skušale so le te na razne načine to »sramoto«, če že ne odpraviti, pa vsaj omejiti. Tako si je v neki podjunki fari obetal župnik mnogo uspeha od tega, da je krstil vsakega nezakonskega otroka za Adama oz. za Evo, če je bil otrok ženskega spola. Večjo sramoto so nezakonski materi naprtili v drugih krajih. Kazen je zadela oba dela: dočim (so nezakonskega očeta kako nedolgo privezali z vrvjo h križu pred cerkvijo, so nezakonsko mater pripeli pred cerkvijo v železno trlico, kjer je morala prebiti od prve do druge maše. V poznejšem času so takšno sramotenje že povsod opustili in so se grešniki odkupili z darili. Edino v Libeličah je še obveljala stara navada. Smolo je imela neka bogata kmetica. Šla je k župniku in mu podarila tele, da se odkupi. Župnik je bil to voljan storiti, vendar samo pod pogojem, da žena vsaj poskusi stopiti v trlico. Ženica pa se je delala nerodno ter je prosila župnika, da ji pokaže, kako mora stopiti v trlico. Župnik jo uboga, ona pa hitro pripne trlico ter zbeži. Župnika je morala kuharica rešiti iz trlice. Od tedaj so tudi v Libeličah opustili to kruto navado.

Fant ali deklica? Vprašanje, o katerem se razmotriva že dolgo pred porodom: »Veliko lešnikov, veliko grešnikov«, pravi ljudski pregovor. Kadar močno obrodijo lešniki, se nadeja mati fanta, če so pa dobro obrodila jabolka, pa deklice. Izvestne pege na materinem obrazu označujejo prihod deklice, v nasprotnem slučaju pa fanta.

Dasi so skoro povsod v občinah nastavljeni izprašane babice, vendar se ljudstvo raje zateka k starim ženkam, ki vedo, nebroj domačih zdravil in starih vraz, do katerih ima ljudstvo več zaupanja kakor v babice, ki prineso iz mesta razne novotarije, s katerimi se preprosto ljudstvo nikakor ne more

sprijazniti (ventilacija, desinfekcija i. dr.). Za lahek porod so pripravljene razne molitve in zarotitve iz prastare dobe, kakor se nahajajo v Duhovni brambi oz. Kolomonovem žegnu (nebeški rigelni, zlati očenaš, sanje Device Marije i. dr.), katero »spisovanje« je bilo najdeno pri božjem grobu v Jeruzalemu. Prepisi teh »molitev« se podejujejo od roda do roda. »Kadar se anei zhinpararzi (porodnici) te zedelz (z molitvijo) na guavo dje, uhku (lahko) rodi«. Če nosi možki tako molitev pri sebi, »kna (ne) bo od strieve ubit«. — V te namene služi tudi 2 metra dolg trak, velikost Marije, take trake so svoj čas prodajali pri romarskih cerkvah. Na traku stoji, da je to »Resnizhina inogvishna delava ino tovshava (debelost) nashe lube Fraue ino te shegnane Nabeshzhe Cralize... posebno se jema tam porod nam shavam poveti: Kadar majo roditi da to S. Delavo Na na je okoeli sabe opasajo bojo Sagvishno furt ano posebno Moezh nof trosht pozhutle«. (Glej tudi Časopis za narodopisje in zgodovino 1906, Maribor, Dr. Fr. Kotnik: Donesek k zgodovini praznoverja med koroškimi Slovenci.)

Porod.

Če novorojenček zagleda beli dan, gredo ženske v Podjuni takoj gledat v kuhinjo, če ni ostala kaka ponva vode pri ognju. Pri težkih porodih dajejo v Zilski dolini čaj iz kresnega praprota (*Spirraea*), v Podjuni pa so v navadi kadila, pri katerih igra glavno ulogo meta in maternica (*Geranium arvense*). V Apačah zavživajo ženske že dalj časa pred porodom, da bi pri porodu manj trpele, praženo čebulo, ali sploh jedi, v katerih se nahaja mnogo take čebule. — Otrok, ki je rojen v kvaternem tednu, kmalu umrje (Št. Ilj ob Dravi). — V beljaški okolici gleda babica strogo na to, da porodnica prve tri ure po porodu ne zaspí, kar temelji bržčas na opazovanju, da mati, izgubivši veliko krvi, lahko umre. — Če umije babica otroka, se umije z isto vodo tudi mati, kar se smatra za najboljše sredstvo proti pegam v materinem obrazu. Tej vodi se prilije tudi blagoslovljena voda, da bi zli duh, urok i. dr. ne imel oblasti nad otrokom. Tudi blagoslovljene soli denejo v vodo. — Da ne bi bolet otroka v življenju trebuh, oziroma ga nadlegovali turi, mu mora babica pri rojstvu pustiti teči toliko krvi iz žile, da mu obledi (Zilska dolina). Da porodnico po porodu ne bolijo noge, naj si jih na porodniški postelji maže z zmesjo vina, mire in vožanka (Mežica).

Skrbno je varovati otroka pred urokom; zato naredi babica nad njim tako zvani »živi voz« . Da ne bi hodila trutamora otroka »cizat«, naslikajo na zibelj peterkot v obliki ✕¹⁾, ali pa povijejo otroka z rdečim trakom (Loga ves). V Apačah ne sme porodnica iz hiše, dokler ni zopet »vpeljana« od domačega župnika, kar se ima zgoditi tekom 40 dni. Kako strogo se je svoj čas gledalo na to, sklepamo iz tega, da je imel v Apačah vsak pravico, tako žensko ustreliti, ki bi se upala pred tem časom iz hiše. S tem v zvezi je ljudska vera, da preži nad tako hišo, kjer se nahaja

¹⁾ V Belokrajini ima to obliko . | .

še ne »vpeljana« ženska, hudourje in da bi pokončala toča vse, če bi taka ženska ne šla v pravem času k vpeljevanju. Tudi po večernem zvonjenju ne sme taka ženska iz hiše, ker bi prinesla otroku nočnino, ozir. bi otroka potem rado strašilo (Ojstrica).

Po dovršenem kopanju¹⁾ si radovedno ogleda mati svojega ljubljenca. »Moder bo«, pravi, če otrok že prve trenutke obrača na vse strani oči. Moder bo tudi tedaj, pravijo v Podjuni, če ga dolgo ne nesejo h krstu.

Krst.

Kadar se krst vrši kmalu po porodu, mora ostati kdo pri materi, da ne bi za večno zaspala (radi krvavenja). — Zavit je otrok v bel prt, ki je preprežen z rdečim trakom, to pa radi tega, ker mu potem ne more škoditi urok. (Iz tega razloga se tudi mladim živalim daje rdeč trak okoli vratu, urok se ujame na »črnjevem«²⁾ traku, pravijo Ziljani.) Tudi ni vseeno, na kateri roki nosi babica krstni prt; če ga nosi na levi, postane otrok gotovo levičnik. — Če gre babica na potu h krstu na potrebo, ne sme držati v rokah otroka, ker bi ta ne mogel pozneje držati vode. — Prt, v katerega je otrok zavit, imenujejo ob Vrbskem jezeru križovnik, to pa radi tega, ker je v obliki križa ovit okoli mladega telesca. V navadi je, da krstna botra ali boter v krstni prt zašijeta kak denar; v predvojni dobi je bil vselej kak zlat, to pa zato, da bo otrok bogat, čim več dobi, tem bogatejši bo. — Dober pevec (pevka) bo, če otrok pri krstitveni ceremoniji kriči. — Nazaj krstiti se ne sme, t. j. dati otroku tako ime, ki je v koledarju pred dnevom rojstva, otrok bi zaostajal v rasti. Dobro je se ozirati na ime kakega svetnika, ki je umrl za rojstnim dnevom ali na dan krsta. Če bi se ne ozirali recimo na sv. Valentina, bi otrok trpel na padavici, če bi prezrli sv. Blaža, bi otrok trpel na boleznih v grlu, sv. Roka, otrok bi obolel na rokah ali nogah, sv. Lucije, otroka bi nadlegovale bolezni na očeh itd. — Pri krstu naj babica pazi, da ne pride otroku od krizme kaj v oči, ker bi bil sicer podvržen očesnim boleznim. — Prišedši od krsta, položijo otroka k materi ali pa v zibelko, na kateri je narisana trotamora, to pa zato, da bi ga mora ali urok ne nadlegovala. Mesto ali poleg poganskega znaka narišejo na zibel tudi krščanski znak IHS.

V Mežiški dolini je v navadi takozvana križma, ki jo priredijo takoj ko prineso otroka od krsta. V studenčnico vlijejo na sv. Treh Kraljev blagoslovljene vode, potem denejo v vodo molek, jajce, krajec kruha, ključ, srebrn tolar in prstan. Medtem ko otroka položijo v križmo,

¹⁾ Na Ojstrici denejo v prvo kopelj jajca in še drugih reči, kar pa ni po ljudski veri dobro, ker pozneje otroka rade bolijo roke.

²⁾ črnjev — rdeč.

drži babica v roki prižgano svečo. Če otrok prime za svečo, pomeni, da bo kmalu umrl in babica moli: »Luč ti je svetica na ta svet, naj ti sveti še na oni svet!« Če pa prime otrok za molek, bo pobožen in je najbolje, če ga mati pusti šolati za mašnika, če pa se dotakne jajca, postane posvetnjak, če obdrži tolar v roki, bo bogataš, če prime za ključ, bo dober gospodar, če iztakne prstan, se bo zgodaj ženil; večni popotnik pa postane, če prime za krajec kruha. Za kruh prime baje le redkokdaj otrok, če pa le nanese tako, je treba kruh posušiti in dobro shraniti. Kdor ima tak kruh pri sebi, se ne more potopiti in naj se vozi po deroči reki ali na vihnem morju. Mati hrani takšen krajec tudi za otroka, da ga v življenju varuje vsaj na vodi, če ga je že zadela nemila usoda v križmi. Domači se po končanem obredu umijejo v križmi.

Plenice se ne smejo prati v mrzli vodi, ker bi potem otrok dobil skrvnino; ravno iz tega razloga se plenice tudi ne smejo sušiti zunaj na zraku, ampak v otroški sobi ali kuhinji. Od plenice, ki so visele še o mraku zunaj, dobijo otroci »nočnino« ali »mračnino« (glej poglavje: Zli duhovi), ali pa »dritje«. Tudi visoko se ne smejo obešati plenice, ker bi potem otrok padel z visokih krajev (z dreves). Če se plenice žajfajo, se razpoka otroku koža (Ojstrica). Plenice in rjuhe od otroške postelje, se ne smejo trgati, ampak samo rezati s škarjami — otrok bi sicer dobil trganje v črevih.

Spanje novorojenčka.

Kdo šteje noči, ki jih prebedi mati ob otroški postelji, ker njen ljubljenc ne more spati! Pomoči išče v raznih čajih, kakor so komelice, lipov cvet, tošta,¹⁾ in drugo. Žalibog pa je razširjena tudi razvada, da v te namene dajejo otrokom alkohol, bodisi da namakajo »čopej« ali »cuc« v žganje, bodisi da dajejo otroku kuhan sadjevec ali vino; posebno so v tem oziru prizadeti otroci služinčadi, ki bi sicer ovirali mater pri delu. Tudi opij se uporablja in sicer kuhajo v ta namen makove »kronice« ozir. seme. — Bolj nedolžno je sredstvo, da dajejo otrokom pod zglatve dremolce (*Anemone pulsatilla*) ali »špinkelče špankelče«. (Velikovška okolica.) *Similia similibus curantur*: V Podjuni dajejo otrokom miro na vodi, potem dajo mir. — Pravijo tudi, da je stopila mati čez ojnice, če otrok ponoči ne more spati. V tem slučaju potegnejo otroka skozi topel komat, kakor so ga sneli raz konja. Po izvršeni proceduri denejo komat

¹⁾ Tošta je dobra tudi za kraste. Če posušeno tošto zdrobimo in potrosimo na kraste, se le te takoj posuše. V prejšnjih časih so tošto vezali v šopke, ki so jih fantje nosili za klobukom, dekleta pa za predpasnikom in to posebno ob nedeljah, kadar so šli k maši. Če jih je kdo zasmehoval, da imajo plevel za »pušcl«, so rekli: »Tošta človeka trošta!« Povsod v Mežiški dolini kade tošto pri mrliču in trdijo, da so tudi Odrešeniku pokadili s tošto, predno so ga položili v grob.

zopet nazaj, in naslednjo noč otrok spet dobro spi. — Če otrok ponoči kriči, ne da bi vedela mati za vzrok, naj vrže v ponev z vodo tri žareče oglje, nakar naj vodo izlije pod kap (Trušnje). Pomaga baje tudi, če mati na tešče oslini otroški popek (Šmihel). — V navadi je tudi tale transplantacija: V Podjunj gre mati k sosedi ter si izprosi od nje robec ali riuto od njenega otroka, ki ga dene doma svojemu otroku na glavo. Stori pa to le tedaj, če je sosedov otrok zdrav. Po ljudski veri preide zdravje od zdravéga otroka na bolnega, ne da bi bil pri tem zdravi otrok oškodovan.

Zobje.

Hude težave dela materi in otroku prihod prvih zobkov. Da otrok to dobo lažje preboli oz., da se rast zobkov pospeši, mu obesijo okoli vratu zobovje poljskega zajca (Grebinj) ali pa zobovje divjega kozla (Zilska dolina). Precej razširjena je tudi navada, da dajejo otroku griziti korenje šeboja (rumeni fajgelček); tudi materin prst je hvaležno torišče za gimnastiko otroških čeljusti, kar gotovo tudi pospeši prihod prvih zobkov. — V Žvabeku mažejo otroško lice z brinjevim oljem, katero se rabi tudi, če otroka »trga« v črevih. — V Apačah dajejo otrokom v ta namen jesti žemlje, ki so bile v vinu namočene; tako visoko čislajo to sredstvo, da revne matere prodajo celo kos svoje obleke, da za izkupiček kupijo otroku vina. — Ob Vrbskem jezeru smatrajo za slabo znamenje, če dobi otrok prve zobke najprej v zgornji čeljusti, kjer zobki kažejo navzdol, tak otrok kmalu umrje.

V Apačah dajejo otrokom, ki imajo razvado, da jedo zemljo, tako zvani k r ž i č, to je kruh, ki ga je botra spekla iz rženega testa, kateremu je še primesila smeti iz svoje sobe; da je učinek bolj siguren, mora biti soba trikrat pometena. — Na Ojstrici nese mati takega otroka na pokopališče ter ga tam posadi na kak grob, da se tam naje prsti; potem je baje ne je več. *

Jecljajo če otroke zdravijo ob Vrbskem jezeru na ta način, da jim dajejo vroč hleb, kakor je prišel iz peči, na glavo. Hleb se vrže nato svinjam. Po mnenju ljudstva preide bolezen na žival, kateri pa jecljanje ne škoduje. To transplantacijo bolezní poznajo tudi na Ojstrici, samo da tu držijo otroka čez »žehto«, da ga sopara segreje, kar pa store le tedaj, če prvo sredstvo ni pomagalo. — V Guštanju si pomagajo s kobljo meto (*Mentha silvesteris*), katere liste privežejo otroku na glavo. Na Pohorju dajejo jecljačem kruh s sirovim maslom. — Da otrok prej shodi, naj se mu da v roko palica prišlega berača.

Vzgoja dojenčka in njegov bodoči značaj.

Vso skrb mora mati posvečati dojenju, zato naj se varuje vsake nečiste misli, kar bi kvarno uplivalo na otroka; krotiti mora svojo želji-

vost, ker bi v nasprotnem slučaju postal otrok poželjiv. Zato ne sme piti mati med dojenjem vode ali vina ozir. zavživati sadja i. dr. Če hoče mati ostaviti dojenje, naj izbrizga svoje mleko na potu, kjer hodi mnogo pogrebcev ozir. poročnih gostov (Podjuna). Tudi stoje ne sme opravljati svojega materinskega posla, ker bi postal otrok p o h o t n e ž, kakor pravijo v Žvabeku. P o z a b i v l j i v bi postal, če bi bila mati kaj pozabila doma, ko je šla k upeljavanju, recimo molitvenik, robec ali rožni venec. — S r e č a in z d r a v j e se bo smejala otroku, če so plenice povezane z rdečim trakom, katero sredstvo je učinkovito tudi proti uroku. B o g a t b o, če mu je botra zašila v krstni prt kak zlat. Čim dalje ne dobi otrok v roko denarja, tem bolje, dotlej ima še vedno »zlate roke«, kakor pravijo v Rožu. M a j h e n bi ostal otrok, če bi kdo preko zibelke podal materi roko; iz tega razloga se tudi ne sme stopiti črez otroka, če ta leži na tleh. P e g a s t bi postal, če bi ga mati že prvo leto nesla ven na dež. J e c l j a č bi postal, če bi ga mati udarila na hrbet. O t r o š k o j e z a v o s t odpravi mati z brezovo šibo, ki je bila ob »pranganju« podtaknjena v zemljo ob tisti poti, kjer je bil cerkven obhod. V navadi je tudi, da dajejo takim otrokom piti mleko, v katerega so dali žveplenega cveta (Št. Ilj). V Trušnjah drgnejo takega otroka z mokro cunjo krepko črez obraz, nakar se vrže cunjka preko ramen v krušno peč. V Apačah udarijo takega otroka s tremi brinjevimi vejicami, in sicer mora biti ena vejica enoletna, ena dvoletna in ena triletna. — Ob Baškem jezeru so dajali takim otrokom piti vodo, v kateri je bil namočen pavji gnoj.

Mati mora otroka tudi kaznovati, kadar to zasluži, sicer na onem svetu nima miru, če bi ji umrl. Kaj lepa je pravljica o materini ljubezni, ki kroži ob Baškem jezeru:

Mati je imela edinega otroka; bil je to zdrav in čvrst fant, poln vseh muh in razposajenosti. Tako ga je imela rada, da mu še hude besede ni dala, dasi bi bil to večkrat zaslužil.

Zgodi se pa, da ta materin ljubljenec umrje. Kako bridko se je tedaj jokala mati in koliko grenkih solz je poteklo dan na dan na otroško gomilo! Nekega dne pride mati spet na otroški grob točit solze, pa hudo se prestraši, ko vidi, da steguje iz groba njen umrli fantek svojo belo ročico. Vsa preplašena beži k župniku po nasvet, kaj ji je storiti. Ta ji veli, da si naj nareže na dan Marije Snežnice sedem mladih leskovih šib in s temi naj udari po otrokovi ročici.

S težkim srcem gre mati v gozd in si nareže sedem takih šib. Vrne se na pokopališče in ko nalahno udari po ročici, začuje tanek glas iz groba: »Bog vam povrni tisoč-

krat, mati! Prej bi me bili udarili, pa bi vam zdaj ne krvavelo srce.

Ročica se umakne in mati se pomiri.

Nadaljnja vzgoja otroka.

Poezije polna so pravila, ki jih daje mati otroku, kako se mora vesti napram svoji okolici, s katero stopa že vsled razvijajočega se govora v intimnejše stike. Banalna se nam tedaj zde pravila, ki jih daje meščanska vzgoja otroku s svojim stereotipnim: to se ne spodobi, grdo je to itd., kar ostane otroku mrzla beseda, četudi pride iz materinih ust. V Belokrajini pravijo: Če se kdo zjutraj ne umije, nosi potem angel varih ves dan vodo za njim in se joka. — V Zili karajo neumitega otroka: Ta hudi ima ves dan pravico do tebe, ker nisi umit. — Ko se vležeš zvečer k počitku, odrgni srajco na vratu, potem bo počival angel varuh na tvojih prsih... Ali hočete še več poezije? Ali ne slišite žuboreti vir, iz katerega je črpal naš Župančič, da je nam mogel zapisati svojega Cicibana, ki teče neumit tja v zeleni dan?

Ne moti bratca ali sestrice v zibelki, če se drži na smeh! »Angelci se tedaj igrajo ž njim«, pravijo ob Baškem jezeru. — »Materi in očetu jamo kopljete!« pravijo v Zilski dolini otrokom, ki se igrajo na pokopališču. Pieteta do mrtvih se zrcali tudi v tem, da se ne smejo trgati cvectic z grobov: »Mrtvi bi prišel opolnoči po rože«, pravijo v Rožu, »izgubil bi voh«, pravijo ob Vrbskem jezeru, »roka bi segnila, ki je take rože trgala«, pravijo v Podjuni. — Razmerje do živali, ki so pod posebnim varstvom¹⁾: Velika žaba se ne sme trpinčiti ali ubiti, ker so v tej živali zaklete duše, ki se imajo pokoriti za težke pregrehe, zato jim pravijo v beljaški okolici »puesarice«, t. j. spokornice. — V Zilski dolini ne smejo otroci razdirati gnezda pogorivčka (podgorelčka), ker bi dobile potem krave rdeče mleko, ali pa bi užaljena ptica zanesla v hišo žareče oglje, da bi pogorela. Kača pri hiši se ne sme ubiti, ker bi to povzročilo nesrečo. — Otroci se ne smejo igrati z ognjem, sicer onesnažijo ponoči svojo posteljico. — V plenice se ne smejo brisati roke, otrok bi dotičnega ne imel več rad (Velikovec). — Otrok, ki šč... v vodo, onesnaži s tem Matere božje oči, oni pa, ki opravi svojo veliko potrebo na kakem potu, še v grobu ne bi imel pokoja in bi moral hoditi tista mesta snažit (Loga ves). — Otrok se tudi ne sme preveč ogledovati v zrcalu, dobil bi spačen obraz, kakor sv. Hieronim, ki je v pratikah (nemških) na-

¹⁾ V Belokrajini so kuščarji (martinčki) pod posebnim varstvom ljudstva. »Bog jih je zato ustvaril, da pobirajo in uničujejo kosti poginulih kač. Te so namreč tako strupene, da bi človek umrl, ako bi se nabodel na nje, ker ga nikdo ne bi mogel ozdraviti. — »Kdor mravljišče razdere, mu mrtvemu po glavi polzijo.« (Šašel, Bisernice.)

slikan s spačnim obrazom (Št. Ilij). Majhen bi ostal otrok, če bi pil žganje, ne jedel pri mizi, ne šel o pravem času spat itd.

Zdravje in smrt otroka.

Ponekod smatra ljudstvo uši pri otroku za znak zdravja. Tudi tista skorja na temenu se povsodi v alpskih deželah, v Podjuni pa tudi rumenica smatra za znak zdravja. V velikovski okolici trdijo, da se začne otrok šele takrat razvijati, če mu izgine »dlaka« na hrbtu.

Za slabo znamenje smatrajo, če se otrok že v prvih dneh po rojstvu smeje, tak otrok baje kmalu umrje. Zibelka ne sme teči prazna, otrok bi potem umrl; tudi mora biti zibelka vselej pokrita s kako odejo, sicer se vleže zlodej vanjo. Smrt otroka pomeni tudi, če stoji nad hišo zvezda repatica. — Tolažbo pač ima mati, da zgodaj umrli otroci prosijo v nebesih za stariše in botre; zato tudi mati ne sme za njimi preveč žalovati. Ob Baškem jezeru pripovedujejo o tem lepo pravljico¹). Gl. »Časopis« XVII. (1922), str. 31.

Lepi so tudi pregovori o materi: »Kdor mater tepe, mu roka usahne«, pravijo v Podjuni in v Zilski dolini: »Otrok šele takrat plača mater, kadar jim glavo umije«.

Božjast (pristrah, fras).

Med zelo nevarne bolezni prišteva ljudstvo božjast in nešteto je sredstev, ki jih uporablja proti tej bolezni, katere je po ljudski veri več vrst: srčni, krvni, mrtvaški, črni fras in fras v udih. Kot zdravilo so najbolj v navadi razni čaji, n. pr. dajejo v Mežiški dolini bolnim otrokom piti vodo, v katero so vrgli zmet natras (*Sempervivum tectorum*),²) katera rastlina je vrhu tega še v čišlih radi tega, ker odvrča pri otrocih jezavost in varuje hišo pred strelo; ali otrokom dajo piti vodo, v kateri se nahajajo zmlete pelargonije; ali: dajo piti vodo iz cerkvenega kropivnika ali pa iz krstnega kamna, če pa to ne pomaga, kadijo s koncem vrvi od cerkvenega zvona; ali: otroku dajo piti vodo, v kateri se nahaja prah iz kačjega kamna, ki mu tudi pravijo žiladnik, to je navaden kremenjak iz kakega potoka, ki ima v sredi luknjo; ali: dajo piti pehtran na vodi ozir. pepel od materinega poročnega venca; ali: vode v kateri se nahaja nekaj kapljic očetove krvi ozir. krvi krstnega botra. Obér v Mežici je bil svoj čas znan domači zdravnik in ta je zdravil božjastne

¹) Za nedolžnim otrokom ne sme mati preveč jokati, ker potem otroci v večnosti trpijo, so namreč mokri (Belokrajina, Šašel). Uši se preganjajo v Mežiški dolini z vodo v kateri so kuhali tobak in čemeriko. (*Veratrum album*.) V nemškem Molltavu nazivljajo to rastlino Tschemerikenkraut. (Slično tudi Podliesken — podlesek, *colchicum*.)

²) V Srbiji pravijo tej rastlini čuvakuča.

otroke na ta način, da je sezul svoj škorenj, vanj vlil vode, blagoslovljene na sv. Treh Kraljev in dal otroku piti. V Podjuni dajejo božjastnim otrokom piti vodo, v kateri se nahajajo stolčene mačehice. Da otrok grenko vodo lažje zavžije, ji primešajo kakega sladkega soka. Nenavaden je način, kako zdravijo v Žvabeku to bolezen: nad bolnim otrokom strgajo živega črnega piščanca, da brizgne v otroka kri; pri otrocih ženskega spola kri črne kokoši. Na Ojstrici kadijo proti mrtvaškemu frasu pokojčice (*Adiantum?*), ki jih je natrgati na cerkvenem zidovju, ali pa zdravijo to bolezen tudi s prstjo, ki se je prijela lemeža na oralu in to v obliki obkladkov na prsi. V navadi pa je na Ojstrici še sledeče sredstvo: Mati pokrije otroka z ruto in stopi ž njim pod tram, med tem pa druga oseba vrta s svedom v tram, da pada smet na bolnega otroka. Na štajerskem Pohorju dajejo otrokom piti blagoslovljeno vodo, v kateri se nahaja maži (sedum), pehtran, verant, beli mak in trpotec. V navadi je tudi, da se nit namaže z vožankom, nakar se ta dene okoli vratu. Kopljejo otroke tudi v vodi, v katero so vrgli več kobljic česna. Ziljanke pokrijejo božjastnega otroka z ruto, ki so jo prej kadile z lesom od treh pragov; v navadi so pa tudi kadila z jelenovim rogom. Otrokom, ki imajo črni fras, obesijo okoli vratu nit s česnovimi kobljicami. V Grebinju obesijo otrokom okoli vratu zobke velikega polža. — Za nevarno smatra ljudstvo v Mežiški dolini ono božjast, ki povzroča, da otrok venomer kriči; take otroke ozdraviš, ako zaviješ pralni otep (v Zili »opuča«) v otroške plenice ter ta ovoj vržeš v mraku preko desne rame čez hišo, šele drugo jutro pobereš zavoj in poviješ otroka v te plenice. Prav tako je delala stara Gašpra v Melvičah na Zili, ki je bila sicer neizkušena, a prav spretna babica in pravcata domača zdravnica. — Po srčnem frasu, pravi ljudska vera, mora otrok umreti, vendar pa poskušajo prej še sledeče sredstvo: bolnega otroka pokrijejo s kakim prtom, nakar mu kadijo s kadili, v katerih se nahaja košček vrvi od zvona, košček mašniške štole in košček zemlje od kake meje. Oni, ki prinese zemljo, ne sme drugim povedati, kaj je prinesel in odkod je prinesel. Nadalje rabijo pri kadilih tudi posušene mračnike (netopirje) in črnega kosa (Pohorje); najboljše sredstvo pa so baje modrasove kosti. Povsodi razširjena so kadila s poročnim vencem matere; tudi se »našoba« nekaj od zakonskega prstana in to da otrokom v jed. Za lahko ozdravljiv smatra ljudstvo samo krvni fras in fras v udih.

Črvi.

V Mežiški dolini je razširjena vera, da mora vsak človek imeti v sebi 20 črvov, drugače ni zdrav. Želodec brez njih ne more prebavljati. Več kakor 20 črvov pa ne sme biti, ker so potem prehudi. V mlaju ni-

kakor ne smeš preganjati črvov, ker jih s tem šele prav razdražiš. Ljudstvo razločuje tri vrste črvov: 1. navadne ali krušne, ki so beli, 2. ferigihni, ki imajo rdeče obroče in 3. železne, ki so modrikasti; ti so najhujši in lahko človeka umore. — Izmed sredstev proti črvom je najbolj znano »seme« (Semen cinae), ki se daje otrokom na medu; v rabi je pa tudi posušen vratič (Tanacetum vulg.) in bučno seme. Najboljši učinek se doseže, ako se dajejo ta zdravila na tešče. Druga znana sredstva so: česnovе kobljice se nanizajo na nit, katera se potem obesi okoli vratu; ali: narezana čebula se namoči čez noč v vodi in drugi dan se da ta voda piti otrokom; ali: otrokom dajejo jesti popke od črvivke; ali: kurji gnoj se popari in priveže na trebuh ozir. dajejo na trebuh cunjо, ki so jo namočili v vodi, v kateri se je kuhal vožank,¹⁾ obenem se pa mora šinek (tilnik) namazati s smolenim oljem, »da otrokom ne silijo črvi gor«. V Zilski dolini priporočajo uživati svinjsko meso s česnom in vrhu tega še piti črno vino. V občini Brdo ob Zili so tudi v navadi romarska pota k sv. Jobu — zagovorniku proti črvičem. Cerkvica sv. Joba je blizu Pazrškega jezera. O tej cerkvi pripovedujejo sledečo pripovedko:

Sv. Job je bil bolan, imel je črviče. Vrgli so ga na kuč gnoja: »Tu bodi in črviči naj te pojedо!« Job je vokal, solnec je pripekalo in črvički so grizli njegovo meso. Mimo so prišli godci in zagledali uboгеga sv. Joba. Zasmilil se jim je in so menili: Pomagati mu ne moremo, dati mu nič nimamo, zagodimo mu kako lepo, da mu bo boljše pri srcu. Sv. Job je gledal v godce, ko so mu ti svirali. Še predno so godci končali z godbo, se je pričel Job svetiti, črvički, ki so poprej vreli iz njega, pa so se spremenili v »ruse zvate«. Sv. Job je bil v trenutku zdrav, godci pa bogataši.

Bolezen se pa tudi lahko zaroti. Ivan Hojnik, župnik v Koprivni v Mežiški dolini, je zapisal sledečo zarotitev:

¹⁾ Povsod v alpskih deželah je v ljudstvu razširjena vera, da je vožank strup, ki ga v lekarnah pridelujejo iz umorjenih rdečelasih ljudi. Še v današnjih dneh se po nekod rdečelasih ljudje ne upajo v lekarno. Če je v prejšnjih časih prišel tak človek v lekarno, so ga zvalili v prostor, kjer se je naenkrat pogreznil v kako klet, in tam so žrtev obesili za noge. Kar je dotičnemu priteklo iz nosa in ust, to je bil tisti strup vožank, ki so ga potem prodajali kot zdravilo za težke bolezni. V Zilski dolini pravijo še sedaj človeku, ki ni dosti prida: Ti si komaj dober za vožank! — Blizu Metnic je pred kakimi štiridesetimi leti zažgal rdečelas hlapec svojemu gospodarju hišo samo radi tega, da bi ga zaprli in bi bil potem varen pred lekarnarjem v Brežah. Njegovi tovariši so mu bili natvezili, da ga je lekarnar v Brežah že kupil od domovinske občine ter ga bo v kratkem prijel. V Mežiški dolini pripovedujejo, da je imel v prejšnjih časih vsak zdravnik ali lekarnar pravico umoriti vsako leto dva človeka v ta namen.

Sv. Job, sv. Job, sv. Job,

ti sediš na kupi gnoja,

tebe hudi črvi jedo,

tudi N... (bolnikovo ime) jedo, (bolnik povzije košček soli, nakar reče):

»Tebi so tvoji črvi pomorjeni in pogorjeni skozi sv. Štefana žegnano sol«.

Med molitvijo, ki jo opravlja kaka stara ženska, naj je bolnik sol, ki je bila blagoslovljena na Štefanovo.

Zil duhovi, ki nadlegujejo otroka. (Urok, trotamora, mračnina, nočnina, škopnjak, škop v Zili.)

Urok obsede otroka tedaj, če ga pogleda kaka nevoščljiva oseba ali če taka oseba, ko pride v otroško sobo, ne pljune trikrat v klobuk ali na tla in reče: Ne bodi mu urok! Tak zarok se reče tudi, če kdo stopi v hlev; če bi to opustil, bi dobile živali urok. (Rož, Zila.) — V beljaški okolici in v Zilski dolini razločuje ljudstvo devet urokov. Če mati hoče urok zarotiti, vzame rdeč trak od nogavice, napravi živ vozec ter ga drži nad otrokom, rekoč:

Urokov je devet, jih ni devet,

je le osem, jih ni osem,

je le sedem, jih ni sedem itd.

je samo eden, ni nobeden.

Pri zadnjih besedah razreši mati trak ter ga vrže na tla, pljune nanj in reče: Pomagaj Bog oče, pomagaj Bog sin in pomagaj Bog sv. Duh. — V Podjuni pahlja mati s svojim krilom nad otrokom, da mu s tem prežene urok. Pravijo tudi, da tuj človek ne sme dolgo gledati¹⁾ novorojenca, ker bi sicer otrok dobil urok in lahko radi tega umrl.

Urok povzroča pri otroku glavobol. Če se hoče mati prepričati, da je glavobol od uroka, vrže v kako posodo, ki je napolnjena z vodo, tri žareče oglje. Če eden od teh ali vsi padejo na dno posode, potem ima otrok gotovo urok, ki mu je povzročil glavobol. V tem slučaju poškropi mati otroka s to vodo, nakar jo vlije pod kap ali na dvorišče in sicer preko rame, ne da bi se smela ozreti nazaj. (Podjuna.)

Če je dobil otrok urok od kake nevoščljive osebe, naj se održe dotičnemu nekaj las in kak košček od obleke in s tem naj se pokadi otrok.

¹⁾ Urok pride od hudega pogleda, pravijo v Mežici. Pričnik v Mežici je imel dcero rejenega prašiča, pa je prišel neki cigan ter ga s svojim pogledom »panal« — prašič je pri tej priči poginil.

Tudi dajejo proti uroku česen, ki je bil stolčen na treh voglih mize, pokadijo nato še z lesom od treh pragov. Če je kak moški obseden od uroka, mora dotični pljuniti trikrat v klobuk, se vleči natrato in povezniti klobuk narobe na glavo. (Ojstrica.) Da odrasli ne dobi uroka, naj drži, kadar gre mimo tuje osebe ali pa domače, ki je znana, da zna coprati, figo v žepu in na tihem mrmra: Proč, imaš črne oči! — ali: Kar meni želiš — tebe se naj prime, sam seboj nesi! (Zila.)

Pred urokom brani otroka tudi rdeč trak,¹⁾ s katerim je zibel preprežena. Isti pomen ima trak tudi pri živalih (žrebetih, teletih, kokoših). Na Djekšah še sedaj ženske nosijo tak trak, ki jih varuje ne le pred urokom, ampak pred vsakojako copernijo; dober pa je tudi proti »fergihtu«. V Mežiški dolini zavijejo metlo v plenice ter jo vržejo čez streho; drugi dan ob svitu se metla pobere in v te plenice se zavije otrok, ki je obseden od uroka. V navadi so pa proti uroku tudi zarotitve. Sledeči sta zapisani v Mežiški dolini:

Devica Marija je na cerkvenem pragu klečala. Hudi urak gre mimo in Devica Marija ga vpraša: Hudi urak, kam greš? — Jaz grem tja, kjer je kaj bolno, bom tistemu vse kosti polomil, vso kri popil, da ga bom »dol pripravil«. — Devica Marija pa pravi: Hudi urak, jaz te zarotim v imenu Boga očeta itd., ti tega ne smeš, ti idi na visoke planine, kjer se noben zvon ne sliši in tam ostani. Tisti, ki moli, mora obsedenemu vleči z roko od temena do gležnja in to moliti trikrat.

Če je kak moški obseden od uroka, naj pljune predno gre iz hiše, v klobuk. Če pa to ne pomaga, naj si pušči urok zagovoriti:

Urokov je devet, ni jih devet..., ni nobeden.

Pojdite vi vsi hudi uraki v te visoke gore, strme pečine, kjer nobeden človek ne prebiva, nobena človeška noga ne hodi; tam naj bo vaše pribežališče.

Če bi se pri molitvi v številkah zmotil, bi se bolezen le poslabšala.

Trotamora.

Ljudska domišljija si predstavlja trotamoro kot zelo grdo pošast; danes ti izgleda kakor kak sod, medtem ko se jutri spremeni v cofasto posteljno zagrinjalo; tu se prikaže kot kravji vamp, tam spet kot stara ženska z grdo kosmatimi (mršavimi) lasmi, s krvavimi očmi in širokimi stopali.²⁾ — Na Rudi si predstavljajo trotamoro kot črno senco. Škrop-

¹⁾ Glej tudi Hovorka »Geist der Medizin«: Čarodejna moč rdeče barve, str. 249.

²⁾ Svojčas je neki kmet v Slov. Plajbergu, ko je dognal, da hodi trotamora otroke »cizat«, zasadil v znožje otroške postelje nož. Nekaj dni za tem najde v hlevu svojega

ljenje z blagoslovljeno vodo jo vsekakor prežene. Pomaga tudi, če narisajo trotamoro ob vznožje in zglavje zibeljke in sicer v obliki zvezde — pentametra. Na Rudi se naredi to znamenje na hišni prag — trdijo, da potem trotamora ne more v hišo. Nadalje trdijo, da pride ta pošast celo skozi ključavnico pri durih in da se ji ni mogoče ubraniti. Najrajši se vleže na spečega otroka tedaj, če leži na hrbtu ter mu pije kri.

Razne so molitvice in zaroki, s katerimi »panajo« to pošast. — Če se je mati prepričala, da hodi ponoči mora otroka »cizat«, jo zaroti takole:

Jutri pridi,
bom ti dala tri dari:
kruha, moke in soli.

Te tri reči se dajo naslednji dan kakemu beraču ali pa jih vržejo v ogenj. Tudi da mati v vzglavje otroške postelje ogledalo. Če se trotamora v njem »špegva« in vidi kako je grda, takoj izgine. (Loče pri Beljaku.) — Če koga tlači mora, naj jo čaka kdo drugi zvečer z metlo za durmi. Če le ta vidi, da se trotamora vleže na postelj, naj takoj zapre vsa okna in naj tudi zamaši luknjo v ključavnici, nakar pokliče tovariša v postelji z imenom. Trotamora nato takoj izpusti žrtev in nastane strašen šum in hrum, v sobi se ničesar ne vidi. Za nekaj časa naj se duri odpro in kakor bi veter potegnil, odjenja tudi šum. Odslej trotamora ne pride več. (Mežiška dolina.) Bolj enostaven je tale način, kako se ubraniti more: Odrasel človek naj vzame nož s črnim rogom v posteljo, da se trotamora na njega nabode. Pravijo, da je mora živalski duh.

Nočnina ali mračnina.

Te se lahko ubrani na ta način, da se vzamejo treske od treh oken in od treh pragov, ki se denejo pred solničnim vzhodom na žareče oglje, s tem se pokadi vsa otroška postelja. (Bilčovs.)

Nočnino dobijo otroci od pleníc, ki so visele še o mraku zunaj, (Zilska dolina.) Tudi v Podjuni pravijo, da dobijo otroci »mračnino« od pleníc ali od človeka, ki stopi v mraku v sobo. V navadi je, da dotičnik kaj odloži in da stopi k oknu, da mračnina, zli duh, izgine. Nekako s tem v zvezi je vera, da se mora sleherni vsesti, ki pride v sobo, da otroku ne odnese spanja. — Na Ojstrici mora tisti, ki pride v sobo, kjer se nahaja novorojenček, pustiti nekaj pred durmi, da se otrok potem manj joče, vstopivši v sobo pa mora pljuniti in reči: »Da bi te glava ne bolela«.

vóla vsega krvavega na trebuhu. — V Nemčiji so v prastarih časih prodajali tkzv. Drudenmesser, ki so bili zaznamovani s 7—9 križi in polumesci. S takimi noži so preganjali namišljene pošasti.

Škopnjak (škop).

Ljudstvo v Rožu je vere, da je škopnjak hudobec iz pekla. Leta po zraku v različnih podobah; največkrat ima podobo ptice z ognjenim repom, iz katerega letijo žarki. V Pohorju se prikazuje ljudem v obliki žareče metle. S svojim »šajnom« lahko otroka umori. Če se pa hitro nad otrokom naredi znamenje sv. križa, potem škopnjak nima več oblasti. Najrajši prihaja tja, kjer ljudje razuzdano živijo. Oblast ima nad otroki posebno tedaj, če niso še krščeni, pa tudi še potem. Če mati pozabi otroka prekrižati,¹⁾ ga vzame škopnjak.

V Rožu se prikaže škopnjak tudi v človeški podobi, navadno stoji pri dimniku na strehi z gorečo metlo v roki. Čaka pri porodu, če oče preklinja.

Lahko se pa tudi zgodi, da škopnjak materi otroka zamenja²⁾ z drugim, o čemer priča sledeča pravljica iz Mežiške doline:³⁾

Neka žanjica je nesla otroka v zibelki s seboj na njivo. Ker je bila pridna, ji je šlo delo hitro izpod rok. Mislila je samo na delo, pri tem pa pozabila na otroka in pustila zibelko predaleč od sebe. Zato je zgubila oblast nad otrokom, katerega si je osvojil škopnjak. Zamenjal je otroka v zibelki in položil na njegovo mesto drugega, ki je bil nekoliko slaboumen. Mati je spoznala, da ji je škopnjak zamenjal otroka, ker je dete ležalo v zibelki z glavo ob vznožju. Nesrečna mati si je narezala na Marijin praznik tri mlade leskove šibe in ž njimi tako dolgo tepla zamenjanega otroka, da ji je vrglo v zibelko njenega otroka nazaj, zamenjanega pa odneslo. Zraven pa je vpilo: »Jaz sem tvojega otroka tako lepo imel, ti si pa mojega tepla«.

Ker so v prejšnjih časih svetili s treskami, so smatrali za veliko pregreho, če je kdo tresko prižgal na obeh koncih; »škopnjak zaduši otroka«, so rekli tedaj. V Mežiški dolini pripovedujejo o tem tole pravljico:

Tat je šel v bližnjo vas, da bi ukradel kmetu ovna. Za njim je prišel tujec in ga nagovoril: »Ti greš h kmetu ovce krast, pomagaj mi ti najprej pri mojem poslu in jaz ti bom pomagal pri tvojem«. Tat je v to privolil. Ko sta prišla h

¹⁾ V Glinjah pri Toneju je mati pri povijanju pozabila otroka prekrižati, takoj ga je prijel škopnjak in ga odnesel. Mati se je nato zaobljubila, da postane otrok duhovnik, če se reši. O bivšem dekanu Rabiču v Borovljah trdijo, da ga je nesel škopnjak.

²⁾ Po Nemčiji je med ljudstvom razširjena vera, da speči materi zli duh (Nachtmutter) zamenja otroka s takozvanim »Wechselbalgom«.

³⁾ Druge variante glej: Möderndorfer, Pripovedke iz Mežiške doline I. zv. str. 84—87.

kmetu, je rekel neznanec: »Kadar boš slišal otroka kihati, reci trikrat: »Škopnjak naj te nese!« Škopnjak je šel v hišo in tiščal otroka na železen svetilnik, na katerem je gorela treska, ki je bila poprej že tudi na drugem koncu prižgana. Ko se je otrok že dušil in kihal, je rekel tat trikrat pred oknom: »Bog pomagaj!« Škopnjak radi tega ni mogel zadržati otroka in ga je vrgel v kuhinjo materi v naročje. Tat pa je takoj pobegnil in se skrnil v konoplje, ki so rasle v tistih časih pred vsako hišo. Škopnjak je vabil tátu iz konopelj, ker mu drugače ni mogel škodovati; konoplje so namreč svete in hudoba nima do njih oblasti, ker se je v njih skrnil sam Kristus pred sovražniki; radi tega je tudi na vsaki konoplji znamenje monstrance (kar se poroča tudi o brinjevih jagodah). »Pridi vendar iz trnja!«, je prigovarjal škopnjak tátu in mu obljubil, da mu ne stori nič žalega. Nazadnje ga je vendar pregovoril. Škopnjak je vzdignil zidani vogel hleva in tat je obvisel z obleko pod zidom, tako da je bil sicer v hlevu, a njegova obleka, široke hlače in suknič sta bila kakor vzdana. Šele drugo jutro so s škarjami mogli rešiti tátu iz prisilnega ujetništva. Rešile so ga pravzaprav konoplje, katerih seme mu je obviselo na obleki; drugače bi imel škopnjak popolno oblast nad njim.

Enaka varianta o »škopu« se pripoveduje tudi na Brdi v Zili. Če se Ziljanke možijo, imajo okoli pasu pod obleko ovito konopljeno prejo ali pa konopljeno seme, varne so potem, da bi jih kdo mogel zagovoriti ali začarati. Seme rabijo na Zili tudi kot zdravilo proti »skrvnini«.

Kožne bolezni

so na kmetih zelo razširjene, to pa radi tega, ker smatra ponekod ljudstvo redno umivanje in kopanje otrok še vedno za nekak luksuz premožnejših slojev. Za naravnost škodljivo smatrajo n. pr., če hoče mati svojemu dojenčku z umivanjem odstraniti one grinte na glavi, o katerih trdijo stare ženske, da so ti grinti le znamenje otroškega zdravja, da so otroku nekako v varstvo fontanel; če bi otroku odstranili te grinte, bi to »udarilo na pljuča«. Zato ponekod smatrajo tudi uši pri otroku za znamenje zdravja in opuste vsako snaženje. »Tak otrok še zdrav ni, če uši nima«, pravijo v beljaški okolici. Tudi pri živalih smatra ponekod ljudstvo uši za znamenje zdravja, tako imajo gorenještajerski Nemci pregovor: Vsaka uš pri žrebetu je vredna tisočak, vsaka gnojna kepa na dlaki (Mistknoten) pa tolar. Radi tega živali tudi ne snažijo.

Kroži pa v beljaški okolici tudi pregovor: »Mati hodi otroke česat«, to tedaj, če mačeha ne skrbi za osirotelega otroka in ga premalo snaži.

— Kjer so v navadi otroške kopeli, dajejo v vodo ozir. kuhajo razne zdravilne rastline kakor poprože (slezen), srpje (kratka trava), papeževe ali farške kape ali kapičevina (*Evonymus europ.*) i. dr. Najbolj v čisljih je slezen, ki ga često najdeš kot obronek pri kmetskih domovih. Na masti ocvrte korenine od slezna se rabijo kot zdravilo proti k r a s t a m, ki se baje že v treh dneh posuše. Če se otroku zbira v ustih nesnaga, posebno v prvih mesecih, skuhamo slezen na mleku ter dajo kot obkladek na uho. V Logi vasi izbrišejo nesnago s kako cunjjo, ki jo nato obesijo v dimnik. Kraste se tudi »poštupajo« s hudičevim tobakom (prašnica bovista), pomaga pa baje tudi sečnica.

Garje ali srbečico (srab)

zdravijo na ta način, da kak partikel te bolezni deñejo v kako škatljico, kamor so dali kak denar in to škatljico položijo na pot. Kdor škatljico pobere, ta dobi potem garje (na Zili: srab). (Št. Lipš.) V Zilski dolini namažejo človeka, ki ima srab, z zmesjo od »čoča« pipe, ščavjem, mastjo in živim srebrom, nato pa se mora »srabnjak« vsesti pred krušno peč in se tam pri vročini oglja posušiti.

Lišaje

mažejo v Zilski dolini z jesenovim oljem ali pa pokladajo na lišaje jesenovo listje. Na Zili pa uporabljajo proti lišaju tudi tole zarotitev:

Lišej, lišaj, fuj te bodi,

ki si na veliki petek meso jedu!

Lišej, lišaj, pojdi nazaj!

Bradavice (brbdice).

Nebroj sredstev je v rabi proti bradavicam. Če ne pomaga mleko od drañnice (*Chelidonium*) ali kačje mleko (mleč, *Euphorbia*), obrišejo bradavice z omelom za krušno peč, nakar ga vtaknejo spet v toplo peč. (Št. Lipš.) Ogenj se smatra v tem slučaju za čistilno moč. — V beljaški okolici se odgrizne košček jabolka, s katerim se drgnejo bradavice, nakar se vrže jabolko na tak prostor, da ga nikdo ne najde. — Pomagajo pa ta sredstva le pri pojemajočem mesecu, v nasprotnem slučaju bi nastalo le še več bradavic.

V Zilski dolini omočijo nit v sečnici kobile (more), potem zadrgejo s to nitjo vse bradavice in končno zagrebejo nit pod korito v svinjskem hlevu, da strohni. Pri vsem tem opravku ni dovoljeno nazaj se ozirati. Ziljani pa tudi potrosijo brbdice s štupo od krede v času ko luna pojema, ker potem tudi bolezen pojema, moli se tedaj:

Jaz vas mažem in potrosim v Jezusovem imenu, pomajte Bog oče . . . , kar se ponovi trikrat. — (Skoro povsod je v navadi, da v debelejšo nit naredijo toliko živih vozlov, kolikor ima otrok bradavic, nakar se vrže nit v peč. Bradavice nato izginejo.) V Škocijanu v Podjuni namažejo bradavice s polževimi slinami; baje to vselej pomaga. V drugih krajih spet povežejo bradavice s kako nitjo, ki jo potem z nekimi ceremonijami vržejo pod kap, na pokopališče, na kak križpot ali drugam. Zato imajo v Rožu vero, da se ne sme pobrati nit ali volna, ki jo vidiš ležati na poti, ker bi si s tem nakopal tisto bolezen, ki jo je kdo vrgel stran.

Lepo polt brez peg

dobi, kdor se na Veliko soboto, kadar zvonove »vežejo«, umije pri vrelcu (Št. Lipš), drugod se v ta namen umijejo s svežo kravjo sečnico ali z roso raz okenskih šip. (Podjuna.)

Oči.

Če si hočeš ohraniti zdrave oči, kopaj jih v mrzli vodi, pravi ljudstvo. Najboljše za oči pa je rosa s travnika, ki se pokosi na binkoštno nedeljo. Kdor to stori, naj moli trikrat: Sveta rosica na binkoštno nedeljo, da bi me nikoli oči ne bolele. (Zilska dolina.) Uhani, ki jih nosijo Ziljani (moški) v ušesih, varujejo oči pred vsako boleznijo. Na sejmih še sedaj ponekod prodajajo šnofovc, takozvani »Schneeberger«, t. j. zmlete korenine od kurjic, teloha (Heldeborus niger), kot preventiv za očesne bolezni.

Škoduje pa očem, če kdo preveč pije piva ozir. preveč ovčjega mesa zavživa. V Zilski dolini kroži o tem tale pripovedka:

Neki Ziljanki, ki bi se bila rada znebila moža, je pravila soseda, da oslepi vsak, kdor se preveč naje ovčjega mesa. Dobrohotni mož, ki je ležal pod lipo, je slišal ta pogovor in bil tega hudo vesel. Opoldne je že dobil za kosilo koštruna: ni se hudoval, ko je žena zaklala že tretjega koštruna, kajti ovčje meso s štruklji mu je bilo to, kar čebelicam med in starim ženicam kava. Ko ni bilo v hlevu nobenega koštruna več, je zajavkal: »Ženka, pomagaj mi, slep sem!« »Tako te peljem k zdravniku«, je rekla in ga peljala na cesto, po kateri so vprav gnali podivjano živino s planine, da bi ga pohodila. On je s palico mahal okoli sebe in se tako ubranil podivjane živine. Žena se je radi tega hudo jezila: »Saj nisi slep, ko si videl mahati po govedih, hočeš samo, da nam zdravniki zemljo požro!« — »Saj mi ni bilo treba videti — slišal sem njene zvonce!« se je odrezal. V nedeljo je žena

peljala moža v cerkev. Vsedel se je poleg nje med ženske. Ko je ministrant pozvonil, je mož začel udrihati s palico po glavah žensk. Te so kričale in divjale, da je bilo v cerkvi kakor na paši. Žena je kričala nad možem: »Nehaj vendar, pomisli, da si v cerkvi!« — »Jaz slišim govedo po zvoncih, ti jo pa moraš tudi videti!« se je izgovarjal. Po tem dogodku je bila žena trdno uverjena, da je njen mož popolnoma slep. Drugi dan ga je peljala k Zili na obrežje. Šla je daleč nazaj in se hotela z vso močjo zaleteti v moža in ga tako potisniti, da bi padel sredi reke v vodo. Ko je bila že blizu, se je on spretno umaknil in hudobna ženska je telebnila v vodo. Kričala je: »Ljubi moj mož, pomagaj, utonem!« — »Križ božji, ne morem, ne vidim, ker si me z ovčjim mesom oslepila«, je tarnal in pustil ženo, da je utonila.

Izmed bolezni na očeh sta najbolj znana ječmen in malenk in mnogo je načinov, kako se te bolezni zdravijo. Povsod v alpskih deželah je v navadi, da ječmen s kakim ostrim orodjem, kakor srpom, nožem, britvijo požanjejo, kar stori ali dotičnik sam, ali pa kaka druga oseba, ki zamahne z orodjem preko bolnega očesa. Različni po pokrajinah so tudi zaroki; tako n. pr. v Podjuni vpraša druga oseba: Kaj delaš? In oni, ki ima ječmen, mora odgovoriti: »Ječmen žanjem«, pri teh besedah zamahne z orodjem preko očesa. To se naj trikrat ponovi, nakar ječmen izgine. — Drugod spet se odgovori: Ječmen žanjem, ječmen žanjem, ječmen usahni, trdo ga zvežem, prož ga vržem. V Zilski dolini kroži dotičnik s turškim zrnem proti solncu obrnjen okoli očesa in vrže potem zrno kuram. — V Apačah vzamejo nekaj brinjevih jagod v usta ter pilnejo potem proti očesu; lahko pa to stori tudi kaka druga oseba. V Mežici grizejo v ta namen rožmarin in ječmen požanjejo z nožem, ki ima črn ročaj. Bolnik vpraša onega, ki žanje: Kaj delaš? In ta odgovori: Ječmen žanjem. Bolnik spet odgovarja: Lažeš, kar se ponovi trikrat. — V Zili imenujejo obolenje očesa, če se žilice na »čečci« (zenici) pordeče, »čnk«. To bolezen je mogoče ozdraviti samo z molitvijo.

Malenkov razločuje ljudstvo štiri vrste: črnega, belega, krvavega in plavega; prvega ima Marija, drugega sveta Lucija, tretjega sv. Ignacij, četrtega pa Kristus. Zelo v čisljih so proti malenkemu še v današnjih dneh razne zarotitve. Te molitvice opravljajo ponavadi stare ženke z raznimi ceremonijami; v ustih imajo kako zelišče in pihajo v presledkih bolniku v oko. Ena takih molitvic je zapisana v Mežici:

Sv. Zofija je rodila sv. Ano, sv. Ana je rodila Devico Marijo, Devica Marija je rodila usmiljenega Jezusa, usmi-

ljeni Jezus je čez vse malenke: čez te rumene, čez te zelene, čez te rjave in čez te krvave. Pomagaj Bog oče itd.

Molitev se ponovi trikrat in vsakokrat se moli Očenaš. Druga taka zarotitev izvira z Jezerskega:

Oblak idi »vopak« s tvojega svetega očesa. Ono noče drugega kot Devico Marijo in sv. Lucijo. Sv. Ana je rodila Devico Marijo, Devica Marija je rodila usmiljenega Jezusa. On je »poerbani« greh izbrisal. Naj izbriše še vse te madeže in malenke raz to žegnano oko, rdeče, bele, in zelene. Pomagaj Bog oče, Bog sin in Bog sv. Duh, ljuba Devica Marija in sv. Lucija.

Temeljnova babica v Dulah na Zili je odmolila bolezen takole:

Sv. Suzana je rodila sv. Ano, sv. Ana je rodila sv. Devico Marijo, Devica Marija je rodila brez greha in brez madeža Jezusa (trikrat ponoviti). Jezus je pa čez to globoko morje rajžov, šapnil je to globoko morje rekoč: Odstopite vse te bolečine očesa, kože in mreene. V tem očesu ni drugega kakor Jezusova kri in Marijino mleko. Pomagaj Bog oče...

Ponekod ženske, ki se poslužujejo takih molitvic, grizejo v ustih brijeve jagode in v presledkih pihajo bolniku v oko.

Če je kaj padlo v oko, pomaga kamen od divjega petelina (tak kamen ima petelin v vsakem očesu). Kamen se dene v oko, dotičnik zatisne oči in kamen potem kroži po očesu in spravi tisto stvar ven, ki je padla v oko. (Črna.) V Rožu so v ta namen rabili račje oči, ki so bile za majhen denar dobiti v lekarni. V Zilski dolini je način zdravljenja ta-le: S prstom se potegne od zunanje strani preko očesa in reče trikrat:

Troha noter, troha vñ,
Matere božje mlekce noter,
Matere božje mlekce ven!
Pomagaj Bog oče itd.

Povsod v alpskih deželah smatrajo materino mleko za najboljše sredstvo proti vsakojakim očesnim boleznim: vbrizgne se to mleko kar »naravnim« potom v bolno oko. Sicer pa je v navadi tudi obkladek z žemljo, ki je bila namočena v materinem mleku. V Žvabeku uporabljajo žensko mleko tudi za mazanje po dotičnem delu telesa, ki ga je zadela kap. V Zili navežejo tak obkladek preležanemu bolniku na rane. — V Podjuni privežejo na bolno oko gobo, ki je rasla na bezgovem štoru, prej pa jo namočijo v mleku. — V Mežici stolčejo smolo, natras, korenine od jagod in kumine ter to zmes dajo kot obkladek na tilnik. Pri lažjem obolenju se mažejo oči z rožmarinovim oljem. Pri očesnem katarju se dene na

oko razpolovičeno trdo kuhano jajce brez rumenjaka kot nekaj Prisnicov obkladek. Kogar pogosto oči bolijo, naj si priveže mah od oreha na glavo. (Mežiška dolina.) V Podjuni je v navadi, da pihnejo v bolno oko šupo, ki je napravljena iz govejih jeter. Proti lahkemu vnetju je skoro povsod v navadi stolčen sladkor, ki ga pihnejo v bolno oko. Slabe oči se naj umivajo z vinom, ki je ostalo pri maševanju. (Velikovec.) V težkih očesnih boleznih pa se priporoča ljudstvo sv. Luciji, med tem ko imajo nemški sosedi sv. Avguština bolj v čisljih.

Ušesa.

Pri raznih boleznih v ušesih, posebno, če ima bolnik v ušesih trganje, si pomaga ljudstvo na ta način, da zažge na enem koncu stebelce od luštoka (luštrah, lustreng: *Levisticum officinale*) ter nato pihnejo dim v bolno uho. V Mežiški dolini pihnejo skozi luštok košček toplega masla v obolelo uho; v rabi pa so tukaj tudi kadila z luštokom, komelicami in sladkorjem. Tudi proti drugim boleznim je bil luštok prej v visokih čisljih, posebno so ga čislali kot zdravilo za zaslišeni želodec; zato v nobeni hiši ni manjkalo poleg v žganju namočenih zelenih orehov tudi steklenice žganja, v katerem je bil namočen luštok. Ni še povsodi znano, da je ta rastlina najboljši pridatek goveji juhi, ki ji da ne le prijeten aroma, ampak tudi prijeten okus. Pravijo, da se znani »Maggi« izdeluje iz luštoka in zelene, priljubljen pa je luštok kot aromat v raznih likerjih. — V Trušnjah pri Velikovcu kanejo v bolno uho nekaj kapljic še tople krtove krvi,¹⁾ dotičnik sliši potem kakor krt. Po ljudski veri ima krt med živalimi najboljši sluh.

Zobje. (Glej otroške bolezni.)

Da te celo leto ne bo nadlegoval zobobol, drži pred sv. Jurijem črnega polža v ustih ali pa vgrizni v verigo, ki je napeta okoli cerkve pri Sv. Lenartu. (Črna.) Istotako je zavarovan proti zobobolu, kdor si na Veliki petek nohte poreže (Trušnje), ali pa, kdor zavrta v kako drevo luknjo, v katero se zabije špilja, ki je z njo dregal po zobeh tako dolgo, da je bila krvava. (Krčanje.) — Izmed zelišč, ki so znana kot zdravilo proti zobobolu, je omeniti v prvi vrsti volčji koren ali volkovec (*Aconitum*) in sicer se drži v ustih dalje časa voda, v kateri je bil namočen volčji koren. Bog ne daj, da bi kaj od te vode požrl, še sline se morajo izbljuvati; v nasprotnem slučaju lahko človek umre. Ta rastlina se rabi tudi proti kačjemu piku. O Mežnarjevem sinu Kolmonu pri Grebinju pripovedujejo, da si je dal na bolni zob volkovca ter nato zaspal; drugi dan je bil mrtev. — V prejšnjih časih so v svinjsko korito med dvojno dno

¹⁾ Na Štajerskem rabijo v ta namen maslo, napravljeno iz materinega mleka.

dajali volčji koren v veri, da potem živali žrejo kakor volk. Prvo dno je moralo biti posebno močno, da ga živali niso mogle pregrizti; če bi prišle do korena, bi gotovo poginile. (Mežica.) — Enako nevaren je svinjam tudi koren kočičevja¹⁾ (Loče) ali hotičevja (Zilska dolina) — Colchicum. — Proti zobobolu je tudi polonino seme ali zobnik (Ruda) — *Datura stramonium*. O tej rastlini pravijo, da je za toliko bolezn, kolikor ima semena v skledici. V drugih krajih nazivajo zobnik drugo rastlino in sicer *Hyosciamus niger* (Benkovič, Imenik). — Ob cesti tik humberškega gradu stoji križ, s katerega režejo ljudje treščice, ki jih potem rabijo proti zobobolu. Baje je ta križ že ves razrezan.

Proti zobobolu so v navadi tudi razna kadila, posebno v čislih kofendel (*Laventula*); kadijo pa tudi z mračniki (netopirji), ki so jih posušili in stolkli v prah. — V Apačah devajo na lice obkladke s konjskimi figami. — Kdor si izdere zob, ga vrže čez ramo na krušno peč z besedami: Jaz ti dam košččenega, ti mi daj železnega. (Baško jezero.)

V Rožu se pri zobobolu poslužujejo sledeče transplantacije: Z bolnim zobom se vgrizne v krušno skorjo, nakar se ta zakoplje v mravljinjak. Če so mravlje skorjo povžile, je izginil tudi zobobol. Ali: bolni zob se drgne z žrebljem od mrtvaške rakve, ki se je našel na pokopališču. Po izvršenem opravi se prinese žrebelj zopet nazaj, bolezen se prenese na mrtvega.

Iz Vrazove literarne zapuščine.

Dr. Fr. Ilešić — Zagreb.

Slovensko Vrazovo literarno zapuščino so v zadnjih desetletjih imeli v rokah n. pr. prof. Štrekelj, prof. Murko in prof. Drechsler-Vodnik. Kje se sedaj nahaja gradivo, ki ga je v svoji knjigi: »Stanko Vraz. Študija« (Zagreb, 1909) obdelal profesor Vodnik, tega ne vem. V zagrebški univerzitetni biblioteki pa se — poleg Vrazove korespondence — nahaja drugo slovensko gradivo, tako, ki ga prof. Vodnik ni obdeloval.

In to gradivo sem začel sedaj jaz pregledavati. Je v njem precej pesmi, a tudi prozaične stvari so. Najprej hočem podati par stvari, ki kažejo Vrazove obče literarno-kritične težnje.

¹⁾ Prašič — kočič, kočej, hotič, hota. Sv. Apolonija priprošnjica pri zobobolu.

I.

Koncept Vrazovega pisma (Čopu? 1834).

Koncept (ves s svinčnikom pisan, ali ne pisan enkrat) se glasi:¹⁾

Radostnim okom vsak severni Slavo-polit i Slavjan lahko na nas južne se ogledne, kterim blo tak dolgo ne mogoče se s' tme [temnol na svetlobo podignuti, i se prijasnega solnca izobraznosti [po (?)], kterega se naši ljubesnivi brati Čehi i Poljani že tak dolgo veselijo, vžiti — solzni [dol (?)] biseri [se] morejo mu z' očes zabliskati, i radostno serce poskočiti, kda se v' nežni ograd naše mlade literature, i na rahi sad ozre, kteri pa na krepko[oj] i plodino (?) prirasel (?) bude — Bašti (?) prirasel bude — glejte čerstve i mlade vertnare: njihovo ljubav do sada [vertal], kterega oskerbeti i očistiti očedo [jo] — glejte na sad, še ne pod [pol] (?) deset let star — [i] tak čerstev i [kinč (?)] cveteč.²⁾

Plesanje mojega serca je premočno (?), kaj nebi i mojemu duhu umetnost podala. Kolikokrat sem že nakanil [pis]trezno historijo našega naroda pisati i nekih listov napisavši³⁾ prečtel napisano sem, a vidil, kaj [k] je plesanje mojega serca mislam lyrički (?) nalet [po] podalo, i moj [ol]pisek je samo panegyry [sklad] napisal, [i] [na] pismo ne je bilo po zapovedi Tacitovem — sine ira et studio — i ne dostojno v' cerkvi večni zemeljske resnice v' hrami Klijonem ohranjeno biti. — Pa (?) je ne naš narod mnogo nevolj nezgod prenesti mogel i nedolžen prenesti, so se že (?) njegovi sovražniki grozno na njem zagrešili rastergnivši svete sklepe narodovne, ki človeka k človeku, narode k' narodom vežejo. — Menim da višiša moč je večni [to serdo večno] serd v' serce i v žile vsak Slavjana⁴⁾ vsadila. Čemu Slovenec Nemca nenavidi [čerti], sumli i mu nikdar ne verja, i vsakemu, ker i njegov jezik, svojo otrobo taki odpre. Ne ve vzroka, ali vse se tak⁵⁾ nad njim zesoproti, kad ga stretja. — Hoj Čelakovsky i tebi [Slovenec] sta [je] tak mila [i] Čeh (severni Rus i južni Dubrovčan [Slo]) ti radostnim [okom zaglednul] bratovskimi ustami pozdravil si svit na našem literarnem horizonti, raduj se! i oberni tvojo presvetosti ljubno

¹⁾ Kar sem postavil v oglate oklepaje, to je v rokopisu bilo prvotno pisano, a potem prečrtano. — Rokopis je polpola, prepognjena v četverko (kakor n. pr. v običajnem šolskem zvezku); šteje strani 1.—4.

²⁾ Odtod dalje so poteze nekoliko druge; vidi se, da je nadaljevanje Vraz drugič pisal.

³⁾ čez je napisano nekaj kakor: klodivsi.

⁴⁾ najprej najbrž: Slovenca. »Vsak« je pozneje pripisano.

⁵⁾ odtod dalje je pisano na vštirnici, torej 4. strani lista, ali je očitvidno nadaljevanje.

oko na nebu Hrovske literature, i napoj tvojo serce žarmi, s kero [imi] jasna daniza njihova v okruge razširja. — Kolikrat zelujem shlahтно hzher Preš. — njegovo začarljivo poësijo — njegovo Rosamundo Turjaško — sonete — i vse vse kar je njegova umetnost rodila. — Večkrat, kda u mojih mislih kadar Prešerna i Zh. celujem, i Tebe kušnem. Semije včera senjalo kaj sem Thebe (?) Kollara i Prešerna v' zvezdišči osveščena videl — Kak sem se ter veselil... al ah skoro blo veselje proč me je prevelka plesenj zbudila — i žal bi [jel] bilo, kaj je to sama senja bila, ali — *χι ο ναρα εχ Διοζ ελα*: pravi Homer bude li to za reñnico (?).

Nezgodni Abcedni prepír, kterege ste Vi scela na svetlo dali, števí taki sem nakanil Vam pisati, ali če so me ravno Vaše unpar-teiſche Anſicht do našega jezika k'tem naganjale, sem le ne vupal [?] zavolj moje neimenitosti, ali de [zdaj] mi moj pisek mira ne dal derznil Vam s timi [nekimi] čerkami nadleči. — Ako Vam le toti list zamero, prosim ne mene [potožiti] krivdi, ampa Vašo zbbelizo, ktera me je [k] ívojoj krasotoj začarila i naj bolj Vašega prijatla Dr. Prešerna, ki nji to krasoto podal je. — Ah vaša zhbéliza, (ne vupam reči n a š a, de sem ne Krajnz) kde se je lani [tak] zamudila? Abecedni vihari so ji ne more [glil] škoditi, dokler še Vi i g. D. Prešern njeno rahost (?) oščítita (?). Rad bi nje pa z novim medom¹⁾ nakitjeno na Stajersko priletí (!) videl. Radi bi njo vidli moji prijatli. — Žeja nas po njenem sladkem mēdi — al čemu Vas dolže trapim z mojimi ne[sl]podredjenimi besedami. Nebi se rad tak zlahtnemu vlastencu preveč zameril. — Srečno. Smemli na odgovor čelalkati? —

Vaš ponizen služabnik

J. (?) Stanisl. Fras
akademik.

Jas prebivam v' Murvorstadt Haus Nro. 510 1ten Stock.

Pod tem še stoji: »kteri je tak[om] — sine ira et studio — jezika lepote pomenke našega dokazal.²⁾

Na isti poli, v enem delu str. 3. je s tinto pisan še en koncept,³⁾ namreč ta-le:

¹⁾ zlog »me« je zadnji na 4. strani, nadaljevanje je gori na str. 2. (torej na zadnji strani onega četverčnega lista, na katerega prednji strani je začetek koncepta.

²⁾ to naj bi bil pač dostavek k besedam o Čelakovskem: pri »Čelakovskem« je v konceptu res nekak znak, kakor da tja spada še kakšna pripomba.

³⁾ Prvotno so bile tu s svinčnikom pisane neke jezikovne vaje, ki jih je pa sedaj deloma težko čitati, ker je počez s tinto pisan gori navedeni koncept. Črkopis je danjšica: za »č« je: 4, n. pr.: Kaj ueca ne o uesh, willst? — uesh? was willst du nicht? — ptui, ein Fremder — ueca treba? was ist noth? in še par takih stvari, nečitnih.

Lifti so vesi, ki prijatla k' prijatlu klepajo. Nesgoda, kaj se naša literatura prav podignuti nemore je i pri drugih Slovanih [milo] sympathijo probudila, in naj bolj pri Čehih, kateri se trudijo, mlade Slovenze k' djavnosti buditi, pa kaj to hafni, zhe noben tih pobudkov nehteje. Čeh Čelakovsky je v' časopisi museum českého [no] Krajnsko zhbelizo hvalil in se jako vefelil, kaj Slovenci Dr. Prešerna imajo, kateri tak sladkim medom popevle, in zhbelizo kiti

ingenium saepe mala movent.

Hočem sedaj odgovoriti na dvoje vprašanj: prvič, k o m u je to pisano, in drugič: k d a j je pisano.

Imamo pred seboj koncept pisma eni določeni osebi (»žlahtnemu vlastencu«). To se jasno vidi iz podpisa: »Vaš ponizen služabnik«, pa tudi iz tega, ker Vraz daje točno svojo addresso s stanovanjem za odgovor na pismo: »Članek« to ni, dasi se v svojem začetku zdi.

Pismo je pisano K r a n j c u. Vraz imenuje Čbelico »Vašo« in je ne upa imenovati »naše«, češ, da on ni Kranjec. Ta Kranjec je prijatelj Prešernov. Taka Kranjca bi lahko bila n. pr. Čop in Kastelic, ali ker je Vrazov Kranjec — adresat abecedni prepir »scela na svetlo dal«¹⁾, je izmed teh dveh mogoče misliti le na Čopa.

Iz enega dela pisma bi se zdelo, kakor da je pisano Čelakovskemu (»Hoj Čelakovsky! tebi sta tak mila Čeh, severni Rus i južni Dubrovčan itd. . . .«), ali to je le retorsko ogovarjanje onega, ki je tako pohvalil »Kr. Čbelico«. V času, ko je Čbelica izhajala, je Vraz s Čelakovskim sicer že korespondiral, ali ni se tikal z njim (še l. 1841. mu piše: »Vi« — »Děla« V. 204.)²⁾

Čas, ko je Vraz pisal to pismo, se da po priliki določiti iz nekih opomb, ki se nahajajo v njem. Prvič: Prešernova »Turjaška Rozamunda« je že izšla; izšla je v III. zvezku Čbelice (aprila 1832). Drugič: Čelakovský je že »pozdravil svit na našem literarnem horizonti«; pohvalil je Čelakovský »Čbelico« in Prešerna v »Časopisu Českého Museum«, in sicer v 4. četrt-

¹⁾ »Vi« v Vrazovem stavku: (Abecedni prepir) ste Vi scela na svetlo dali« razumem kot vikanje ene osebe (adresata), ker brž nato pravi: »... nakaniš sem Vam pisati«.

²⁾ Začetkom l. 1833. je Vraz poslal Čelakovskemu neke »vaterländische Schriften« — očitno slovenske, in sicer prozo. Čelakovski se mu je zahvalil 18. IV. 1833 ter mu pisal: »In meinem Studium slav. Dialekte macht noch die Kenntniß der illyrischen eine bedeutende Lücke . . . Mit einer jeden unserer Mundarten befaße ich mich mit gleicher Lust u. Liebe«. Poslal mu je Čelakovský tudi »Beiliegende Blüthen«, Mendels., Phädonä. Na to pošiljatev se najbrž nanaša beležka na pismu: »erhalten 12. Juni 1833«. (V zagr. univ. bibl.)

letju 1832. Vraz je torej list pisal po končanem l. 1832. Tretjič: Vrazov izraz: »(Abecedni prepír) ste Vi scela na svetlo dali« pomeni pač, da je Čop s svojim Discacciamento oni prepír popolnoma razjasnil, a izhajal je Discacciamento od 30. marca 1833 dalje (odtisk je izšel še pozneje¹). S tem se mi Vrazovo pismo pomika najmanj v sredino 1833. Četrtrič: ko Vraz piše to pismo, stanuje v Gradcu »Murvorstadt Haus No 510, I.« a tu je stanoval v šolskem letu 1833/1834,²) dočim je v sledečem šolskem letu (1834/1835) stanoval v Burgergasse.³) Ta podatek mi Vrazovo pismo prenaša v čas od jeseni 1833 do poletja 1834. Petič: »Čbelica« se je »lani« zamudila. »Čbelica« se je zamudila l. 1833. (IV. zv.);⁴) ker je za Vraza to »lani«, se vidi, da pismo ni pisano l. 1833., ampak 1834.

To so podatki, ki jih imamo v pismu za določitev termina »ante quem non«. Sigurni so ti podatki, razen morda zadnjega.

Moremo pa po pismu določiti tudi terminus p o s t quem non. Vraz bi Čbelico rad videl prileteti na Štajersko z novim medom; to si tolmačim tako, da Čbelica IV. še ni izšla. Ker je ta njen zvezek izšel 2. julija 1834, treba misliti, da Vrazovo pismo ni pisano p o juliju mesecu 1834, ampak prej.

S tem terminom p o s t quem non se ujema značaj Vrazovega razmerja do Čopa, kakršno se nam kaže v konceptu pisma. Pismo se dojmlje, kakor da ga piše uglednemu možu skromen, a oduševljen mladenič, ki adresata še bliže, recimo: osebno, ne pozna. Seznanil pa se je Vraz s Čopom osebno šele v počitnicah 1834 v Ljubljani.⁵) Pismo je torej pisano p r e d temi počitnicami.

Po tem takem dobimo kot dobo, ko je Vraz koncipiral pismo Čopu, čas od Novega leta do julija 1834.

Ničesar ni v pismu, kar bi nasprotovalo tej časovni določitvi. Na prvi hip bi moglo motiti to, da je koncept — l. 1834.! — pisan v gajici⁶),

¹) Žigon, »Kronološki pregled itd.« 27/28.

²) v dec. 1833, v aprilu 1834 (Děla V. 129, 135, Gradja VI., 306 Daje to svoje stanovanje tudi tako: »Mariahilfgasse«, polek milosernih bratov) itd.

³) v šolskem letu 1832/33 je stanoval »Mariahilfplatz v Dohtor Stigerovem hrami No. 105«. (Zb. Mat. Slov. 1905, 126, 124/125, Děla V., 133.)

⁴) »Čbelica« IV. je prvič šla v cenzuro že 16. IV. 1833; drugič je bila v cenzuro vložena pač po mesecu juliju 1833, a izšla je šele 2. jul. 1834 (Žigon, »Kronološki pregled itd.« 13, 27, 30).

⁵) Kidrič v Čas. za zgod. VII. 191 in 323 (opora za to trditev je v »Dělih« V. 138). Prvi prispevek za Kr. Čbelico je Vraz (po Smoletu) poslal pač šele 1835 (Murko v »Čas. za zgod. III. 273 po »Dělih« V. 145 sl.).

⁶) Vendar se Vrazu tu pa tam vpleta bohoričica; drugi koncept pisma, ki ga gori natiskujem, je pisan z bohoričico.

ko pa je Gaj novi črkopis začel uvajati v svojih listih šele 1835 (in sicer od 14. marca dalje), torej leto dni pozneje, in je Vraz pesmi pisal v bohoričici tudi še 12. in 25. aprila 1835.¹⁾ To nasprotje je pa le navidezno; Gajev in Vrazov krog je takrat še bil »dvo-pismen«, t. j., takratni »domorodci« so po potrebi pisali z enim črkopisom ali drugim. Vraz je že 1. sept. 1833 Cafu pisal pismo v novem (Gajevem) črkopisu;²⁾ v novem črkopisu sta tudi njegovi pismi z dne 5. dec. 1833 in 4. jan. 1834, a še 3. dec. 1835 je Muršču pisal v bohoričici.³⁾

Vrazu je bilo milo, da je Čelakovský pozdravljal »svit« »Kr. Čbelice«, ali je želel, da bi Čelakovský svoje oko obrnil tudi na »žare«, ki jih je širila hrvaška »Danica«. Tudi ta omemba »Danice«, ki je začela izhajati šele 1835, ni nasprotna moji gornji določitvi časa, iz katerega je Vrazovo pismo. Zakaj pričakovali so rodoljubi Gajev časopis že vse leto 1834 in tudi ime mu je bilo že določeno. Saj je Vraz že dne 31. dec. 1833 (in 6. I. 1834) Rakovcu pisal, da je obljubil poslati svoje pesmi za »Danico«,⁴⁾ ter izpodbujal Rakovca in prijatelje: »Le skerbte za »Danico«, da bude nam skoro prisvetila. Kadar danica priblešči, je blizo dana.«⁵⁾

Končno še omenjamo to: na 3. strani rokopisne četverčno prepognjene pole, vzporedno z gori navedenim krajšim konceptom (»Lifti fo itd.) se nahaja ta ciriliški pečatni odtisk Vrazov:⁶⁾

t. j., Frasova pečata

¹⁾ Murko v Časopis. za zgod. in nar. VII, 275.

²⁾ Zb. Mat. Slov. II, 205. — Tudi Kočever je že dne 13. nov. 1833 Vrazu pisal v gajici. (Pismo v zagr. univ. biblioteki.)

³⁾ »Děla« V, 134 sl. — Če je manjši gori natisnjeni koncept pisan z bohoričico, še ne sledi samo iz tega, da bi bil starejši. Muršec je Vrazu l. 1834. pisal v gajici, a l. 1835. zopet v bohoričici.

⁴⁾ »Gradja« III, 259 — izrecno se torej nameravani list imenuje že »Danica«.

⁵⁾ ib., 260. — Vodnik, op. cit., 15, 16.

⁶⁾ Odtisnjen je dvakrat enako: pod odtiskom so neke vaje v francoščini (deloma v italijanščini). — Dne 5. dec. 1833 je Vraz domov naročil, naj se mu med drugim pošlje tudi »jedna pečata«, ki jo je najti v predelu (očividno njegove ladice), Děla V, 135.

A dalje je s svinčnikom s staro cirilico napisano:

СДАВНО
ЛУБОСЛОВНЫ
ДРУЖДБЫ ПЕЧАТЪ

ГРАДЖКН

ХАЛТЕРОВАГО
РЕЧАТЪ

l. 10

ІВАНА
ХАЛТЕРОВА
ГО ПЕЧАТЪ

Očividno gre tu za pečat »Slavjano-ljuboslovne družbe«¹⁾ in za pečat Ivana Halterja.

Da je na Vrazovem pečatu še »Fras«, to je za določitev časa našega pisma brezpomembno, saj se je Vraz še l. 1835. podpisoval »Fras«; sploh pa je pečat mogel biti starejši nego je čas, v katerem je Vraz pisal koncept.

Kdo je pa bil Ivan Halter?²⁾ Dne 3. aprila 1834 je Gaj Vrazu v Gradec naročil³⁾, naj eno izmed knjižic, ki mu jih pošilja v čitanje, posodi »Halteru, nad kojem se bratinski radujem«, a Vraz je nato dne 9. apr. Gaju odgovoril: »Halter je zdrav, dobil je iz vseh materij filozofije posebni red, to je Em.«⁴⁾ Iz tega se vidi, da je Halter v l. 1833/34 študiral v Gradcu filozofijo in da je bil Gaju jako blizu. Dne 6. avg. 1835 je Miklošič Vrazu poročal: »Halter je v Munih odšel. On mi bo od tiga meita pital.«⁵⁾ Iz vsega tega se vidi, da je Halter spadal v Vrazov-Miklošičev krog,⁶⁾ in sicer baš v l. 1833/1834, za katero nam gre.

Gornja določitev časa (prva polovica l. 1834.) je še vedno precej široka. Za natančnejšo določitev bi morda mogla služiti omemba Kollárja. Navdušenje za Kollárja, ki se kaže v pismu, bi si najlaže tolmačili, ako bi mislili, da je Vraz pisal pismo, ko je bil že prejel »Slavy dcero«, a prejel jo je v prvih dneh aprila 1834;⁷⁾ v tem slučaju bi morali misliti,

¹⁾ To je pač »Slovenska sodružba«, ki o njej piše Vraz Muršču 3. XI. 1833 («Děla» V, 129). Ta »slovansko-literarna družba« »Slovenopolitov« je torej mislila, kakor da je že formalna organizacija, o svojem pečatu. V Vrazovem pismu z dne 30. oktobra 1832 («Děla» V, 133) se družba imenuje »Družba Slovena«.

²⁾ Njegov pečat ni odtisnjen, nego je samo napis z njega podan.

³⁾ Gradja VI, 336.

⁴⁾ Gradja VI, 306. — Gaj na neko pismo Halterju ni odgovoril (ib. 305).

⁵⁾ Pismo v zagr. univerzitetški biblijoteki.

⁶⁾ L. 1850. je Adolf Vladimír Halter pisal Vrazu iz Varaždina kot podbeležnik varaždinske županije. To je bil sin Ivana Halterja (1794—1857), lekarnarja v Varaždnu, dobrega prijatelja očetu Lj. Gaja (za to pojasnilo lepo zahvaljujem g. prof. Krešimira Filića v Varaždnu). V Gradcu je okoli 1834 najbrž študiral Adolf Halter, a na pečatu je bilo ime njegovega očeta Ivana.

⁷⁾ Dne 7. aprila 1834 je Vraz pisal Gaju, da je »Slavy. dcero« prejel »pred nekimi dnevi« («Gradja» VI, 305).

da je pismo spisano p o aprilu 1834. Ali tako dokazovanje ni sigurno, ker je Vraz Kollárja poznal pač že od prej.

Na nasprotno stran, t. j., bolj proti letu 1833, ali celo v leto 1833: pa bi naše pismo mogel potegniti neki drug indicij. Na isti polpoli papirja, na kateri je pisan naš koncept (oziroma sta pisana naša koncepta) na str. 2, se nahaja angleški koncept, ki se začinja z besedami: »Mr. Kochebare has me wrote Kda bote Klajžari pisali, pozdravte ga od mene.«¹⁾

To so natanko besede iz pisma, ki ga je Kočevar pisal Vrazu dne 13. »listopada« (novembra) l. 1833. (»Če bote Kleižeri pisali, pozdravte ga od mene.«²⁾) Po mojih mislih pa angleški koncept in naše pismo nista pisana istočasno (saj tudi vsebinsko Vrazovo pismo Čopu in angleški koncept nimata nič opraviti drug z drugim;³⁾ najbrž je Vraz angleški koncept napisal prej, morda novembra 1833, potem ko je pač prejel ono Kočevarjevo pismo,⁴⁾ papir pa mu je na to obležal. Ko je pozneje (že l. 1834.) hotel koncipirati pismo Čopu, je vzel — slučajno — ono polo, jo obrnil (tako, da je bilo sedaj doli, kar je bilo prej gori) in koncipiral

¹⁾ Ves koncept se glasi: Mr. Kochebare has me wrote Kda bote Klajžari pisali, pozdravte ga od mene say he, I am in the dilemma tho thiak jou hove entinely lorngot... (?) During the ohole periode you are in the country I no I was pleased with a letter of yours, and non Sam convinced you remerber not more our former allience, but notwilstandine I(att) get attempt to breake up your silence Saved to! by, this little lines. — (V prevodu se to glasi: Gosp. Kočevar mi je pisal: Kda bote Klajžari pisali, pozdravte ga od mene. Recite mu, da stojim pred dilemo, ker moram misliti, da ste me popolnoma pozabili. Za ves čas Vašega bivanja na deželi (?) sem bil počaščen z enim samim Vašim pismom, a sedaj sem uverjen, da se ne spominjate več prejšnje naše alijanse (zveze); ali kljub temu polzkusim prekiniti Vaše molčanje s temi nekoliko vrsticami.) — NB. Gospodični Cveti Markovičevi v Zagrebu, ki mi je prevedla angleški tekst, za to lepa hvala.

²⁾ V zagreb. univ. biblioteki.

³⁾ Angleški koncept je pisan z nasprotne strani nego pismo Čopu, t. j. na isti strani sicer, kjer se končuje koncept pisma, ali obrnjeno.

⁴⁾ V Kočevarjevem pismu Vrazu z dne 13. nov. 1833 se tičejo Klajžarja samo one besede, ki jih je Vraz potem vzel v svoj angleški koncept. Kar je Vraz napisal angleški, tega v Kočevarjevem pismu ni niti po besedilu niti po smislu. Ali ni morda to bila samo Vrazova v a j a v angleščini ter je besedilo sam izmislil? — Kočevar na oni list do februarja 1834 od Vraza ni prejel odgovora. Zato mu je 12. febr. 1834 zopet pisal in tu naročil podobne pozdrave za Klajžarja, toda ne s čisto enakimi besedami, kakor jih imamo v Vrazovem angleškem konceptu; pisal je namreč Kočevar: »Drugo kaj Vas pitam, jest: jeli kda Klajžeri pišete? Ako dozdej neste mo pisali, tak fe potrudite k' enemu listi, keroga njemu pošlite, ter ga v' mojem imeni pozdravite. Povete mu, da za dve leti još mojo lekarno vučenje dokončati očem, ter v' Uptuj, Radgono, Cele ali Majbrug dojdem, kde bom mojo vmetelnost, če bo kaj vredna, pravlal. Te očem z' Kleižerom listni in osobni ipomenek večkrat potrobovati, da dozdej naj freča neje vkup pelala...« Kakor vidimo, tudi v tem pismu Kočevarjevem ni ničesar takega, kar je Vraz napisal z angleškimi besedami.

pismo. Angleškega koncepta ne moremo odmikati daleč od omenjenega lista; moramo ga nastaviti v november ali december 1833, toda iz tega še ne sledi, da bi tudi koncept pisma Čopu moral biti iz l. 1833.

Ali je Vraz odposlal pismo in ali je prejel nanje odgovor?

Vemo sedaj, da je Vraz Čopu l. 1834. pisal dne 24. januarja. To vemo iz Čopovega odgovora, ki se nahaja — kot edini Čopov list Vrazu — v Vrazovi korespondenci v zagrebški univerzitetški biblioteki in ki ga tukaj v celoti priobčujem.¹⁾ Čopovo pismo se glasi:²⁾

Laibach, 13. April 1834.

Schätzbarster Herr.

Ich muß recht sehr um Vergebung bitten, daß ich Ihr werthes Schreiben vom 24. Jänner so spät beantworte. An dieser Verspätung sind zunächst meine vielen, zerstreuten (übrigens größtentheils eben nicht sehr literarischen) Geschäfte, die sich in diesem Winter besonders gehäuft haben, Schuld, dann aber auch der Umstand, daß ich Ihnen hinsichtlich des weitem Erscheinens der Zibeliza nichts Bestimmtes zu melden hatte. Wie es sich nun damit verhält, werden Sie aus der beyliegenden gedruckten Ankündigung ersehen. Die »unvorgesehenen Hindernisse«, von denen in derselben die Rede ist, verdankt sie vorzüglich dem Hrn Kopitar, welcher durch den, ursprünglich durch die Zibeliza veranlaßten ABC — Krieg so erbittert wurde, daß er als Censor über das MS. des 4ten Bändchens derselben ein sehr ungünstiges Gutachten ertheilte, und eine neue Redaction desselben verlangte. Kasteliz ließ nun das MS. lange liegen, endlich aber legte er es mit geringer Veränderung, aber um einige Stücke vermehrt, wieder vor, und es ist nun um so mehr zu erwarten, daß er die Druckbewilligung erhalten wird, da die Leidenschaftlichkeit und Feindseligkeit Kopitar's, die Kast. gehörig beleuchtete, den Stellen in die Augen springen muß. Kopitar dürfte also hier eben so den Kürzern ziehen, wie beym ABC-Streite, dessen Resultat war, daß die Metelko'schen Buchstaben durch ein Studien-Hofcommissions-Decret aus den Schulbüchern entfernt worden sind, die nun mit den gewöhnlichen lateinischen Lettern, mit der von mir vorgeschlagenen Accentuierung, gedruckt werden.

Was die Recension des Murko'schen Lexikons betrifft, so hatte ich allerdings vor, einen Artikel über dasselbe, so wie über die philologischen Arbeiten Jarnik's, Metelko's u. Daňko's für die Wiener Jahrbücher der Literatur zu machen; allein seitdem sich mein Verhältniß zu Kopitar verändert hat, konnte ich nicht erwarten, daß etwas von mir in diese Zeitschrift, deren Censor Kopitar ist, aufgenommen werden würde:

¹⁾ List je registriral Marković v »Izabranih pjesmah« Stanka Vraza, str. XCIX — C, češ, »Matija Čop iz Ljubljane god. 1834 piše (Vrazu) njemački, da je izlaženje Kranjske Bčelice dulje vremena priečio od gnjeva censor u Beču, strastveni Kopitar«, a prof. Vođnik - Drechsler u svojoj študiji »Stanko Vraz« (1909, str. 12) citira dotično mesto iz Čopovega pisma, češ, zamude Čbelice je kriv Kopitar, »welcher durch den, ursprünglich durch die Zibeliza veranlaßten ABC Krieg so erbittert wurde, daß er als Censor über das Ms. des 4ten Bändchens derselben ein sehr ungünstiges Gutachten ertheilte, und eine neue Redaction desselben verlangte«. — Dr. Kidrič je oboje zabeležil v »Časopisu za zgod. in nar.« VII, 370; prim. tudi »Zb. Mat. Slov.« XIII, 29.

²⁾ Pisano je s švabom.

daher ließ ich die Sache bleiben, und zwar um so lieber, da ich mich bis nun mit Slavistik überhaupt zu wenig beschäftigt habe, um berechtigt zu seyn, über philologische Arbeiten in diesem Fache als Recensent zu sprechen. Mein Artikel wäre wohl mehr literarhistorisch als eigentlich philologisch geworden, und hätte daher für Hrn. Murko weniger Interesse gehabt. Ich bitte, diesen letztern von mir freundschaftlich zu grüßen, und verbleibe mit vorzüglicher Hochachtung

Ihr ergebenster

Math. Zhóp.

Im »Aufmerksamen« habe ich Hrn. Rischner Bemerkungen über das Dainko'sche Alphabet gelesen. Ich habe sonst für diesen würdigen Mann alle Achtung, die er verdient; aber diese Bemerkungen fand ich sehr schwach begründet, und es wäre ein Leichtes, dieselben zu widerlegen; allein wer wird schon immer über das ABC schreiben? Ein jeder Unbefangener wird es befremdend finden, daß man bloß dreyer Laute wegen das lat. Alphabet entstellen soll, obwohl eigene Figuren für diese Laute gar nicht unumgänglich nothwendig, sondern höchstens eine [Erh] Erleichterung für die Lernenden sind, was aber das unpassende Gleichniß des Hrn. Rischner keineswegs beweist, noch das Beispiel der Taubstummen, die in Lautsachen wenig entscheiden dürften.

Naslov:

Laibach.

Herrn

S. Stanisl. Fras, Akademiker

in

Grätz —

Murvorstadt

No. 510. Iter Stock.

Vpraša se sedaj, ali je naš koncept koncept tistega pisma, ki ga je Vraz pisal Čopu 24. jan. 1834. Če je, je vsekakor samo prvi koncept, ki ga je Vraz pozneje znatneje izpremenil. V pismu, pisanem 24. jan., se je Vraz taknil pač tudi Murka, ker mu Čop očitvidno na beležko o Murku odgovarja, v našem konceptu pa o Murku ni govora. Vsekakor pa naš koncept dela vtis, kakor da je prvi poizkus, približati se Čopu, ter bi ga zato morali časovno postaviti pred 24. januar¹⁾. Po tem takem bi končno morda mogli reči, da je naš koncept iz prvih 3. tednov l. 1834.

Končno naj še povem besedo o Čopovem dostavku o Rižnerju.

Čopova opomba o Rižnerju se sigurno nanaša na članek v »Der Aufmerksame«, št. 13 in 14 (z dne 30. jan. in 1. febr.) l. 1834. pod naslovom »Für die slovenische Literatur« s podpisom: »Dalemifel«. »Dalemisel« pravi: »Aufgefordert durch einen Brief des Herrn Dechant D. gebe ich hiermit wiederum meine Gedanken über das Gedeihen der slowenischen Literatur zur Kenntniß«. V članku se ozira na 8 načelnih

¹⁾ a list z dne 24. I. 1834 je bil pač prvi list, ki ga je Vraz pisal Čopu; dne 6. jan. 1834 še Čop za Vraza (se zdi) ni vedel (Zb. Mat. Slov. I, 129 v listu Safařiku).

trditev o dobri ureditvi slovenskega črkopisa, kakor so se v »ilirskih« časopisih izrekle v debatah l. 1833. Gluhoneme navaja (št. 14), pri označevanju mehčanja z »j«, češ, »Die Mollirung der Mitlaute ist einzig schicklich mit »j« anzudeuten, denn es ist wirklich ein »j« dabey. Beweis dessen sind die Kehlen der Taubstummen. Wenn man diesen die Mollirung mit »j« anzeigt, so sprechen sie wie wir«¹). »Primer«², ki jo omenja Čop, se tiče načela: »Aus schon bekannten Buchstaben gebildete Zusammensetzungen für neue Töne sind leichter zu merken, als ganz neue Schriftzeichen«. »Dalemisel« pobija to načelo s psihološkega stališča,³) češ, taka sestava je izjema od navadne rabe črke, a izjem človek vsaj večinoma ne pomni laže nego čisto novo stvar. »Eine ganz neue Blume, merken sich die Schüler leichter, als eine Abart von einer schon bekannten.« Z ozirom na to, da so danjšičarji že pred leti (»schon vor Jahren«) zavrgli znaka y = ü in znak za nj (η), pravi Dalemisel na koncu: »Schade, diese zwey noch weg, so stünde unser ABC unter den übrigen wie eine fleißige nette Hausfrau unter Damen, die mehr oder weniger mit unnützem Pompe beladen prangen wollen, oder Zeitverschwendung anrathen.« Čopovi trije glasovi so pač šumniki š, č, č, ki je za njih Danjko uvedel posebne znake (pravzaprav skrite duplikacije znakov za sičnike: s, z, c).

II

Vrazov članek za »Der Aufmerksame« ozir. za »Kranjsko Čbelico«.
(1834.)

Koncept, pisan od početka s tinto, a ne pisan ves enkrat, se glasi:⁴)

Popif leti fim nakanil v' Stajarsko sabavnizo: »Paslivez« dati, ali savolj mnogih mudljivih okolizhnosti fim tega nehati prinujen bil, a [ino] sdaj fim rad kaj fe je moje nakanjenje ne [polniti] moglo, de fim po pimi zheftitiga in sa nalho boljho literal flovesnoft jako saflushniga Slovenza svedil, kaj je »Kranjka zbeliza« ne umerla, ampak vashnofti doseгла bo (to je podčrtano, a na robu napisano: velkfte vashnofti in zene dobilla) po tem, kaj prihodnej ne fam poetizhke ter in (?) prosaiske propiske sebirala bode: [Popif je bil z perval]. Shtevlhi ferbske narodne pełmi Karadshizhove, in polske in rufinske ki je jih sebral g. Waclaw z Oleska

¹) Učitelje gluhonemih navaja Dalemisel tudi v dokaz, da je nenaravno, v razliko od sičnikov: i, s, z šumnike označevati s h (i + h, s + h, z + h), ker glas h nima s sičniki in šumniki nič opraviti.

²) Tudi v št. 14.

³) Kar sem tu del v oglate oklepaje, je v rokopisu prečrtano.

bravilni jim je še hapil [kak] kelko mi blo mogozhe po dolnem Stajari, kde fo vonder dekleta [tak] ne menje spevnoftna kak na Tatrah al na Zhernegorji, sebirati [hapil], a moj sbor[ka] ihe je [dosdaj] bila neimenita, in nedofkonála, kad fem vefelo novino sve-dil, kaj je g. M. Ahazel narodne pešme po Stajari in Korofhkem sebrane na ívetlo dati menil. —

Moje¹⁾ vefelje fe je u velko shaloft preobrnila, knigo do rok dobivilni in predgovor íhtevlhi, in íhzhavo, ali kak je g. Shafařik imenuje ímardlivi drazh (cmaraniny a ímerdute zelj) pregledavilni, ím nobene ne sa narodno ne íposnal. Morti je neka nekda bila narodna al vonder fe pod grubim pilom g. ísatela nji duřhezho zvetje oíuti moglo, in bojesliya in preřramošliva moral g. popravitelja nji je narodni plajh do golega ílekla, in zlo snotrene ljepo krafote sadufhila, njo prelo²⁾ snotri zhivot vmorili —

Tak íta je [nečitno] skleítala, kak neumz s ograda roshe in shzhipke sruje bojezhí fe, de mu nebi boba, lezhe etc. sadufhile, al raíhlati (?) platan ali zvetno lipo, ktero [pod] fo ozhaki íadili, kaj bi íine hladilnoj íenzoj krepili, ali vnuk ne najde dobjzhka po njem ter je íkleíti. — Slov. narodne pešmi fe preoblezhí ne dajo, in v' druge ograde preíaditi, fo tak rahih obra[s] (?) Kaj pa bi Hómeri lepota oítala, zhe bi mo vfe poresali.

Slavenika popevnoft vfe oshivi in okroti (?) ne íamo ítvári [govore (?)], ampak drevje neke kamni govoriyo. sou (?) kak metulj, kteri fe pod perítmi fanta ker ga vlovil sgoíjejo, ali kak raha rosha, ktere zvet vene, kda njo preíadi, zvetezha rosha. — [Un gl (?) íodzi, preloshenj, kteri pravil Kaj pre' neko preloshenje original prefešhe, je ímota, ker svesto preloshenje neíme nizh [povedati] pokasati kak original sapopade, kajti originala obras je preloshenje, nakítiti ga [mul] zlo nedostoji, in je še maníha sveítózha (?) original je osoba, preloshenje tenja, obras.

* * *

Kdaj je Vraz napisal ta članek? Imamo v njem nekoliko podatkov, ki nam pomagajo odgovoriti na to vprašanje. Vraz omenja »poljske in rusinske« narodne pesmi Waclawa z Oleska, ki jih je bil prej čital

¹⁾ Odtod dalje je koncept pisan z drugo tinto, ali preko koncepta, s svinčnikom pisanega; vidi se še, da je bilo s svinčnikom po priliki isto pisano, le besede so bile deloma drugače postavljene.

²⁾ dalje (t. j. od zloga »lo« dalje) ide samo prvotni koncept, s svinčnikom pi-san; zveza je tu prelomljena (»pre« je pisano s tinto, »lo« pa s svinčnikom, a zdi se, kakor ena beseda), ker se to, kar je s tinto čez pisano, po dolžini pisanega, ne krije popolnoma s tem, kar je bilo prvotno le s svinčnikom pisano.

nego je zvedel, da izidejo Ahacljeve Pesmi po Koroškem in Štajerskem znane. Poljska zbirka narodnih pesmi, ki jih je zbral Waclaw z Oleska (Waclaw Zaleski), je izšla v Levovu nov. l. 1832. z letnico 1833, a predgovor ji je pisan že 28. septembra 1831. Okoli 24. nov. 1832 se je zbirka nahajala »v vseh knjigarnah levovskih in drugih galiških« (levovske »Rozmaitości« z dne 24. nov. 1832), a kmalu na to pač tudi pri kakšnem Wenediktu na Dunaju. O Ahacljevi zbirki pravi Kidrič¹⁾, da je izšla l. 1832., a z letnico 1833 (nemški predgovor ji je podpisan 10. junija 1832), vendar pa ni izključeno, da je izšla šele leta 1833²⁾.

Navedba pesmi Waclawa z Oleska in Ahacljevih pesmi nam kaže, da Vrazov članek ni pisan pred l. 1833., a več pa nam ne pravi. Trebalo bi nam pred vsem še vedeti, kdaj je V r a z te knjige dobil v roke. Iz njegovega koncepta je samo to razvidno, da je Vukove pesmi in pesmi Waclawa z Oleska čital, p r e d n o je zvedel, da izidejo Ahacljeve. Med časom, ko je čital Waclawa, in časom, ko je zvedel o Ahacljevih pesmih, se je »hupil« zbirati pesmi po Slov. Štajerskem. Izraz »hupil se je« ni posebno jasen; pomeni pač, da se je »lotil« zbiranja, torej že začel zbirati; to pa je mogel storiti pač le v počitnicah, torej v poletju 1833.³⁾ V r o k e je dobil Ahacljeve pesmi še pozneje, torej pač jeseni 1833. Predno pa je ta koncept članka napisal, je že tudi bil čital Šafaříkovo sodbo o njih, ki je izšla v 4. zv. »Časopisa Česhéko Museum« za l. 1833., torej v zadnjem zvezku za to leto, ki je v najboljšem slučaju mogel v Gradec priti o Božiču 1833 ali pa ob Novem letu 1834.⁴⁾ Iz tega sledi, da članek ni

¹⁾ Časopis za zgod. in nar. XIX, 40.

²⁾ Nemški predgovor z naslovnim listom vred obsega baš eno polo (XVI strani). Verjetno je, da je bila ta pola n a z a d n i š e natisnjena, sigurno pa to ni. — Že sem bil to napisal, ko mi je bibliografski strokovnjak g. dr. Janko Šlebinger na moje vprašanje odgovoril iz Ljubljane, da se (po nemškem predgovoru) Pesmi »začno z 2. polo in imajo signaturo (kustodo) za 2. polo spodaj označeno z »2«, kar kaže, da je bila 1. pola natisnjena p r e d drugo polo«. S tem je pač dokazano, da se Pesmi pred drugo polovico junija 1832 niso začele tiskati (lahko pa še mnogo pozneje). Niti v »Carinthiji« niti v »Illyr. Blatt« iz l. 1833. ni, kakor mi poroča g. dr. Janko Šlebinger, nobene beležke o Ahacljevih pesmih. Tudi graški »Der Aufmerksame« jih l. 1833. in 1834. ni registriral.

³⁾ Vraz je narodne pesmi intenzivneje nabiral od l. 1833., ali jih je zapisoval tudi že prej (Časopis za zgod. in nar. VII. 309). Prim. tudi Vrazovo pismo Galu z dne 26. XI. 1834 (Gradja VI. 307). — O Murščevem podobnem delu gl. »Děla« V, 136.

⁴⁾ V navedenem zvezku »Časopisa Č. Mus.« 1833 (str. 451/452) pravi Šafařík, potem, ko je referiral o Vukovih nar. pesmih 1833, o Milutinovičevi Pevaniji 1833 in o pesmih Waclava z Oleska, to-le: »Od těchto přerokošných, wonných květin nerádi oči odvracujeme, abychom je na smrduté zelí, kopřivu a bodláčí, mezi tím blíže stezky naší z bláta vystrělené, powěsili. Toto zlé zelí nalézá se we knizez Peľme po Koróhkim ino Shtajarskim itd... Jsou ta ledajaké jalowé a bezchutné

pisan pred začetkom l. 1834. O Čbelici ve v tem članku nekaj konkretnjšega, nego v konceptu pisma Čopu; zato se mi zdi mogoče trditi, da je ta koncept članka mlajši od gori priobčenega pisma Čopu in da je pisan morda ne pred februarjem 1834, ali pred Čopovim pismom Vrazu z dne 13. aprila 1834.

V tem dokazovanju nisem doslej uvaževal Vrazove opombe o srbskih narodnih pesmih, češ, da se je »števíš srbske narodne pesmi Karadžičeve in poljske in rusinske itd.«, lotil zbiranja slovenskih narodnih pesmi. Zato je nisem uvaževal, ker Vraz ni rekel, k a t e r e Vukove pesmi je takrat čital. Najbrž je misliti na IV. zvezek, ki je izšel tudi leta 1833. Tiskal se je ta zvezek v prvi polovici tega leta; dne 23. aprila (n. st.) je Vuk javil knjigarju Reimerju (Berlin—Leipzig), da 4. zvezek njegovih srbskih narodnih pesmi izide »binnen vier Wochen« na Dunaju¹⁾, a izšel je šele junija meseca 1833, kakor je Vuk javil istemu Reimerju dne 21. junija (n. st.), češ, »mein vierter Band der serbischen Volksliedersammlung (ist) erst jetzt vollends abgedruckt.«²⁾

Koncem julija (po novem st.) Vasiljevič v Zemunu še ni imel novega zvezka Vukovih pesmi; prejel jih je šele avgusta ali začetkom septembra.³⁾ Gagić v Dubrovniku jih je očitvidno imel vsaj koncem avgusta.⁴⁾ Tudi Mušicki jih je imel takrat, ker ga je Vuk 22. avg. (najbrž st. st.) vprašal, kako mu ugaja 4. knjiga narodnih pesmi.⁵⁾ Šafařik je dne 1. sept. 1833 pisal Vuku, da je prejel 4. knjigo pesmi.⁶⁾ Spričo vsega tega bi bilo mogoče misliti, da je Vraz dobil knjigo, ali jo vsaj videl v Gradcu neposredno pred odhodom na počitnice, da so torej t a 4. knjiga one Vu-

čmaraniny nějakého poloučeného tkadlce a jiných žákův p. Achalce (!), nikoli národní písň. . . Slovencům jest povinnost, tuto neočekávanou pohanu jejich národního básnictví a tudíž i národu brzo, a sice nejpřislušněji sebráním a vydáním dobrých národních písň, jakověž se u nich jistotně nalézají, s obojho swestí.« To oceno Šafařikovo je poznal tudi Scheinigg, Kres 1884, 564. — Kakor vidimo, je Šafařikovo poročilo o Ahačjevih Pesmih izšlo v zvezi s poročilom o treh drugih knjigah, ki vse nosijo l. 1833. Šafařik se je baš tega leta preselil iz Novega Sada v Prago (11. aprila, prim. »Gradja« III, 257); kako in od koga je prejel Ahačjeve Pesmi? — Dne 6. I. 1834 je Čop pisal Šafařiku ter se v pismu nanašal na Šafařikov članek o slovenski literaturi v »Časopisu Česhého Museum«, n. pr. na str. 175 (Zb. Mat. Slov. I, 128), a to je v 2. zv. tega Časopisa 1833; 4. zvezka Čop ne omenja, seveda iz tega še ne sledi, da bi ta 4. zvezek takrat še ne bil izšel.

¹⁾ Vukova prepiska, V, p. 181.

²⁾ ib. p. 182.

³⁾ Vukova Prepiska, III, 168, 169.

⁴⁾ ib. p. 34.

⁵⁾ ib. II, 344.

⁶⁾ ib. IV, 674.

kove pesmi, ki o njih govori v članku. To bi se lepo ujemalo z mojo podmeno, da je Vraz »štel srbske narodne pesmi Karadžičeve in poljske in rusinske«, potem pa se — v počitnicah — sam lotil zbiranja narodnih pesmi. Pri tem pa močno moti, da je njegov eksemplar »novih narodnih pesmi srbskih« bil še začetkom decembra 1833 nerazrezan¹⁾.

Spričo tega ni sigurno, da bi nam v našem članku bilo treba misliti, da je Vraz čital že novi, četrti zvezek Vukovih pesmi, predno se je »hupil« zbiranja slovenskih pesmi. Mogoče je Vraz mislil o prejšnjih zvezkih Vukove zbirke. Zato pa te točke nisem sprejel v gornje dokazovanje.

* * *

To bi bil prvi Vrazov literarno-kritičen članek, ki ga je Vraz mislil objaviti, in sploh pač prvo, kar bi iz njegovega peresa izšlo v javnost. »Stana in Marko« je izšla šele 12. sept. 1835 v »Danici«. Zanimivo je, da se je okoli Novega leta 1834 razširil glas, da bo »Čbelica« prinašala tudi prozo. Vraz bi se v njej pojavil, kakor se je pozneje v »Kolu«.

III.

»Družba« za zbiranje slovenskih knjig v Gradcu.

(Okoli 1832—1835.)

Ohranila se je pola s seznamom knjig. Zabeleženih je — pisava je Vrazova — 48 knjig. Pri poedinih knjigah so navedeni: I. autor, II. naslov knjige, III. pri večini kak priimek ali pa je črta, IV. število zvezkov,²⁾ V. pri nekaterih cena, pri drugih črtica. Navedem par zgledov:³⁾

pod št. 1. je navedena knjiga:

Dobrovsky, / Institutio ling. slav., / Slov. drushb., / 2 B., / 5 f 20 kr.

pod št. 2.:

Vuk Stephanovizh, / serbische Gramm., / dto, / 1 B., / 1 fl 34 kr.

pod št. 3:

Heyms, / Russische Gramm., / / dto, / 1 B., / 2 fl.

pod št. 4:

Jarnik, / Verf. eines Etymolog., / Murko, / 1 B., / —

Vprašanje je, kaj pomeni navedba na III. mestu. Na tem mestu je pri 25 knjigah napisano: Murko⁴⁾ pri 5.: Lilek⁵⁾, pri 3.: Kočevar, pri 1.:

¹⁾ Dne 6. dec. 1833 je v pismu Muršcu poprosil, naj mu z doma v Gradec pošljejo med drugim »nove narodne pesmi srbske (še nerazrezane)«. »Děla« V. 134.

²⁾ Število zvezkov ni navedeno pri št. 19—27 in od 34 dalje.

³⁾ Razpredelne črte, ki ločijo tukaj v tisku poedine izmed 5 navedb, sem dodal jaz, da bi bila stvar bolj pregledna. — Samo pri dveh številkah je naveden le autor in naslov knjige (torej le I. in II.), namreč pri št. 34: Sprechübungen in der deutschen und kroat. Sprache, in pri št. 35: Burger Joh., Nedolžnost preganjana ino povelizhana (»ž« in »nj« v metelčici).

⁴⁾ ozir. pri dveh delih, ki jima je Murko tudi autor: Verfasser; pri dveh točkah je samo začetnica: M., najbrž: Murko, dasi bi moglo biti n. pr. tudi: Miklošič.

⁵⁾ O Lileku gl. »Korespondenca dr. Jos. Muršca«, Zb. Mat. Slov. 1905 v »Kazalu«.

Miklošič, pri 3.: Slov. družba, pri 9. ni na tem mestu nič (črtica). Kjer je na III. mestu naveden priimek, tam (na V. mestu) ni navedena cena; kjer imamo na V. mestu navedeno ceno, tam (na III. mestu) ni priimka).

Prvi hip sem mislil, da je to seznam knjig, ki jih je takrat Vraz imel v svoji privatni lastnini, ali to se je pokazalo brž kot neverjetno. Da bi pri svojih knjigah natančno navajal ceno? in kaj naj pomenijo podatki na III. mestu?

Mislím, da so na III. mestu navedena imena onih, ki so dotične knjige darovali. Te knjige, pri katerih je na III. mestu kak priimek, smatram torej za podarjene;²⁾ zato pri njih (na V. mestu) ni cene. One knjige pa, pri katerih na III. mestu ni priimka, a je na V. mestu cena, so kupljene. Imamo torej pred seboj seznam deloma podarjenih, deloma kupljenih knjig.

Slo bi po tem takem za neko zbirko knjig, oziroma za zbiranje knjig v bolj javne, »knjižniške« svrhe. Da gre za »javno« ali društveno knjižnico, se vidi posebe še tudi iz tega, da je pri dveh številkah pripisano: Ausgeliehen, in sicer pri št. 20: Metelko Lehrgebäude der slov. Spr., in pri št. 31: Heyms, Russisches Lesebuch.

Po tem takem bi bil A. Murko daroval teh-le 25 knjig (zakaj pri njih je na III. mestu pripisano njegovo ime):

1. Jarnik, Vers. eines Etymolog., 1 B.
2. Ravnikar, Sgodbe iv. píma, 3 B.
3. Sarbievius, Auserlesene Oden, 1 B.
4. Zibeliza Krajnika I. buk., 1.
5. Dainko, Zbelarstvo, 1.
6. Popliniki, Gramm. d. poln. Spr., 1.
7. Salokar, Kratko poduzhenje, 1.
8. Salokar, Nauki in Molitve, 1.
9. Kratko premihlavanje, 1.
10. Potozhnik, Svete pešme, 1.
11. Pešme sa pokufhino, 1.
12. Splohin nauk od kranjskih zherk, 1.
13. Pešme sa brambovze, 1.
14. Primitz, Novi nemfh. slov. Bukvar, 1.
15. Lebensgeschichte Suwarow's.
16. Metelko, Lehrgebäude der slov. Spr.³⁾
17. Jarnik, Kl. Sammlung altslav. Wörter.
18. Murko, Theor., pract. slov. Grammatik.⁴⁾
19. Murko, Deutsch-slov. u. slov.-deutsch. Handwörterbuch, 2 Bände.⁴⁾
20. Sherf, Pad no zdig zhloveka, 1 B.

¹⁾ Izjema od tega so le št. 1, 2 in 3, ki jih gori navajam.

²⁾ prim. pa dolj o »Slov. družbi«!

³⁾ pri tej knjigi je pripisano »M«.

⁴⁾ pri tej knjigi je pripisano »Verfasser«.

21. Russisch-Deutsches u. Deutsch-Russ. Handwörterbuch, 2 Th.

22. Perjetne perpovedi, v — Zelovzi.

23. Dunder Jos. Alex., Der Kleine Slawe.

24. Krempel, Branje Ivenikov (!).

25. Květomluwa Slawomira Tomějka.

Lilek bi bil daroval sledečih 5 knjig (zakaj pri njih je na III. mestu pripisano njegovo ime):

1. Obradovizh, Pervenaz... 1.

2. Alvari, Syllabus vocab. in Croat. ling.

3. Katechismus in böhm. Sprache.

4. Zavjeteck tableni hift. I v. píszma.

5. Bukvar (altslav.).

Kočev ar (pri prvi knjigi: Kozhebar) bi bil daroval te tri knjige (zakaj pri njih je na III. mestu njegovo ime):

1. Zirkounu leitu ali evangelfki navuki sa usse nedele inu prasnike zeliga leita ukup Ipiifane od Francisca Xav. Goriuppa. Labaci 1768.

3. Chriřtianke refnize, skus premifhluvanje naprei nefhene, od eniga meřhnika is tovarihitva Jasulovega (!) na Ivetlo dane — V Zelouzi 1770.

3. G. Tschuppika pridege na vie nedelja (!) tega leita 1. tal. V Dunaju 1783³). Miklořiř?) bi bil daroval knjigo: Tham, Kurzgefaßte böhm. Sprachlehre.

Ali je številki 34. in 35., ki pri njih ni niti darovatelj naveden, niti cena, morda dal Vraz sam?

Nobeno ime ni (na III. mestu) pripisano, ali je zato (na V. mestu) dodana cena³) pri sledečih knjigah:

1. Bandkie, Slownik niemiecko-polsko-francuzki⁴), 2 Bände.

2. Bandkie, Dictionaire polonais-allemande-françois, 1 B.

3. Heyms, Russisches Lesebuch, 1 B.

4. Letopis 1832, zhasti zhetiri v' Budimu.

5. Dionysia Katena mravopisy.

6. Nejedly, praktisch. Grammatik der böhm. Sprache, Prag.

7. Časopis museum českého 1829 (letnica s svinčnikom popravljena v: 1830), 4 zwazki w' Praze.

8. Pieśni polskie i ruskie ludu Gallickiego (!) wydal Waclaw (!) z Oleska, w Lwowie 1833.

9. Časopis museum českého rok 1826(7)⁵)—1829.

Po vsem tem, kar sem dozdam navedel, je jasno, da je Vrazov seznam knjig knjižniški seznam za neko organizacijo. Vpraša se sedaj: za k a t e r o organizacijo? Pri odgovarjanju na to vprašanje, moram

¹) Te knjige so v seznamu št. 45.—47.: pred njimi so kot št. 44. »Pieśni polskie« itd.

²) Vraz ga tu piše: Mikloschitsch.

³) Cena knjig je bila (po vrsti, kakor jih tu navajam): oba Bandtkieja 6 fl 30 kr; Heyms 1 fl 6 kr; Letopis 2 fl 10 kr; Dionizij 30 kr; Nejedlý 1 K 30; Časopis Č. m. 1830: 2 fl; Pieśni polskie itd. 4 fl 30 kr; Čas. Č. m. 1827—1829: 8(= 10?) fl.

⁴) Prvotno: ski.

⁵) »6« in »7« je eno v drugo pisano; »Časopis Českého Museum je začel izhajati 1827.

opozoriti še na to-le: Pri treh knjigah je na III. mestu navedena »Slov. družba«, a obenem je (na V. mestu) navedena tudi cena teh 3 knjig. Tukaj bi torej na III. mestu bil naveden tisti, od katerega so se knjige kupile, namreč »Slov. družba«¹⁾.

Pa najsi je »Slov. družba« te knjige prodala ali darovala, vsekakor je logično jasno, da »Slov. družba«, darujoč ali prodajajoč te knjige, ni ona organizacija, za katero je Vraz pisal seznam²⁾. Morda je — nekdanj Murkova — »Slov. družba« likvidirala³⁾ ter postajala nova organizacija?⁴⁾

O »družbi«, ki je v Gradcu zbirala slovanske knjige, nahajam sledove v pismih, ki sta jih Vrazu pisala Štefan Kočevar in V. Prelog.⁵⁾

Kočevar je dne 13. listopada (slov., torej novembra) 1833 pisal Vrazu pismo, polno narodnega navdušenja, radujoč se radi napredka slovenskega mišljenja v zadnjih 4 letih, ter ga vprašal: »Jeli še je družba za zbiranje slovenskih knjig? kolko kotrigov broji? Pište mi, kaj za knjige že mate, da Vam jaz za tote peneze, kere sem prvoga septembra 1833 družbi dolžen, tudi eno knjigo fpravim?« Vraz na to očitvidno dolgo ni dal odgovora; zato je Kočevar dne 12. »svičana« (febr.) 1834 vprašanje ponovil. In zopet je (dne 16. aprila 1834) pisal Kočevar Vrazu: »Polske pesme sem že za družbo kupil no Vam je čez Gaymayera v Gradec pošlem . . .⁶⁾ Polske pesme velajo 4½ rajnški srebra . . .⁷⁾ Obenem s to knjigo je Kočevar poslal še neke »slovenske knjige?« kere jaz družbi za dar dam«.

¹⁾ Če jih morda »Slov. družba« ipak ni darovala, a je Vraz ceno pripisal le zato, ker jo je »Slov. družba« označila na svojih knjigah.

²⁾ To je moja logična dedukcija iz forme Vrazove označbe teh 3 knjig; seveda bi pa bilo mogoče, da se Vraz v seznamu ni držal takih logičnih formalnosti; prim. prejšnjo opombo!

³⁾ Prim. v članku o pismu Čopu odstavek o pečatih. — Naša mladina v Gradcu je že 1830 imela svoje »društvo«, čigar člani so se po enkrat na teden zbirali; kolo je takrat v njem vodil A. Murko, pozneje pa sta prišla do vellave Vraz in Miklošič (M. Murko v »Miklosichs Jugend- und Lehrjahre, 35 po Dav. Trstenjaku v Kolenardčku za 1855, 28).

⁴⁾ Tri knjige, za katere gre tukaj, so baš one, ki stoje v začetku seznama kot št. 1., 2., 3. in ki sem jih gori navedel (Dobrovský, Vuk, Heyms).

⁵⁾ v zagr. univ. biblijoteki.

⁶⁾ očitvidno jih je kupil pri dunajskem knjigarju Wenediktu, za čigar podjetje se je Kočevar zavzemal.

⁷⁾ Prim. ceno te knjige v Seznamu! Popolni naslov knjige se glasi: Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego zebrał i wydał Waclaw z Oleska. We Lwowie 1833. (Glasbeni del je posebe knjiga)

Iz teh pisem Kočevarjevih se vidi, da je v Gradcu obstojala »družba« za zbiranje slovanskih knjig, in sicer pač že vsaj v šolskem letu 1832/33, ker Kočevar novembra 1833 vpraša, če »še« obstoji. Člani družbe so vplačevali članarino. (Kočevar je bil član Družbe in ji je s 1. sept. 1833 dolgoval neko svoto.) Član Kočevar je neke knjige Družbi daroval, neke pa za njo kupil. Moremo misliti, da so knjige, ki jih je aprila 1834 daroval, baš one, ki se nahajajo v Seznamu; poljske pesmi, ki se nahajajo v istem Seznamu, je baš Kočevar na Dunaju kupil za Družbo. Iz tega pa dalje sledi, da je vsaj konec našega Seznama sestavljen po aprilu 1834, ko je Kočevar ono pismo napisal in poslal poljske pesmi obenem z nekimi slovenskimi knjigami; na koncu seznama so namreč navedene baš one tri knjige, ki jih je Kočevar podaril, in sicer kot št. 45—47¹⁾, in pa na Dunaju kupljene »Pieśni polskie« itd. Da je konec seznama (od št. 44 incl. dalje do 47) pisan pozneje, se pa vidi iz tinte, ki je pri teh številkah drugačna nego pri vseh prejšnjih 43 številkah²⁾. Pred št. 44 je Vraz bil že seštel cene vseh knjig, ki so dotle bile kupljene, a je potem svoje prečrtal, ker so prišle še nove knjige, posebe »Pieśni« (s ceno 4 fl 30).

Kočevar je z graško Družbo za zbiranje knjig računal še tudi v šolskem letu 1834/35. Zakaj dne 3. jan. (»ledna«) 1835 je pisal Vrazu z Dunaja, da mu naj Vraz ne pošilja denarja, ki ga je on na Dunaju zanj plačal za Dunderjevega »Kačiča«, marveč naj to zaračuna »tam, kjer jas vřaki mesec dvastico platiti moram, ako še resen družba v Gradci biva, kera slovanske knjige zbira«. Članarina je torej znašala eno dvajsetico (?) mesečno. Družba je pač še obstojala; Vraz je očitvidno želel z Dunaja dobiti katalog slovanskih knjig, a Kočevar mu je v istem pismu odgovoril: »Dunder kataloga slavenskih knjig nema.«³⁾

Pri kupovanju knjig na Dunaju pa je Vrazu posredoval tudi njegov nekdanji sošolec Viljem P r e l o g, ki je takrat živel v Erdbergu (pač na Moravskem blizu nižjeavstrijske meje).

¹⁾ Te številke imajo namreč v seznamu knjige, pri katerih je v njem navedeno ime »Kočevar«; »Pieśni polskie« itd. so pod št. 44. Za Kočevarjevimi tremi knjigami pride le še kot zadnja številka (48) pripisana s svinčnikom: Časopis Českého Muse-1826(7) — 1829.

²⁾ Prvi in večji del Seznama pač ni mogel biti dolgo prej. — Na isti poli, na kateri je Seznam, se nahajajo tudi nekatere Vrazove slovanske pesmi, ali ker njih časovni nastanek ni določen, ne pomeni to za čas pisanja našega Seznama za sedaj nič. Na enem mestu je zapisal Vraz: »nalhi abecedari, Herofratri«.

³⁾ Dunder je bil nekak upravitelj Wenediktove knjigarne na Dunaju, ki se je bavila s slovanskimi knjigami.

Prelog je začetkom 1835¹⁾ iz Erdberga Vrazu poslal seznam slovan-
skih, pred vsem srbskih, pa tudi poljskih, ruskih in čeških knjig, ki bi jih
bilo dobiti v nekih dunajskih knjigarnah, ter natančno navajal cene v
svrhu nakupa. Ni pa šlo za to, da bi jih Vraz za sebe kupil, zakaj Prelog
rabi izrecno zaimek »Vi« (»Ihr«)²⁾.

Prelog poroča Vrazu v omenjenem listu, da je »bey Kupfer und Sin-
ger, Buchhändler im erzbischöflichen Pallast« dobiti 1. Vater's Russische
Sprachlehre, 2. Aufl.³⁾; 2. Nerdtow (?), Russisch-deutsch-französisches
Wörterbuch, 2 Thle 1782; — 3. Halicsanin wydawany przez Walentego
Chłędowskiego, 2 B., we Lwowie 1830, — 4. Wybor (!) rozmow (!)
polsko-francusko-niemieckich dla drugiego wieku, przez X. Mozina. Na-
kładem k. B. Pfaffa w Lwowie 1814.

»Beim Wenedikt am Stepfansplatze dem — erzbischöflichen Palla-
ste gegenüber« pa je bilo dobiti: 1. Pierwsze poezye mlodego (!) Polaka
w Wroclawie (!) 1834, — 2. Wanda czyli zabobon. Romans historyczny.
Tlumaczenie (!) z francuskego (!) originalu (!) przez K. M. Grabowski-
ego⁴⁾ (!) mit Kupfer, — 3. Praktische russische Grammatik, russisch u.
polnisch 1834 (ali 1814?), — 4. Słownik (!) cesko-nemezky (!) Josefa
Jungmana (!) Djl I. etc., A — Buh.

Poleg tega navaja Prelog še devet srbskih knjig:⁵⁾ 1. Zabavnik za
1833 god., Sočinenie Dimitrie Davidovića, — 2. Slavenska Gramatika . . .
Dimitrijem P. Tirolom, 1827, — 3. Sad izobraženi umova. Zasačen (!)
Savovom Popović,⁶⁾ — 4. Bračni poklon . . . Laza Zubana 1833, — 5.
Život i priključenje Dimitrije Obradovića itd., — 6. Istorija Slavenosrbska-
go naroda . . . 1833, — 7. Pisma Dositeja Obradovića kao produženie,
1833, — 8. Sabor ištine i nauke. Od Jovana Steića . . . 1832, — 9. Politi-
čko Zemliopisanje od Dimitrie P. Tirola . . . 1832. — Navaja pač tudi
Kovačevićevo »Srbsko stihotvorenje«, ali pozneje v pismu dodaje, da
»dieses Buch nicht hat aufgetrieben werden können«.

¹⁾ Pismu manjka začetek, a na koncu je datum: »am letzten Januar« brez let-
nice; sigurno pa je misliti na leto 1835. Knjige, ki jih navaja Prelog, so vse starejše,
večinoma iz l. 1832 in 1833; le dve sta iz l. 1834, ena poljska in Jungmannov češki slovar,
I. del. Prvi del tega slovarja je izšel oktobra 1834 (Jan Novák in Arne Novák, »Struč-
né dějiny literatury české«, 1910, str. 136).

²⁾ Prelog piše: »Ich wünsche nur, daß ich recht viel (der Bücher) oder alle
kauft (tu je »ich« očitno pomota, mesto »ihr«) in pozneje: . . . ihr könnt (!) daraus
ersehen, ob ich schon serbisch lesen gelernt habe oder nicht.«

³⁾ V oklepajih je Prelog pri tej knjigi dodal: »ist euch ohnehin als Euer Eigen-
thum näher bekannt.«

⁴⁾ Pisano je pač: Prabowskiego.

⁵⁾ Prelog navaja tudi cene, format in število strani. Jaz to tukaj krajšam.

⁶⁾ To je knjiga iz l. 1833.

Očividno je Vraz nekatere knjige naročil, ker Prelog v pismu z dne 17. febr. 1835 prosi za denar (4 fl 25) »für Gegenstände, für die ich mit Liebe manchen Gang gieng«. Vraz pa se menda s pošiljatvijo denarja ni požuril, ker mu je Kočevar dne 14. dec. 1835 pisal: »Prelog Vas prosi, de bi mu 5 r. srebra kere ste mu dolžni poslali«.

* * *

Seznam knjig, ki sem tukaj o njem razpravljaj, je dokument, ki kaže, kako in od kod je Družba za zbiranje slovanskih knjig dobivala knjige, a kaže takisto, kako važno ulogo je tudi v tej stvari igral Stanko Vraz.

IV.

Vraz kot urednik prevoda Schmidovih povesti za mladino (1835).

Ohranil se je ta-le dopis graškega knjigarja Greinerja Vrazu:¹⁾

Gratz, 23/X. 35.

Herrn Fraß, hier.

Hiemit erhalten Sie zur Uebersetzung von Schmid's Kinder- und Jugendschriften aus dem Deutschen ins Windische mit accordiertem Honorar des Druckbogens zu fünf Gulden Conv. Mze, zahlbar nach der Drucklegung.

1. Dessen Erzählungen f. Kinder, I. B.

1. Gottfried,²⁾

2. Kirschen und Das hölzerne Kreuz,

3. Herr Eichenfels u. die Waldkapelle,³⁾

4. Das Lämmchen.

1. Dessen Erz. f. Kinder, II. B.

5. Die Ostereyer,

6. Das verlorene Kind u. das Täubchen,⁴⁾

7. Der Weihnachtsabend,

8. Der Kanarienvogel u. das Johanniskäferchen.⁵⁾

1. Dessen Erz. f. Kinder, III. B.

9. Kleine 100 Erzählungen a. d. Alterthum,

10. Kleine 100 Erzählungen a. unserer Zeit,

11. Gedichte, Lieder, Legenden u. Sagen.⁶⁾

Achtungsvoll

E. Greiner.

Auch den Schmutztitel inner (?).

Die Kupfer-Erklärung. S. 59.

(Gottfried: Der junge einsiedler, Gottfried: O mein Vater! Nun windisch.)

* * *

¹⁾ Na levi strani gori nad pismom je zapisano: Vom Greiner erhalten am (Najbrž je tu treba zraven misliti Greinerjev datum, ki stoji na desni strani).

²⁾ K »Gottfriedu« je Vraz pripisal: Matjalhizh.

³⁾ Vraz pripisal: αὐτός.

⁴⁾ Vraz pripisal: Muršec.

⁵⁾ Vraz pripisal: Miklošič.

⁶⁾ Vraz pripisal: Karničnik, ali ni jasno, če je to ime pripisano k št. 10. ali 11.

S tem pismom je Greiner Vrazu naznanil višino honorarja za prevajanje spisov Krištofa Šmida v slovenščino in dal neka navodila za tolmačenje slik, ki so ilustrirale izvorni tekst in ki naj bi prišle tudi v prevode. Obenem je poslal Vrazu nemški izvornik povesti, ki naj bi se prevedle. Že l. 1832. je Murko nameraval izdati spise za mladino, pač prevod Schmidovih povesti,¹⁾ a svoje namere ni izvršil. L. 1835. se je te misli poprijel Vraz ter kot glavni urednik delo prevajanja Schmidovih spisov razdelil med prijatelje »Slovenopolite«. Onim, ki niso imeli Schmidovih spisov, je pošiljal ozir. dajal sam nemški izvornik. Založnica prevodov bi bila, kakor kaže gornje pismo, knjigarna Greiner v Gradcu.

Vraz si je nato na Greinerjev dopis delal beležke, komu da da katero povest v prevod. »Gottfried« je bil določen za Matjašiča, »Das verlorene Kind u. das Täubchen« (eno ali oboje) Muršcu, »Der Kanarienvogel u. das Johanniskäferchen« Miklošiču, Vraz sam je hotel prevzeti »Hr. Eichenfels u. die Waldkapelle«, a za male povesti III. zvezka Schmidovih spisov je odredil Karničnika.

Vraz se je o prevajanju menil z »domorodci« seveda že pred onim Greinerjevim dopisom. Z Muršcem bi se bil mogel sestati na Cvetkovi primiciji, ki je bila najbrž avgusta 1835,²⁾ a ni mogel tja priti, da bi se z Muršcem porazgovoril in mu povedal, katero Šmidovo povest je njemu določil za prevajanje. Nekje sta se pa Vraz in Muršec ono jesen (decembra?) vendarle sestala, zakaj 20. dec. 1835 je pisal Vrazu Muršec:³⁾ »Vi ste v' jesen sami na mojem jasnem lizi vidli, ki me je vasho savujpanje do moje slovenshine možno veselilo - zhi sem vam ravno samo na pol obljubil posloveniti, kaj ste mi odlozhili, sem dino v' svojem serzi terdno sklenil po moji slabi mozhi v' vašem lepem spozhetji vash pomozhnik biti. Resniza je, ne sem se menil podmekniti. Ali sila kola tere. Sdaj she ozhitno vidim, da morem figamosh biti. Saj bi se totoga Lesenega krišhe z a, kerega ste po pismi g. Stuheza meni namenli, ravno ne bi bal, pa na meni she telko drugih krishov leshi, ki sa totoga vezh prostora ne«.

Muršec je torej iz nekega pisma Stuhečevega zvedel, da je Vraz njemu odkazal tudi prevod »Lesenega križca«,⁴⁾ a je, se zdi, radi zapo-

¹⁾ Vraz, Dēla V, 141.

²⁾ »Dēla« V, 139. — Cvetko, čigar primicijo Vraz tu omenja, more biti samo Jakob Cvetko, r. pri Sv. Marjeti pri Ptuju 30. okt. 1810, posvečen 26. julija 1835, l. 1848 kaplan v Voitsbergu.

³⁾ Zb. Mat. Slov. 1905, 129 (odtisk 199).

⁴⁾ V Greinerjevem dopisu: Kirschen und das hōlzerne Kreuz. — »Leseni križec« je Vraz Muršcu odredil pač šele decembra meseca; zakaj 3. dec. 1835 mu piše le o »Izgubljenem otroku« (Dēla V, 140). — Stuhec je pač Juri Stuhec, r. 1811 pri Sv. Juriju na Ščavnici. Gl. »Korespondenco dr. Jos. Muršca« v Zb. Mat. Slov: 1904 (str: 68) in v Zb. M. Slov. 1905, str. 275 (dodaj tu še str. 199).

slenosti odklonil sploh vsako prevajanje, torej pač tudi prevod »Izgubljenega otroka«.

Matjašič je sprejel prevod »Gottfrieda«, čigar izvirnik mu je Vraz poslal (pred 9. nov. 1835), Miklošič pa prevod dveh povesti »Der Kanarienvogel« in »Das Johanniskäferchen«. Do 3. dec. 1835 je bil Vraz »že skoro vse (povesti) med pomagavce razdelil«¹⁾.

Kar se jezika v prevodih tiče, je dal Vraz Muršču sledeče navodilo:²⁾ »Ne treba besedne preloshbe; ne treba neli (?) tudi kranjshine; samo po takem narezhi pišhte, v kakem lo bili najni dosdajni liiti. Le prelagujte po slovenskem t. j. kak dober fhtajarski Slovenez govori«.

Nemška osebna imena bi se bila v prevodih pač poslovenila. Matjašič je Gottfrieda nazval: »Bogumilčeka... ali Bogumirčeka«, »kak goder že ga bomo kerstili«³⁾.

Tri povesti so bile začetkom decembra 1835 že prevedene. Dve izmed njih sta bili »Kantarček« in »Kresnica«, ki ju je prevedel Miklošič.⁴⁾ Vraz je mislil že o cenzuri;⁵⁾ po Veliki noči 1836 bi se tiskati začelo in Miklošičev prevod bi bil »bersh zhař na zhelo vřega dela pořtavlen«.

Vraz se je čutil že čisto blizu cilja — dasi je Muršču morda nalašč malo optimističneje pisal, da bi se Muršec bolj požuril, ali mu je podjetje ipak propadlo. Prevodi Šmidovih spisov pač niso nikoli izšli.⁶⁾

Zakaj je podjetje propadlo? Sotrudniki predvsem najbrž niso tako brzo dela opravili, kakor je Vraz želel in se nadejal. Tudi Vraz sam je bil okupiran z delom; saj je baš takrat (že od konca l. 1834. dalje) z Miklošičem snoval »Cvetlice«, zbirko prevodov iz raznih evropskih pesnikov. Umril je Šamprl, ki je prevajal Jaisove »Schöne Geschichten und lehrreiche Erzählungen«, in Vraz je njegov prevod moral dovršiti, a založnik je »z izdanjem tursko silo delal«.

Morda pa je Vrazov načrt zastal tudi zato, ker so Šmidovi spisi istodobno izhajali v drugih slovenskih prevodih. N. pr. je baš l. 1835.

¹⁾ Džla V, 140.

²⁾ ib.

³⁾ V listu Vrazu z dne 9. nov. 1835. (Zagr. univ. bibl.)

⁴⁾ A tretja? Morda ona, ki jo je Vraz sam hotel 'prevesti?

⁵⁾ Vraz je 3. dec. 1835 (Džla V, 141) piřal Muršču: »Perva poveř (od (Miklořiřa) poljovenzhena najmre: K a n a r e k; in druga: K r e ř n i z a, je she gotova, na fkorem pred zensuro poloshena bó. Bersh. shas itd.« Da rabi tu Vraz ednino, to je pač le — slab slog.

⁶⁾ Gosp. prof. Murku se je, dasi ni mogel najti nobenega zvezka prevodov Kriřtofa Šmida iz redakcije Vrazove, vendarle zdelo »jako verjetno«, da so izřli (»Miklořsichs Jugend- und Lehrjahre«, 50), in sicer z ozirom na porořilo Davorina Trstenjaka v »Koledarřku« 1855, 28; znano pa je, da so spómínska porořila Trstenjakova zelo nezanesljiva.

takratni radgonski kaplan Anton Lah izdal v danjčici v Radgoni »Leseni križec ali pomoč v potrebi«¹⁾. Istega leta so v Celovcu izšle (v bohoričici) »Kratkočasne pravlice otrokam v' podvučenje«, ki so jih »iz Némškiga poslovenili mladi duhovni v Celovski duhovšnici«. L. 1836. je v Celovcu (v bohoričici) izšla Šmidova »zala perpoved za otroke«, namreč: »Martin, mladi pušavnik« (poslovenil F... G...) in istega leta istotam »Sedem Novih perpoved za otroke« (v bohoričici), ki so jih »iz pisem Krištofa Šmida poslovenili mladi duhovni v Celovski duhovšnici«.

Kaj je Vraza nagnilo, da se je lotil dela za prevajanje Šmidovih spisov? Splošni vzrok temu je treba iskati v narodno-vzgojnih težnjah, ki so ga navdajale takrat. Konkretni povod pa mu je morda dalo to, da so baš v Gradcu l. 1831. izšli Schmidovi spisi nemški. Izšli so pri Tanzerju, in sicer v zveščičih.

Zakaj sta v dopisu Greinerjevem v nekaterih točkah navedeni po dve povesti Schmidovi in zakaj so nekateri dobili baš po dve povesti v prevajanje? Mislim, da so Greinerju in Vrazu Schmidovi spisi bili na razpolago baš v Tanzerjevih zveščičih, ki so imeli — vsaj nekateri — po dve povesti. V zagrebški univ. biblioteki sta dva zveščiča izdanja, namreč: »Die Kirschen und das hölzerne Kreuz«,²⁾ »Schmid II. A. Erzähl. 2.« — to je baš ono, kar navaja Greiner tudi kot 2,³⁾ — in »Das verlorne Kind und Das Täubchen«, »Schmid II. A. Erzähl. 6.«, kar je pri Greinerju tudi navedeno kot 6.⁴⁾

Ta zvezka, ki ju ima zagrebška univerzitetaska biblioteka kot edina zvezka omenjenega graškega izdanja, obsegata baš ono, kar je Vraz odmenil Muršču, vsak zvezek po eno teh povesti, prvi »Leseni križec«, drugi pa »Izgubljeno dete«. Ta-le zadnji spis je Vraz Muršču odmenil (ker je pripis o njem na Greinerjevem listu) p o 23. okt. 1835, a originala mu ni poslal, češ, da ga ima Muršec sam, sploh pa nima prilike za pošiljanje;⁵⁾ vsaj do 3. dec. mu ga ni poslal. Zveščič je ostal pri Vrazu in iz Vrazove knjižnice je prišel v zagrebško univerzitetasko biblioteko. Na tem primerku zveščiča »Das verlorene Kind und Das Täubchen« je pred naslovnim listom zapisano: »Stuhec I.«; pisava je pač Vrazova. Kaj naj to pomeni? Očividno je Vraz »Izgubljenega otroka« (»I.« spis v zveščiču) odmenil Stuhcu, najbrž potem, ko je Muršec prevajanje odklo-

¹⁾ Ali je Lah bil z Vrazom v kakšni zvezi v stvari prevajanja Šmidovih spisov?

²⁾ Zwey Erzählungen für Kinder und Kinderfreunde von Christoph Schmid, Domcapitular des Bisthums Augsburg im Königreiche Bayern. Mit zwei Kupfern. 1831. Papier und Druck... Georg und Carl Tanzer in Grätz. — Schmid II. A. Erzähl. 2:

³⁾ ali iz Bd. II.!

⁴⁾ Več zvezkov tega graškega izdanja zagrebška univerzitetaska biblioteka nima. — Sicer se zdi, da so tudi druga izdanja Šmidovih spisov bila tako urejena.

⁵⁾ Vraz Muršču z dne 3. dec. 1835 (Děla V, 140).

nil. Pred 2. povestjo tega zveščiča, »Das Täubchen« je Vraz napisal svoje ime, t. j., to drugo povest je hotel prevesti on sam.

Kaj nam v glavnem dokazuje gori priobčeno Greinerjevo pismo? To pismo in ves razvoj te akcije za prevajanje Šmidovih spisov nam dokazujeta, da je tudi pri tem delu imel Vraz vodilno vlogo, da je bil urednik¹⁾.

* * *

Naj ob tej priliki zopet opozorim na motiv Prešernovega »Orglarčka«. Da je motiv že star, to sem pokazal že v »Čas. za zgod. in nar.« XV. 8.

Prim. pa tudi v »Dom in Svetu« 1917, str. 129 in pa Johanna N. Vogla »Der Recensent im Walde«. Sedaj sem se motiva spomnil, ko sem čital Šmidovega »Kanarčka«. Tu se nam pripoveduje: »Za francoske revolucije je onstran Rena na svojem gradu živel s svojo rodbino Gospod Erlavski. Ta je svoja otroka Karla in Lenko učil tudi v tem, „kar je le v lepoto“; nekoč je „za otroka nalašč pesmico zložil, lahko lepo vižo perstavil“. Prva izmed petih kitic se je glasila:

„Vsih zlégov na svéti

Se nič ne bojim;

Per našem Očeti,

Vém, moč zadobim.“

Toda revolucionarci so Erlavskega zaprli; njegova žena se je s sinom rešila preko Rena ter se nastanila na Tirolskem. „Na Tirolskem se veliko kanarcev izredi, ki jih potem ptičarji po družih deželah razprodajajo“. Mati sinu kupi kanarčka. Fant je ptiču često zapiskal vižo pesmi „Vsih zlegov itd.“ in ptič se je naučil brez napake. Pozneje se je tudi gospod Erlavski rešil čez Reno in šel s hčerko ženo iskat. Kje bi jo našel? Nekoč je deklica dobila v dar lepega kanarčka, a glej čudo: kanarček ji je zapel vižo tiste pesmi „Vsih zlegov itd.“. Oče in hči sta seveda brž spoznala, da se je ptič te viže naučil le od žene oziroma matere. Poizvedoval je g. Erlavski, kdo je bil vse že lastnik ptiča, in tako prišel na sled, kje da mu žena s sinom živi. In našli so se in se radovali. Negovali so odsle kanarčka posebno skrbno, a kanarček je „večkrat, kadar je blaga družina o svitlih zimskih dneh v izbici sede v snežnato okoljšino in v temno jelevino gledala, vižo te pesmice zapel: „Vsih zlegov itd.“ in potem so starši in otroka celo pesem izpeli“. Rodbina se je pozneje vrnila v domači kraj.«

Glavni motiv je: kanarčka so naučili moralno-pobožno pesem. Kanarček je z naučeno vižo rodbini v nesreči močno koristil.

¹⁾ Murku (»Miklosichs Jugend- und Lehrjahre«, 49/50) se je zdelo, da je podjetju stal Miklošič na čelu.

»Kanaček« je izšel v slovenskem prevodu l. 1840. v Ljubljani¹⁾, Prešernov »Orglarček« pa 1845. Ni izključeno, da je »Kanaček« v Prešernu zbudil stari motiv.

V.

Korytko.

(1838.)

V Vrazovi zapuščini se nahaja list (četrtinka pole), na dvoje prepognjen, ki se tiče izdanja Korytkovih narodnih pesmi. Na prvi strani²⁾ je naslov:

Ilirske pesmi
Kranjskiga naroda
Pervi zvezik
U Zagrebu
S natisam k. p. ilirske
natiskavnice Dra. L. Gaja.
z beri ko dosdajni s
ž — — — sh
s — — — f
š — — — lh
c — — — z
č — — — zh

Druga stran je prazna, a na 3. strani je ta-le pesem:

1^a).

Snubači.

Bližej, bližej jezdi Žumer
Bližej, bližej njega drug,
Bližej, Žumarska družina.
»Kaj nam hoče oča Žumer,
Kaj nam hoče njega drug?«
»Hoče vašo lepo hčerko,
Hoče vašo lepo hčerko.
Če sami je nam ne daste,
Jo po sili vzamemo. —
Dajte, dajte mati! hčerko,
Ker možje jo prosijo.« —
»Le s'jo le s'jo zberi Žumer!
Le s'jo zberi njega drug,
Zberi Žumarska družina.«
»Le sem, le sem hčerka lepa,
Sem prelepa mlada hčerka!«

¹⁾ »Dvé pověsti iz pisem Křištofa Šmida. A. Golobčik. B. Kanarčik. Poslovenil A. P. bogoslovic v Ljubljanski duhovščici« (v Bohoričici).

²⁾ Prepognjen, ima list 4 strani.

³⁾ Tretja stran, ki se na njej nahaja prva pesem, je v rokopisu označena kot 1.

— na strani 4.¹⁾ pa ta-le pesem:

2.

Pesem v jabelko.²⁾

Le sim, le sim, hišni oča,
Ino tudi hišna mati!
Le sim se pomikajte,
V jabelko potikajte —
Le sim, le sim, brat in sestra!
K življenju pomagajte,
Ino tudi radi dajte. —
Le sim, le sim, strici, ujcje!
Ino tudi cela žlahta!
Kaj se bote z pogledovali,
Ko bi radi nič ne dali.
Nevesti bo dnarjov treba.
Bo zibko kupovala,
Bo sinka v nji zibala,
Bo daleč prepelana:
Čez tri gore zelene
Čez tri vode ledene.

Prva teh dveh pesmi je prva tudi v tiskanih Korytkovih »Slovenskih pesmih kranjskiga naroda«, samo da je tu brez naslova in da je priimek »junakov« Šumar, ne Žumer. Prepisovalec bohoričiškega velikega znaka »Sh« ni razločeval od »Zh« in je zato po svoje prepisal. A zakaj je končnico »-ar« izpremenil v »-er«? Morda je poznal od drugod ta priimek v obliki »Žumer«³⁾.

Druga izmed gori navedenih pesmi, v rokopisu izrecno označena kot 2. in stoječa neposredno za pesmijo 1., pa v tiskani zbirki ni na drugem mestu nego na tretjem in ima drugačen naslov, namreč: »P é s e m, htéra le poje, kadar sa nevésto v jabelko pobérajó«⁴⁾; tudi sicer se tiskani tekst v par oblikah razločuje od zagrebškega rokopisa, tako n. pr. je v tisku vedno »sem« mesto »sim«, dalje »ujci«, »bode dalezh«, »(vode) Itudene«.

Pisano je vse lepo, čisto, a pisava je, kakor me je opozoril g. dr. Fancev, direktor zagrebške univerzitetne biblioteke, Babukićeva. Babukić je bil v Gajevi tiskarni nekak literarni ravnatelj.

Kaj pomeni ta rokopis v zgodovini tiskanja Korytkovih narodnih pesmi?

Z gubernijalnim dekretom z 28. julija 1838 je cenzura v načelu aprobirala Korytkove narodne pesmi, ki so potem (1839. l.) izšle v bohoričici

¹⁾ v rokopisu označeni kot 2.

²⁾ Pesem, ktera se poje, kadar za nevesto v jabelko pobirajo. (To je v rokopisu opomba pod črto. Pis.)

³⁾ Prim. Štreklja v »Zb. Mat. Slov.« III, 102.

⁴⁾ To je v zagrebškem rokopisu pod črto, ne naslov.

pri Blazniku v Ljubljani pod naslovom: »Slovénske pesmi krajnskiga naroda«, zahtevala je le še nekaj izprememb¹⁾). V avgustu se je izvršila končna aprobacija, vendar se je zahtevalo, rokopis še enkrat poslati na Dunaj. Rokopis pa je tedaj bil, ker je Korytko prvotno pesmi hotel natisniti v Gajevi tiskarni v Zagrebu v novem »češko-ilirskem« pravopisu²⁾, že v Zagrebu. Vlada je zahtevala, naj se tisk, če se je že začel, takoj ustavi. Preko zagrebškega magistrata se je rokopis vrnil in dne 3. oktobra ga je guverner Schmidburg mogel poslati na Dunaj³⁾. Z Dunaja je dobil Korytko rokopis nazaj dne 5. nov. in ga vrnil Gaju, ki mu je poslal tudi 20 gl. k. v. pač kot prvi obrok (Kidrič v Zvonu 1910, 749).

Kakor znano, je Gaj zahteval (8. julija 1838), da mora Korytko pesmi »i v naslovu i v predgovoru podrediti pravi tendenci«, t. j., stremljenju Ilircev⁴⁾. Korytko se je tej zahtevi prilagodil; 6. okt. 1838 je pisal dr. Glaserju v Prago, da se pesmi že tiskajo, da pa ne izidejo pod naslovom »Slovenske pesmi naroda krainskago«, nego pod naslovom: »Ilirske pesmi krainskago naroda«⁵⁾.

In to je baš naslov, ki ga imamo v Babukičevem rokopisu. Babukič je začel rokopis prirejati za tisk, t. j., prepisovati v Gajev pravopis, tolmačeč ga na naslovni strani z bohoričico. Ali je prepisal samo navedeni dve pesmi ali več, a da se je ostalo izgubilo, to se iz rokopisa ne da posneti. Iz gornjih podatkov o aprobaciji rokopisa in pripravah za tisk je pa razvidno, da je Babukič to delo opravljal nekako v prvi polovici septembra 1838.

Korytko rabi v dopisu Glaserju obliko »krainskago«, a v Babukičevem rokopisu je pravilno po takratni kranjski pisavi: »Kranjskiga«. Ali je to kranjsko obliko dal Babukič? Ali pa je morda v Korytkovem rokopisu bilo že pravilno »i«, samo da se je Korytko, pišoč Glaserju, zmotil ter napisal »-ago«? To bi ne bilo nemogoče, saj je Korytko bil takrat komaj poldrugo leto v Ljubljani in ni mogel slovenskih oblik tako popolnoma obvladovati. Da je že v Korytkovem rokopisu bilo »kranjskiga«, to se nam zdi tem verjetneje, ker imamo v Babukičevem rokopisu (v 2. pesmi) obliko »sim«, dočim je v Blaznikovem tisku »sem«. Izključeno je, da bi B a b u k i č »sem« izpreminjal v »sim«; misliti moremo, da je v rokopisu, kakor ga je prejela Gajeva tiskarna, bilo »sim«, da pa

¹⁾ »Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko« (1909, 19).

²⁾ Štrekelj, Zb. Mat. Slov. II, 251. — Tudi Kastelic je nagovarjal Blasnika, da bi Korytkove Pesmi tiskal v novem črkopisu. (Tako je pisal Malavašič Vrazu dne 7. II. 1839. Pismo v zagr. univ. bibl.)

³⁾ Izvestja Muz. dr., 1909, 20/21.

⁴⁾ Prijatelj v »Izvestjih Muz. dr.« 1909, str. 19 in Kidrič v »Časopisu za zgod. in narodop.« VII, 225; Zvon 1910, 746.

⁵⁾ Žigon v »Komentarju k Prešernovim poezijam«. (Kronološki pregled etc.) str. 43.

so pozneje, ko je šlo za tisk v Ljubljani, rokopis izpreminjali ter mu dali »književnejše« oblike¹⁾. Iz tega se vidi, da rokopis, ki je iz njega Babukić prepisoval, ni bil čisto tak, kakor se je pozneje v Ljubljani natisnilo. Na tako poznejšo, ljubljansko redakcijo kaže — poleg razlike v naslovih pesmi — morda tudi to, da v Babukićevem rokopisu ni one pesmi, ki je v tiskanih »Pesmih« na drugem mestu (sredi med Babukićevima pesmima); moramo pač misliti, da je ta pesem prišla šele pozneje v zbirko — dasi so taka dopolnjevanja spričo takratne cenzure manj verjetna²⁾.

Zakaj je Babukić začel prepisovati Korytkov material? To nam v glavnem pojasnjuje Gajevo pismo Korytku z dne 4. dec. 1838, češ, da njegov rokopis še ni primerno urejen: »Ihre Handschrift enthält bloss Materialien zu einer Sammlung, welche erst gelichtet, mit besseren Varianten verglichen, dann geordnet und mit gründlichen Anmerkungen versehen werden müsste, denn in Ihren Manuscripten sind die Lieder ohne Consequenz mit verschiedenen Orthographien angezeichnet³⁾, worunter einige mit unerläßlichen Fehlern, und die Anmerkungen sind bald deutsch bald krainisch hingeworfen⁴⁾. Kdo da bi ta material urejal, kdo prevel nemški tekst? Najbolje bo to storil »ein Eingeborener«, t. j., kak Kranjec.

Glavni in prav za prav edini vzrok, da je Gaj odklonil tisk Korytkovih pesmi, pa je bil političen. Gaj je računal z avstrijskim cesarjem in ruskim carjem, se prestrašil Korytka kot revolucionarnega Poljaka ter v pravkar omenjenem listu z dne 4. dec. 1838 odpovedal tisk njegovih pesmi, češ, da je on lojalen državljani avstrijski, in si prepovedal vsako Korytkovo korespondenco⁵⁾. Gaj se je bil takrat vrnil s pota; bil je one jeseni v Berlinu, da dobi zvezo z vplivnim voditeljem ruske državne policije grofom Benkendorfom, ki se je s carjem mudil tam⁶⁾.

¹⁾ Kako je prišel Babukićev rokopis v Vrazovo zapuščino? Na to doslej ni mogoče odgovoriti, ker je mogočnosti zelo mnogo. Kaj, ko bi se Babukić o prepisovanju bil posvetoval z Vrazom, da pa so med tem rokopis zahtevali v Ljubljano nazaj in je tako početek Babukićevega rokopisa ostal pri Vrazu?

²⁾ Ali pa je Babukić izpustil 2. pesem iz Bog ve kakšnih razlogov?

³⁾ Kakor so Korytku pač napisali pesmi poedini zapisovalci; Korytko sam je, se zdi, pisal slovenščino samo v novem pravopisju (Kidrič v »Lj. Zv.« 1910, 754).

⁴⁾ Letopis Mat. Slov. 1875, 173/174.

⁵⁾ »Letopis Mat. Slov.« 1875, 175. »Izvestja Muz. dr. za Kr.« 1909, 21, »Lj. Zv.« 1910, 746, »Časopis za zgod. in nar.« VII, 230.

⁶⁾ Vukotinović je pisal Vrazu dne 10. nov. 1838: »Gaj je u Beču ali u Prazju« (zagr. univ. bibl.), Šafarik pa 30. dec. 1838 redakciji Ilirskih Novin: »Pan Gaj, jak slyšim, byl tu přes noc, a pospíchal dale do Berlina (?). Žadného zde nenavštivil, což nam vsem dosta divné jest«.

Ko se je vrnil s tega pota, se je v njegovi duši Korytko s svojimi pesmimi moral umakniti mislim o mogočnih carjih. Niti lastninske pravice do Korytkovega rokopisa si ni več lastil, dasi je pred svojim odhodom s prijateljem »B.« govoril v tem smislu, ter v omenjenem pismu z dne 4. dec. 1838 Korytku izjavil, da njegova »kurz vor der Abreise sehr flüchtig ausgesprochene Meinung von meinem Freunde B. gänzlich mißverstanden wurde«.

Pesmi so se potem natisnile pri Blazniku v Ljubljani. Rokopisa, ki je po njem Blaznik tiskal, ne poznam¹⁾.

* * *

Babukičev prepis začetka Korytkovih Pesmi — koliko je Babukič sploh prepisal, tega ne vemo — kaže: prvič, da so se v Zagrebu že pripravljali za tisk, dalje pa tudi to, da je bil oni Gajev prijatelj »B.« baš Babukič²⁾.

Vuzeniški urbarji.¹⁾

(Donesek h gospodarski zgodovini.)

(Jos. Mravljak — Vuzenica).

Ako govorimo o vuzeniških urbarjih, nam je ločiti dve zemljiški gosposki: graščino (»Herrschaft Ober Saldenhofen«) in župnijo (»Hauptpfarrhof und -Kirche Saldenhofen«). Večina vlastelinskih urbarjev (med temi tudi vuzeniški), je v deželnem arhivu v Gradcu (seznam glej »Beiträge zur Erforschung steir. Geschichte«, XXXVI, letnik, str. 73—159). Nekoliko stvari iz teh urbarjev je bilo že objavljenih, n. pr. »Steirische Landgerichts- und Burgfriedsbeschreibungen« v »Beiträge« letnik XXXVII—XL, potem ima razne krajše stvari Zahn v svojih knjigah »Miscellen« in »Styriaca« (o Muti n. pr. »das Mauthbuch zu der Mauth« iz l. 1489); tudi razni drugi spisi kakor o roboti i. t. d. so vzeti iz delov teh urbarjev.

¹⁾ O Korytkovi pogodbi z Blaznikom z dne 15. dec. 1838 gl. Žigonovo razpravo v »Lj. Zv.« 1920, str. 264 sl. Cfr. tudi Kidriča v »Lj. Zv.« 1910, 366; Korytkova »pogodba« z dne 15. dec. 1838 je pač le koncept pogodbe. Zdi se, da je Blaznik lastninsko pravico šele pozneje kupil (»Lj. Zv.« 1910, 366/67).

²⁾ Prepis začetka Korytkovih Pesmi, kakor ga priobčujemo tukaj, nima pač nič opraviti z Vrazovim rokopisom narodnih pesmi, ki o njem po Ivanu Franku poroča prof. Kidrič v »Lj. Zv.« 1910, 364 in v »Čas. za zgod. in nar.« VII, 208, 230.

³⁾ Primeren uvod o važnosti urbarjev za gospodarsko zgodovino je podal dr. Kovačič že v »Časopisu«, II. letnik, Spodnjepolskavski urbar 1504.

in Ker register, ki je objavljen v »Beiträge« XXXVI, stran 134—135, ne odgovarja popolnoma posameznim oddelkom urbarja, ter podaje le sumaričen pregled, navedemo tukaj najprej pravo razporedbo istega, ne oziraje se na število listov, kar je pravilno navedeno že na omenjenem mestu. Potem podamo podrobnosti posameznih oddelkov.

A. Graščinski urbarji.

1. Urbars Bereütung und Verkhauf der Herrschaft;
2. Register (netočen);
3. Markht Saldenhofen;
4. a) Windisch-Ambt, b) Robath;
5. a) Ambt in der Sagkhaw, b) Rbbath;
6. a) Ambt Reiffnigkh, b) Zapfnrecht, c) Ladndienst,
č) Verzeichnus der Saagen und Mauthmüllten,
d) Robath, (e) Freyholden;
7. Traydtzehent;
8. a) Ambt Kranach, b) Robath;
9. a) Ambt am Platsch, b) Robath;
10. a) Ambt in Ziergkhnitz, b) Robath;
11. Pergkhrechtseinkhumen;
12. Resolvirung der Traid und Weinmassen;
13. Sumarium des jährlichen ordinari Einkhumbens;
14. Anndere Zuegehörungen;
15. Vischerey;
16. Jägerrey (Reissgejaid);
17. a) Landgericht (Salnhofen), b) Püdmargkh des Gerichts an der Mauthen;
18. Razno.
19. Urbar des Ambts an der Mauthen:
 - a) Margkht an der Mauthen, b) Ambts Underthanen,
 - c) Freyholden, d) Robath, e) Ordnung und Vectigal,
 - i) Wegmauth an der Mauthen.

Vsega skupaj je 174 listov.

Ad I. Popis urbarja in prodaja vuz. gospoščine.

Mi Karl po božji milosti nadvojvoda Avstrije, vojvoda Burgundije, Štajerske, Koroške, Kranjske in Virtemberške, grof Tirolske in Goriške, izpričujemo,²⁾ da so nam pokorno poslali za popis vuzeniškega vlastelinstva in urada na Muti, oboje v vojvodini Štajerski, določeni komisariji nov o tem vlastelinstvu sestavljen in reformiran urbar ter poročilo; istotakšen nov urbar bi se bil moral danes vročiti dosedanjemu zajmniku tega vlastelinstva in urada, našemu svetovalcu in komorniku Lenartu ba-

²⁾ Besedilo, ki ga v prevodu podajem, ni identično z originalno prodajno listino; prepis te se nahaja v »k. k. Hof-Camer-Registraturs-Buch de anno 1586, fol. 17—19«, je približno štirikrat tako dolga, zelo obširna in gre v podrobnosti, vsebuje vse, le vsote, za katero se je vlastelinstvo prodalo, ne. Prepis te listine sem izročil tudi arhivu Zgodov. društva v Mariboru. (Spec. arh. Vuzenica).

ronu Kolnic-Kalsperg (»Leonharden Freyherrn auf Kolniz und Khalsperg«), to se pa radi nastalih zaprek ni moglo izvršiti. Imenovano gospoščino vuzeniško in urad na Muti z vsemi pritiklinami (»mit allen Iren rechtlichen Ein- und Zuegehörungen«) prodamo s tem iz dovoljnih in tehničnih vzrokov ter po posvetovanju z našimi tajnimi dvornimi in n. a. komornimi svetovalci njemu, našemu svetovalcu pl. Kolnicu in vsem njegovim dedičem kot prosto dedno posest in lastnino (»für frey Erb und eigenthumblich hingeben und verkhaufft«), damo tudi danes sestaviti ta urbar in posebno prodajno listino ter mu oboje vročimo. In da se more na ta popis in njega celo vsebino z večjo sigurnostjo zanesti (»umb sovill mer gwisser und richtiger gehorsamblich zu verlassen«), smo v trdnejše potrdilo Mi tole lastnoročno podpisali, in z nami tudi naši dvorni in komorni svetovalci, ter smo privesili naš knežji pečat. »Genediglich und ohn geverde« (običajna zaključna fraza). Dano v našem mestu Gradcu dne 12. feb. 1586 leta.

(Podpisa ni nobenega.)

Ad 2. **Kazalo**, ki je objavljeno v »Beiträge« XXXVI.

Ad 3. **Trg Vuzenica.**

Trg Vuzenica plača letno: zemljiške dače (»Grundtzins«) 4 fl 4 β 1 φ,³⁾ od kramarij (»Ladtgelt«) 12 fl 1 φ, »nit steurmässige thuet« 16 fl 4 β 2 φ, dalje od mesnice (»Fleischpangkh«), ki je pa ta čas (l. 1585 so namreč sestavljali urbar) nihče ne uporablja, glasom starega reformiranega urbarja 10 funtov loja ali pa zato 3 β; potem od pašnika (»von ainer H a l d«) 4 β,⁴⁾

Ad 4. a) **Slovenski urad (Windisch-Ambt).**

Ta urad šteje 65 podložnikov, ki plačujejo poleg navedenega zemljiškega davka vsak tudi še »S i d l g e l t« po 8 φ, le par njih plača po 16 φ; oni, ki so označeni z *) pred imenom, dajejo tudi v naturalijah, in sicer nekaj pšenice (1 škafo), rži in ovsa (2—6 škafov), po 1 prašiča (»frisching«), 1 jagnje (»lamp«), dvoje plečet (»schuldter«), 2—6 kokoši (»huener«), 10—40 sirov (»khas«), po 40—200 jajc (»ayr«) in nekateri tudi po 2 pitani kuri (»faschanghen«).

Juri na Vundauf-ovi kmetiji plača

2 fl

*) Niklas Varagkh »am Adlpredt im Muschenigkh« od 1 kmetije

1 fl 6 β 19 φ

*) Jakob Dietrieh od 3 kmetij »am Wipfl«

5 β 21 φ

ter od 1 puše istotam

1 fl 2 β — φ

Peter Valle od 1 kmetije

2 fl

Sebastijan na Čelkovi kmetiji

2 fl 5 β

Mihael Khrembser od 1 domca

4 β

³⁾ Denarji: fl = goldinar = funt fenigov, ima 240 φ (= fenigov) ali 60 krajc, 30 φ = 1 β (šiling).

⁴⁾ To je menda današnji trški pašnik pri D. M. na Kamnu.

Gregor Küternigkh »im Muschenikh« od $\frac{1}{2}$ kmetije	1 fl	4 β	
*) Klement Hainzl od 1 kmetije		6 β	2 θ
Matej Vidman od 1 kmetije in 1 puše		5 β	23 θ
ter še od Leutoldove kmetije		5 β	10 θ
Florijan Schönlebner od Dojnikove kmetije	2 fl		
Juri Sapotnik »unterm Stain« na Morijevi kmetiji	2 fl		
Gašpar Varold v Ribnici »bey der Alben«	1 fl	5 β	28 θ
(je edini, ki daje tudi 2 škafa bera [»Pfennich«])			
*) Valtin Varagkh na kmetiji »am Berg«	1 fl	1 β	8 θ
Kristof Jurnigkh od 1 kmetije	1 fl	4 β	
Paul Jurnigkh od domca pri Dravi		4 β	10 θ
*) Gašpar Hürschman pri Dravi		7 β	20 θ
Vid Trungkh v Vuhredu	1 fl	2 β	20 θ
*) Tomaž Schoschner od 1 kmetije pri Dravi		5 β	23 θ
*) Gašpar na Lužnikovi kmetiji pri Dravi		4 β	13 θ
*) Primož Bernhard od Pöllingerjeve kmetije		6 β	21 θ
tudi za mošt		1 β	9 θ
Mihael Wiertnigkh pri Dravi od $\frac{1}{2}$ kmetije		4 β	
*) Stefan Rietschnigkh pri Dravi od $\frac{1}{2}$ kmetije		4 β	20 θ
Ta Riečnik je ta čas upravnik tega (slovenskega) in Sakavskega urada,			
in dokler je upravnik, ne plačuje nikakega davka (»ist Er Zins und steur frey«.)			
*) Miklau Wiglnigkh na Dominikovi kmetiji v Sekožni (»Zeggern«)		5 β	5 θ
*) Jakob Zuzntegl v Sekožni od 1 kmetije		5 β	7 θ
*) Peter Waschner v Sekožni od 1 kmetije		4 β	15 θ
plača tudi »Weinfuhre«			16 θ
*) Andrej na Dojerjevi kmetiji (»Teuerbuebn $\frac{1}{2}$ huebn u. zueleh«)	1 β		6 θ
Primož Peronigkh od 1 puše	1 β		2 θ
Tomaž Leo od 1 kmetije	1 β		5 θ
Ožbald Sedinigkh od »Sourianig«-ove puše	3 β		
*) Matej Repnigkh od 1 kmetije	1 fl		6 θ
*) Paul na Šratovi kmetiji		4 β	10 θ
tudi od 1 mlina		1 β	12 θ
*) Urban Waschner od $\frac{1}{2}$ kmetije		4 β	
Lorenc Khanap od 1 kmetije	1 fl	2 β	20 θ
Matej Warchonigkh od Pabernikove puše	1 fl	1 β	
Juri Windisch od 1 kmetije	2 fl	2 β	20 θ
tudi od Frölichove puše		4 β	
*) Matej na Razbornikovi kmetiji		2 β	24 θ
Juri na Duhovi kmetiji		6 β	
*) Gregor na Krumplovi kmetiji		3 β	5 θ
*) tudi od Garnežove kmetije		3 β	5 θ
*) Lenart na Mlinu od $\frac{1}{2}$ kmetije	1 fl	1 β	4 θ
Gregor od Nadestalove kmetije	2 fl	2 β	22 θ
Luka Abraham od 1 kmetije v Pernicah	1 fl	2 β	
*) Matej na Hudmerjevi kmetiji v Radvanju		5 β	18 θ
Ruprecht »auf der Radwein huebn Mauthner Bezirks«		7 β	22 θ
*) Augustin Khnes od puše, ki se ji reče Gumpoldova kmetija		3 β	9 θ
Peter na Pognerjevi kmetiji v Mlakah		4 β	
Valent Desetnikh pod sv. Danijelom od 1 kmetije	2 fl		

*) Adam na Helblingovi kmetiji v Trbnjah	3 β	9 ϑ
tudi od Galunove puše	7 β	
*) Blaž Nebichtnighk od Poponikove puše v Pernicah	2 β	27 ϑ
*) Ruepreht na Viahnarjevi kmetiji	5 β	
*) Gregor na Cigulovi kmetiji	5 β	15 ϑ
tudi od 1 puše v Sakavskem uradu	5 β	10 ϑ
Jernej (Bartl) Ferg od Urnoldove kmetije in mlina v Trbnjah	1 fl	2 β 20 ϑ
Tomaž Pogner ali Hörman v Mlakah od 1 domca	4 β	
*) Štefan na Apačnikoví kmetiji	1 fl	4 β
*) Rūpreht na Jakobovi kmetiji v Ribnici	2 fl	5 β 10 ϑ
*) Janez (Hans) Parabal v Radvanju od 1 kmetije	1 β	12 ϑ
Vdova Janeza na Durnikovi kmetiji	2 fl	5 β 10 ϑ
Miklau na Čelkovi kmetiji v Trbnjah	4 β	4 ϑ
*) Klement na spodnji Werberjevi kmetiji	1 β	10 ϑ
) Jakob Lapuš na Golobji kmetiji («Taubnhuebe») v Trbnjah	4 β	4 ϑ
*) Juri na Višnji Gori («Weixlperg» ⁵⁾) od 1 kmetije	5 β	2 ϑ
*) tudi od 1 puše	1 fl	1 β 18 ϑ
Martin Ferg ima v najem spodnji brod pri Marnbergu in plačuje zato	2 fl	
tudi domec, ki spada k brodu	4 β	

Ta je dolžen, vse, kar h gradu spada in kar se tam rabi, (alle notdurft, was zum Schlosse gehört und darzue von nöthen ist), vse brez izjeme mora zastonj prepeljati, tudi brod mora na svoje stroške vzdrževati.

*) Adam Paumgartner v Trbnjah od 1 kmetije	1 fl	4 ϑ
tudi od travnika pod Kremžerjem	1 fl	4 β
Urban v Ribičju («zu Vischern») od 1 kmetije	1 fl	1 β 24 ϑ
*) Baltazar na Stampfovi kmetiji v Ribnici	1 β	12 ϑ
Urban Watschatsch v Gortini od «Kirchtaghuebn»	1 fl	
*) Sebastijan Khefer v Ribnici od 1 kmetije	7 β	

Kakor vidimo, so podložniki tega urada raztreseni po celem sedanjem marenberškem okraju (izvzemši severovzhodni del); »im Muschenighk« je današnja občina Sv. Anton.

b) Tlaka.

Predstoječi podložniki so dolžni: 18 (neimenovanih) jih spravljata drva v grad, kolikor koli se jih tam potrebuje, drugih 8 mora ta drva razčepati, ostali pa morajo dati droge in kole, kolikor se jih potrebuje pri grajskem vrtu in travniku, tudi morajo vsako leto popraviti plot. Dalje morajo pokositi grajski travnik in spraviti seno v grad. Nekateri morajo obdelati vrt za zelenjad («Khraut und Rueben, Khuchlkhreutlach und dergleichen»), — »fürren d a r i n auch die Gaill (?) sovill vonnöthen«.

Podložniki slovenskega urada morajo nadalje zvoziti v grad snopovino («Garbenzehent»), ki se pobira le v ravnini, kolikor se je mora odajati tostran Drave grajski gospodi.

Zanimivo je, kar izvemo v naslednjem o gradu: »Und nachdem es zwo hülzene Pruggen vor dem Schloss hat, muessen gedachte

⁵⁾ Danes Št. Janž nad Dravčami.

Undterthons den Zeug als Hengstpamb, Joch und Streyhölzer darzue gebèn«.

Torej sta bila pri gradu dva mosta, eden gotovo pred vhodom, kje pa drugi? Slika v »Vischers Schlösserbuch« kaže žalibog pogled na grad od severovzhoda, mosta pa sta bila menda oba na jugozapadu, od koder pa bi bil tudi za Vischerja pogled na grad neprimerno lepši.

Ad 5. a) Sakavski urad.

V tem nahajamo 34 podložnikov, zopet kakor v slov. uradu raztresenih po celem okraju. Vsi plačujejo po 4 š ali 8 š naselnine (»Sidlgelt«), nekateri rešutum za naturalije, nekateri pa pridelke in natura v prilično isti izmeri, kakor podložniki slovenskega urada.

Ti podložniki so:

Hans Khrember, Christof Khness, Peter Schuester, Oswald Miklusch, Gregor Mauthner, Michel im Graben, Colman Lany ter Jakob Lany, vsi »in der Wüell« (gotovo občina Wiel vzhodno od Sobote), Sebastian Lebtschnigkh v Radvanju »noch in Hadernik«, Mathe Pinnter »in Moschemikh«, Oswald Wranigkh »ob Traburch«, Lamprecht »in der Sabat«, Peter na Razečnikovi kmetiji v Radvanju, Tomaž na Brieznikovi kmetiji v Radvanju, Matej Paračnik v Pernicali, Štefan Černiglav istotam, Benedikt Očac v Ribnici, Janež na gornji Werberjevi kmetiji, Adam v Ribičju, Vid pri Sv. Petru »auf dem Tscherberg«, Janež Pauz, Stefan Herumb na Črepičevi kmetiji, Tomaž Medved, Nikolaj Aderpt in Ruprecht Janko, vseh pet v Ribnici, Štefan Herko ima pušo v Radvanju, Juri Graman v Spod. Dravogradu, Gašpar Ferg ima v najem gornji brod pri trgu Vuzenici, ne plača davka nič, pač pa mora zato vse, kar je za grad potrebno, brezplačno prevažati; tudi brod na lastne stroške vzdrževati. Dalje so: Aleš Viglnik, Luka Khögl, Tomaž Vrunčko, Blaž Vischer na Vahterjevem domcu v Sekožni, Wolfgang Slanik na Remšniku ter Blaž Mundauf, ki plačuje davek od dveh njiv na zgornjem polju.

Sakavski urad je bil najbrž nek daj v Sakavski dolini, upravljal pa se je 1586 od upravnika Slovenskega urada.

b) Tlaka.

Podložniki gornjega urada morajo vsako leto podreti toliko dreves, kolikor se rabi drv v gradu; potem morajo zvoziti snopovino od onstran Drave iz Gortine na grad.

Ad 6. Urad v Ribnici.

V tem uradu, ki je štel 72 podložnikov, je bil upravnik Valente »des Jännsche Schuesters sun«, ki je za čas oskrbnitva bil davka prost.

Podložniki so bili:

Valentin Pičko, Primus »am Hof«, Melhior Patočnik, Jakob Schmidt, AndrejMačnik, Martin Petrič, Ruprecht na Morjevi kmetiji, Valentin (upravnik), Janže Liebšnik (ima Končnikov domec), Juri Šatur (ima neki domec in pušo, ki se ji pravi »im Stainnach«), Paul Weber (ima domec, ki se mu reče »Pedinus«), Urban Schwager, Simont Prus (ima domec, ki se mu reče »Černiglav«), — vsi ti so v vasi Ribnica, in plačujejo še skupno od neke paše (»von ainer gmain am Khogl genant«) 3 š; ta paša bode najbrže današnja Dornikova ravna.

Dalje so podložniki: Lipuš ob potoku pod vasjo, Lienhart pod vasjo, Vincenc Kogelnik, Ruprecht »unterm holz« (ima Pauličevo kmetijo), Grgor Jakob, Ozbald Gosak Matej Vidmanšek, Vid Riečnik (ima mlin, ki se mu pravi Ropko), Matej Worhonik, Martin Raflak (?!, mogoče Mravlak!) »am Grabenstain im R.«, Janež Droblnik (ima domec »im Gruebenstain«), Valtin Pičko (ima Jebeškovo pušo), Gregor Morič, Lipuš Rat, Matej Liebšnik, Ulrich »unterm Holz« (ima 1 kmetijo, 1 pušo in 2 domca, katerih enemu se pravi »Teuffelshofstatt«), Vdova Gregora Gregoriča (ima kmetijo in planino v R.), Klement Papež, Primož Gern, Ožbald Wellilger (ima dva domca in eno kmetijo, vse v vasi R.), Vid Riečnik »in der Rüegekhen« (v Reki) ima 3 kmetije, »ain Moos und ain saag«, Ožbald Gas, Gregor Podlesnik, Gregor Urnold, Jernej Buhovnik, Juri Kurc, Miha Podkeršnik (ima kmetijo in domec »undterm Kreitz«, potem tri puše »undterm Stain«), Daniel Petersilnik, Valentin Laurenci, Gregor Womer, Lipuš Ruedhard, Juri Struc, Auguštín Naberžnik »undterm Rain im R.« (ima dve pol-kmetiji, eni se reče »Wolpald«, drugi pa »Suzor«, ter dva domca zraven), Jakob Stapišnik (ima eno kmetijo in eno pušo, ki se ji reče Polanova kmetija), Gašpar Kral, Juri Stapajnik, Lorenc Petre (ima domec in njivo v vasi R., kar je preje imel Juri Schuester), Lenart (ima Tomaža Smolēja kmetijo), Gregor Papatnik, Mehlior Stermšnik, Gregor Ladinik, Lukas Juniker, Andrej Ribernik, Valentin Knez, Tomaž Dežnik, Janez Liebšnik (ima domec in polja v vasi), Klement Vorj »im Trägental« (ima kmetijo n. Maisterjev domec, kjer je bil preje travnik), Matej Sliniker, Valentin Lancl, Klement Otič, Juri Černiko (ima kmetijo in pušo, ki spada skupaj, potem pa še pušo, ki se ji reče Osirnikova kmetija), Gregor Stardien, Jernej Garnuš, Cenc Terpatek (ima Počkovo kmetijo), Valentin Robnik, Ruprecht Pfeferl, Tomaž Purggraf, Ambrož Wülner pod vasjo (»hat ain hofstat genant in der Müll Seniza und Madpodschnik«), ter končo Sebastijan Helbling.

Vsi ti podložniki so v dan. kat. občinah Ribnica, Hudi kot, Orlica, Janžev vrh, torej v vasi Ribnica in njeni okolici do ene ure hoda oddaljeni; tukaj nahajamo torej enotnost, katero v prvih dveh uradih zelo pogrešamo.

Razen davka plačujejo ti podložniki tudi: vsi po 4 fl ali 8 fl naselnine (»Sidlpfening«) ter naturalije 2—4 kokoši, 25—60 jajc, 2 plečeti, nekateri 1—2 prašiča, 1 jagnje, 17—30 sirov, 2—6 stegen (»Khrumppan«), 2—4 škafe rži in 2—4 škafe ovsa.

b) Davščina od vinotoča.

Vsi, ki prodajejo v Ribnico vino, pa naj jih bo mnogo ali malo, dajejo skupaj na leto davka »so nit steurnässig« 2 fl 2 β . (Ta davek je potem upravnik razdeli na poedine oštirje, od pipe ali soda toliko.)

c) Davščina v deskah.

»Gemain laden viertl ains« služijo: Juniker, Petersilnik, Naberžnik, Stopičnik, Podlesnik in Pferferl; polovico tega (»viertl halb ains«) pa Laurenci, Ulrik »undterm holz« in Jakob; slednji ima dati tudi še 13 kom. »podnstukhladen«.

č) Seznam žag in mlinov,

od katerih se, — kakor pravi urbar, — do sedaj sicer ni nič plačevalo, vnaprej pa se ima od vodne pravice (»vom Wasserfall«) letno dajati, ka-

kor se bode poljubilo graščaku, ali deske (»ladndienst«) ali pa v denarju; in sicer plačujejo od svojih žag »gmain ladt ain halbs viertl«:

Gregor Welliger, Melhior Stermbšlak (!), Cenci Kogelnik, Lenart Lipuš »undterm Dorf«, Melhior Patuečnik, Florian Dvornik, Vid Riečnik, Matej Vidumšek, Gregor Stardi, Valentin Robnik, Juri Lapečnik in Gregor Ladinik, vsi podložniki vuzeniškega vlastelinstva, potem Tomaž Vrunčko, podložnik Wolfa Sigmunda von Gaisruck, Ožbald Vabek v Vuhredu, podložnik marnberškega samostana, Urban Prohart, podložnik Friderika von Hollneck ter Martin Vrek, Blaž Kuplen in Juri Pušnik, vsi trije podložniki Sigmunda »des Eybeswalders«.

»Gmain ladt viertlains« pa dajejo: Zemlak v Vuhredu, podložnik samostana v Marnbergu, Bernhard v Vuhredu, podložnik Friderika Hollneck, Andrej Isak, podložnik Sigmunda Ivniškega in Juri Stopar, podložnik cerkve v Vuzenici.

d) Tlaka

ribniških podložnikov je bila v tem, da so morali iztrebiti pašnik, če je zarastel s košovjem, izkopati repo in jo s polja spraviti v grad; dalje so morali popravljati pote h gradu, ako jih je dež izpral; potem so morali zvoziti ves tesan les, deske, late in slično, kar se je potrebovalo za vzdrževanje grada, in dati tudi vse potrebno za eden grajski most.

e) Svobodnjaki (»Freyholde«),

ki so se nahajali tisti čas v vuzeniškem vlastelinstvu:

Ahac Schneider, Lipuš Zimerman, Cenci Strohschneider, Urban Schuester, Juri Weber, Valentin Schneider, Jakob pri Primožu »zu Vistal« (?), Klement pri Dojeru, Ulrik Zimerman pri Slurniku, Jakob Schneider pri Podgeršniku, Juri Rader — Vrekov brat, Gregor — Smonikov brat in Boštjan, starega Mukšuša sin, — daje vsak »frey-reht« 2 β. (Kakor vidimo iz imen, so to menda sami obrtniki: krojač, tesar, čevljar, tkalec, kolar i. t. d.)

Ad 7. Desetine.

Velika desetina: pod Sv. Danijelom, pri Sv. Janezu, pri Sv. Primožu, »ans Gepürg«, v Trbonjah, Dravčah, Vuhredu, Sekožni in na trškem polju v Vuzenici se mora zvoziti, kar se pridela v ravnini, v snopih v grad ter se tam zmlati, namreč iz Trbonj, Dravč, Vuhreda, Sekožni in iz trga Vuzenice. Tri dele dobi graščak, en del pa cerkev v Vuzenici. Kar pa se tiče podložnikov v hribih »und so mit der Arl gepaut wird«, se mora (žito) zmlatiti pri podložnikih in dobi graščak dva dela, en del pa grežupniku v Vuzenici, in sicer od pšenice, rži, ovsu in ajde.

Sledijo potem imena teh podložnikov in sicer je:

22	imen	podložnikov	samostana	v	Marenbergu
20	»	»	graščine	vuzeniške,	
10	»	»	župnije	v	Vuzenici,
15	»	»	Reinprehta	pl.	Gleinz,
8	»	»	Sigmunda	pl.	Ivniškega,
4	»	»	Henrika	pl.	Ivniškega,

- 22 » » Friderika pl. Hollneck,
 5 » » Hansa Wäschl Edlmanssitz,
 4 » » Eufemije pl. Wildenstein,
 1 (Goller) podložnik samostana v Št. Paulu in
 1 (Tratnik) podložnik »des von Sipesdorf«,
 2 podložnika župnije Sv. Martina pri Slov. gradu,
 1 podložnik bolnice v Slovenjgradcu,
 2 podložnika (Mežnar in Tueher) cerkve sv. Danijela in
 1 podložnik (Karbel) cerkve sv. Janeza nad Dravčami.

Naslednjih pet podložnikov je dajalo celo desetino vuzeniški graščini: Pobernik, Lebič, Kaiser, Bernhard in Samlo.

Desetina pri Sv. Lenartu nad Marenbergom na Radlju se je morala pri podložnikih zmlatiti in je dobil dva dela dekan v Dravogradu, en del grad v Vuzenici, in sicer od pšenice, rži, ovsu in ajde; to desetino je dajalo 35 podložnikov zgoraj navedenih gospok.

Mala desetina pri Sv. Antonu (»im Moscheinigkh«) se je morala zmlatiti pri podložnikih in je dobil: eden del grad v Vuzenici, eden del gospod »von Wildenstein am Ratnperghof zu Marnberg« in eden del župnik v Vuzenici; sledi 34 imen podložnikov raznih, večinoma že zgoraj navedenih gospok.

Desetina v Gornji in Spodnji Gortini se je dajala letno v snopih; dva dela je dobil graščak v Vuzenici, en del pa dekan v Dravogradu. Sledi 13 imen podložnikov v Gornji in 9 v Spodnji Gortini.

Desetina v Slovenjgraški dolini se je pobirala od 31 kmetov tiste doline, ki so bili vsi v Šmartinski župniji in podložniki raznih gospok; dajalo se je od pšenice, ovsu in ajde, ter je dobil dva snopa graščak vuzeniški, enega pa Šmartinski župnik. Pripomba: ti podložniki so morali tudi odrajtati namesto prosa, bera, boba (!) »und dergleichen Traid« (!) od ene kmetije vršnik en škač ovsu.

Od desetine v Ribnici se dajeta dva dela vuzeniškemu graščaku, tretji pa župniku istotam.

Sledi 62 imen podložnikov, od teh je 60 podložnikov vuzeniškega vladetinstva. V vasi Ribnica se imenujejo: Poderžnik, Dvornik, Mačnik, Jelen, Welliger, Valentin Janže, Knez, Liebšnik, Končnik, Šatur, Petrej, Schwaiger, Lah, Pičko in Kristan.

Desetino od prosa v Gortini daje 9 tamkajšnjih podložnikov. Letino v ovsu (»Landgerichtshabern«) daje 89 podložnikov raznih gospok, in sicer in reluto po 1, 3 ali 6 š, le eden plača 7 š in eden 8 š.

Sledijo davščine treh uradov v Sl. goricah.

Ad 8. a) **Urad v Kranjah.**

Tu je bilo 23 podložnikov, ki so dajali poleg zem. davka še naturalije, in sicer kokoši 1—4, ovsa 1—4 korce (»Görz«), »Pergviertl« 6—12, in »Leüterungsachterl« 6—12.

b) **Tlaka.**

Ti podložniki so morali že od nekdaj obdelati vinograd, grozdje sprešati in spraviti vino v sode (»... seind von alters her schuldig, den hofweingarten daselbst am Kränachperg mit aller arbeit zu roboten bis in die Vässer«.) Tudi so morali prazne sode, »sovill man davon zu Pauweingarten, auch Zinsmost und Perkrech bedarf«, zvoziti od župana (»suppan« = upravnik) na Plaču v Kranje, potem so morali tudi spraviti »den Pauwein, Zinsmost und Perkrech« v Ivnik.

Ad 9. a) **Urad na Plaču,**

kjer se reče v Podgradu (Podigrac), je imel 9 podložnikov, katerih vsaki je dajal poleg davka tudi naturalije v nekoliko višji meri kakor v Kranjah, in zraven tega še vsaki »Khuchlgelt« v znesku od 12 do 36 š.

b) **Tlaka.**

Teh 9 podložnikov je moralo prazne sode (»alles lär Astach«), kolikor se jih potrebuje v Kranjah in na Plaču, zvoziti od župana v Cirknici na Plač; tudi so morali spraviti vso davščino v vinu, kar je nad 8 sodov, v Arvež.

Ad 10. a) **Urad v Cirknici ob Pesnici.**

Tu je bilo 13 podložnikov, ki so dajali poleg davka v denarju še po 1—4 kokoši in 5—40 jaje.

b) **Tlaka.**

Ti podložniki so bili dolžni, prazno posodo, kolikor se je je potrebovalo v Kranjah in na Plaču, zvoziti iz Maribora do župana v Cirknici, 8 sodov vina (kar je davščine), pa še iz Cirknice do Arveža.

Ad 11. **Vinska davščina (»Perkhrechteinkhumben«).**

V Kranjah je plačevalo 41 kmetov te davščine po 1—8 š,
v Podigradcu je plačevalo 32 kmetov te davščine po 1—6 š,
v srednji Kresnici (»in der mittern Grassnitz«) tudi 32 kmetov po 2—32 š, in razen tega dajejo tudi še nekaj vina in natura.

Ad 12. **Način žitne in vinske dajatve pri vuzeniški graščini.**

Pri vuzeniški graščini se je uporabljala za zrnje posebna mera, škafl, (»Schafll genannt«), po katerem se je plačevala vsa dača (»alles rinnig und schwär Zinns«), tudi desetina od žita »sambt dem Landgerichts Futter«; tak škafl je držal zvrhan 25 starih kanglic (»alter Tischmasskhandln«.)

Mera za vino, po kateri se je dajalo v K r a n j a h in na P l a č u, je držala 24 kanglic stare mere, ter se je na vsaki »pergviertl« dajalo še eden »Leüterungsachterl«, ki odgovarja dvema kanglicama.

Potem ponovi pisec urbarja še enkrat, da drži v Kranjah eden »Pergviertl« 24 kanglic, »und jedes Rechterl (menda napačno pisano za Achterl) drauf zwo Tischkhandl altes Mass«.

Vedrica (»das Eimerl«) v P o d i g r a d c u je merila 8 kanglic in izčistnine (? »Leuterungsachterl«) se je dajalo poldrugo kanglico, v Cirknici pa je držala vedrica 12 kanglic, »das Achterl drauf« pa dve kanglici stare mere.

Ad 13. Odnos rednih letnih dohodkov v denarju in naturalijah.

Tržani v Vuzenici so plačevali vsega 17 fl 2 β 2 θ.

Podložniki v slovenskem, sakavskem in ribniškem uradu — izvzemši dva upravnika — v gotovini (»t r u k h e n Gelddienst«) 222 fl 6 θ 10 β.

Pšenice vuzeniški ška f 1,

rži vuzeniških škafov 157.

Vsak tak zvrhan ška f je meril 25 kanglic; na graške⁹⁾ četrtinke ali čebre, katerih eden je imel 48 kanglic, preračunano da to 81 čebrov, 37 kanglic.

O v s a vuz. škafov 131, vsak zvrhan po 25 kanglic; če se jih preračuna na običajno (»gehauste«) graško mero, čebre, ki merijo po 64 kanglic, potem to iznese 51 čebrov, 11 kanglic.

Praščev (»frischling«) 51 kom.

jagnjet (»lemper«) 42 kom.

navadnih sirov (»gmaine Khäs«) 835 kom.

boljših sirov (»Eierkhäs«) 34 kom.

svinjskih plečet (»Schuldtern«) 118 kom.

svinjskih stegen (»Khrumppan«) 37 kom.

kokoši (»hiener«) 253 kom.

jajc (»Ayr«) 2860 kom.

Letina v ovsu (»Landgerichtshabern«), katero so dajali podložniki vuzeniške in drugih gosposk, je znašala 124 škafov, kar odgovarja graški meri 48 čebrov, 28 kanglic.

⁹⁾ Zanimivo je, zakaj pisec te domače mere preračuna v graško mero. Nadvojvoda Karol II. (1564—1580) je namreč izdal v letih 1570 do 1578 celo vrsto generalij (naredb), v katerih strogo zapoveduje, da se ima v celi Štajerski uporabljati edinole graške mere, sicer 20 cekinov kazni. In ta urbar je sestavljen — na podlagi onega iz leta 1570 — osem let po zadnji naredbi, l. 1586, torej je bilo zelo riskantno, take stvari radi uporabljati drugih mer zapisati v urbar. — Graške votle mere (za tekočine) so bile: 1 čeber (vedrica) = 4 osmičke (Achterl = 80 kanglic) s 1 štrtinjak = 5 velikih ali 10 malih čebrov (1 mali čeber = 60 l = 2 osmički), 1 osmička = 20 četrtink; štrtinjak je imel torej 400 četrtink = 600 l.

Obširneje o merah tega časa glej: »Ig. Schrotter: Die alten steirischen Längen- und Hohlmasse«, Graz 1858, 73 strani in 3 tabele.

Poleg tega se je plačevalo za ta oves kot deželno sodni davek še v denarju 1 fl 4 β 26 đ.

Trije uradi v Slov. Goricah v denarju 61 fl 6 β 7½ đ.

Pšeniče 8½ meric (»görz«), ki so jo pa v zadnjih letih plačevali merico po 20 krajcarjev, pri čemer naj tudi naprej ostane 2 fl 6 β 20 đ

Ovsa 85 meric, vsaka po 10 kr. 14 fl 1 β 10 đ

Kokoši 133 kom., vsaka po 3 kr. 6 fl 5 β 6 đ

Jajc 488 kom., 10 za en kr. 6 β 15 đ

Dača v vinu na Plaču 8½ štrtinjeka, v Kranjah 54 vinskih meric (»Pergviertl«), povrh izčistnine eno osmičko (»ain Leüterungs-achterl«), ki meri 2 kanglici, to znaša 1404 kanglice in 4 graške štrtinjake ter 124 kanglic, vsega skupaj pa 12 štrtinjekov, 4½ čebrov manje 4 kanglice.

Dače v vinu v Kranjah se je dajalo 127 vinskih meric, in toliko osmičk izčistnine; vinska merica je imela 24 in osmička 2 kanglici.

V Podigradcu se je dobilo 119 čebrov in toliko osmičk; čeber je meril 8, osmička (izčistnine) pa 1½ kanglice.

V Cirknici se je dobilo 66½ čebrov, istotoliko osmičk. Ta čeber je meril 12 in osmička 2 kanglici, — znaša to vse skupaj 5363 kanglic, po 320 na en štrtinjek, (torej 1 kanglica blizu 2 litra), iznese 16 štrtinjekov in 243 kanglic; zraven tega še »Pergkphening und Vorleg-gelt« 2 đ 8 β in polovico čebra ovsa graške ali lipniške mere, ki se je dajala poleg vinske dače.

Ad 14. Druge posesti.

Grad »Ober-Saldenhofen« je imel še naslednja zemljišča:

- a) Travnik v Ribnici, velik 5—6 dni košnje; se je kosilo le enkrat na leto.
- b) Travnik poleg župnišča v Vuzenici, prilično za 8 dni košnje, je donášal seno in otavo.
- c) Pri gradu sta bila dva vrta za zelje in repo.
- č) Velik gozd v Ribnici.
- d) Mali gozd, ki se mu pravi Pogorevc.
- e) Paša poleg grada za nekoliko glav živine.⁷⁾
- f) Planina (»Albn«) je v Ribnici: tja ženejo podložniki vsako leto govedo in konje past. Plača se za to pašo od komada »nach Glegenhait«.
- g) Grajski vinograd je »am Kranachperg«, poleg pa mali gozd. Od tega se ne plačuje ne desetina ne vinska dača.

⁷⁾ Pašnik pri D. M. na Kamnu.

Ad 15. Ribišтво.

V starem, leta 1496 reformiranem urbarju se poroča, da spada k vuzeniški graščini nekaj ribiške pravice v Dravi in v Ribnici; pa tam ni naznačeno, kje se začne in kako daleč se razteza. Krištof Kolnic (komisar) popisuje v vlogi od 28. novembra 1570 to ribišтво tako-le:

Na Dravi se ribišťvo začenja pri prvem potočku, ki se steka (vzhodno) poleg Puhenštaina v Dravo, potem po Dravi do izliva Cerkvenice (nad trgom Vuzenico), odtod ob obmirju trga Vuzenice nizdol do kamna, ki je pod cerkvico Naše ljube Gospe (na Kamnu) na neki njivi, ki je last dedičev Sigmunda Ivniškega; v ta kamen je vsekanih nekoliko križev. Od tega kamena naprej po Dravi do potoka Spodnje Velke. Onstran Drave spada ribišťvo pod vuzeniško graščino od potoka, ki se izliva pri Pongracu Kaiseru⁸⁾ pod Muto v Dravo, odtod po Dravi gor do Gornje Velke pod Klavžami,⁹⁾ kjer meji Štajerska na Koroško.

»Nachdem aber durch die jüngstgewesten Beütungskommissarien diser Herrschaft vermög Irer den 18. Dez. des 84igisten jars eingebrachter Relation die Vischerey an der Traa mit Puechenstain und Marnberg ainstairs strittig befunden, so wierdet sich disorths der Innhaber bemelter Herrschaft gleichwoll dessen, so Er von rechtswegen befuegt, zu betragen und selbe sovill sich gebührt, handhaben wissen.«

K tej graščini je spadal tudi R e k a p o t o k («Trafiner Pach») od izvirka pod slovenjgraškim sedlom pa do Drave, približno dobre pol milje hoda.

C e r k v e n i c a je spadala istotako sem od izvirka »undter dem Schober (?!)« do izliva v Dravo, tudi dobre pol milje hoda.

V u h r e š č i c a, od izvirka pod Črnim vrhom do izliva v Dravo, dobro miljo hoda. — V teh treh potokih nima drugi nihče pravice ribiti.

Potok V e l k a pri Breznu je od izvirka pri treh jezerih na Ribniški planini pa do izliva, dobro miljo hoda dolg, delita si ribiško pravico na pol vuzeniški graščak in šentpavelski opat (šentlovrenški urad).

Ad 16. Lov («Reissgejaid»).

Lovci v vuzeniški deželjski sodniji in v mutskem uradu so se morali vsako leto imenoma popisati; ti sicer od lova niso plačevali nič, a kar so vlovili, so morali prinesiti v grad »und denselben fang in nachfolgend anslag zu geben schudig sein.« Pozneje pa je dostavljeno: »Doch was den Wildpoam auf Rot- und Schwarzwild anlangt, gleichfalls die Reh-pökh und Reh,« (na strani popravek: »correctura ist vermug des Herrn Leonharden von Kolniz in gefertigter Khaufverschreibung beschehen«, in

⁸⁾ Med Bučinekom in Turnerjem.

⁹⁾ Danes Morenhof.

ta korektura je: »Reh, Hasen, Feldwiltprat, Fux, Wölf und dergleichen«), to si je pri tej graščini in pri uradu na Muti pridržal in izvzel prodajalec sam (nadvojvoda).

Sledijo takse za divjačino, ki nam kažejo, kakšna zverjad se je še takrat potikala po pohorskih gozdovih.

Od medveda (»ain Tazpern«)	4 β
od volka (»ain Wolf«)	1 fl
od risa (»ain Lux«)	1 fl
od velike divje svinje (»ain grosses Wildschwein«)	4 β
od srednje divje svinje (»ain miters Wildschwein«)	2 β 20 ♂
od prasca (»ain Frischling«)	2 β
od srnjaka (»ain Rehpoekh«)	2 β
od srne (»ain Reh«)	1 β 18 ♂
od lisice (»ain Fux«)	1 β 2 ♂
od zajca (»ain Hasn«)	12 ♂
od boljše kune (»ain Fiechtmader«)	2 β 20 ♂
od navadne kune (»ain Puechmader«)	2 β
od veverice (»ain Aichhorn«)	3 ♂
Divja perutnina (»Federwiltprat«)	
od divjega petelina (»ain Waldhaan«)	1 β 18 ♂
od divje kure (»ain Waldhenn«)	1 β 2 ♂
(»ain Prambhenn«)	1 β 2 ♂
od jerebice (»ain Haselhuen«)	8 ♂
od 1 velikega ptiča (»ain grosser Vogl«)	1 ♂
od 3 malih ptičev (»drey khlain Vogl«)	1 ♂

Ad 17. Meje deželnega sodišča.

Ta del iz vuzeniškega urbarja je že dobesedno objavljen v »Beiträge« letnik XXXVII—XL, stran 505—507; omenim naj tukaj le, da se v splošnem krijejo meje nekdanjega dež. sodišča v Vuzenici z mejami vuzeniške pražupnije, oziroma z današnjo dekanijsko mejo; to je ves del današnjega marnberškega okraja južno od Drave, — na Muti pa oni del med Bistrico in gorskim grebenom, večji del občine Sv. Primož nad Muto.

Ad 18. Razno.

1. »Gejaid«. Na planini, ki ji pravijo Krumpah in ki je dobre pol milje hoda dolga in četrt milje široka, spada lov vsaki dve leti vuzeniški graščini, tretje leto pa Andreju von Mettnitz auf Limberg, drugemu pa nikomur.

2. Pripominja se, da glasom vloge komisarjev z dne 18. decembra 1584 ni le meja deželskega sodišča, ampak tudi ribiška pravica na nekaterih mestih sporna, »wie sich dann desswegen mit der Confin bey der

Herrschaft Seldenhofen und Weitensteiner Landtgericht«, naprej pa manjka, — najbrže, da se je treba sporazumeti.¹⁰⁾

3. Istotako je tudi z gradom Puhenstajnskim radi obmirja in ribištva, potem z uradom slovenjgraškim (menda manjka »nekatero točko sporne«), nadalje so zmešnjave (»halten allerley irrungen«) med uradom na Muti in graščino v Marnbergu, tudi z Ivniško, istotako z Limbergom radi planine Krumpah, — (in sedaj previdno zopet pristavi prejšnjo klavzulo), da se bode graščak Vuzenice in urada na Muti onega, kar mu že od nek-daj po pravici gre, sam vedel prav držati.

Izvestja.

Krajevni imeni Stopence in Tezno.

1. »Stopence«. Ob cesti Ptujška gora-Rogatec leži občina in župnija »Stoperce«. Ta jezikoslovna pokveka se rabi že čez sto let in danes celo uradno, ker še ni nihče opozoril na popačenost te oblike. Zakrivili so pa menda ta nestvor tamošnji prebivalci sami, ker slišiš v njihovem govoru vedno nekak polglasni »r«. Če koga vprašaš, od kod da je ali kam da gre, boš čul »iz Stoprnc« ali »v Stoperence«, ako imaš dober sluh za nežnosti ljudske govorice.

Da je pa oblika »Stopence« edino pravilna in tudi prvotna, zato imamo dvoje prič. V srednjeveških listinah so pisali »Stamphendorf« in »Stamphern« (l. 1440), ker so po takratni navadi (ali razvadi) v nemških pisarnah slovensko »stopo« preoblikovali v nemški »Stamphe, Stampfe«, in so dobili tako označene nemške oblike tega krajevnega imena.

Drugi dokaz donaša Kindermann v svojem: »Repertorium der steiermärkischen Geschichte, Geographie itd.« (Grätz 1792). On navaja tam dvakrat »Stopenzen« (pri članku »Rohitsch«). To ime stoji v nekem starem aktu, iz katerega zvemo, da je bila samostojna kaplanija »St. Anton bei Stopenzen« takrat priklopljena Rogaški dekaniji.

Take stope so stale ob Skralskem potoku in je dal tam phati proso, ajdo ali ječmen, kdor se ni maral ukvarjati s hišno stopo. — V bližini ob Dravinji (pri Makolah) imamo tudi naselbino »Stopno«, katerega imena pa niso nikdar ponemčili, kajti že l. 1265 so ga pisali »Stopendorf«. — Iz vsega je razvidno, da so v tem okolišu bile stope ob tekoči vodi nekaka krajevna posebnost, in da je bilo to tudi merodajno za poimenovanje dotičnih naselbin.

¹⁰⁾ Vse te sporne točke so se pozneje res potom vlade obravnavale in uredile; tozadevni akti so še vsi v arhivu deželne vlade v Gradcu; o njih poročam pozneje enkrat posebej, obenem pa tudi o razlikah med tem in prejšnjimi urbarji.

Na slovenskem ozemlju je sličnih krajevnih imen še več, kakor: Stopce, Stopče, Stopnik, Stopiče.

Umestno bi bilo, da veliko županstvo take ugotovitve tudi uvažja in vse napačne oblike krajevnih imen v svojem področju uradno popravi, odnosno, da dobe občine povsod pravico rabiti svoje zgodovinsko ime.

2. »T e z n o«. Jezikovni temelj tega krajevnega imena je bil dolgo zagoneten, ker tudi razne oblike v starih listinah, kakor »Dechsen, Toyssen« (1265) in »bey dem Thesen« (l. 1493) niso nudile nikake jasnosti. Še le pozneje smo prišli temu imenu na bližjo pomensko sled, ko smo čitali v zakonu »Poljičke republike« v 40. poglavju (Kapituli od popaše) naslednji odstavek: »I ovoj je zakon, da se nejma puščati živina po tuih tezih, gdi more ščetu učiniti. Ako li se najde živo u tegu, gdi čini ščetu, ovo je zakon: najprvo živina velika, ča su goveda i koni i tovarci, gdi se najdu u vinogradu zimi, ali kada nije u grozdje, tada svaka glava plača dinar, a živna drobna dužna je svaka glava bolanjču.«¹⁾

Toda tu so še zopet nastali pomisleki o pristnem pomenu, kajti Hrvati rabijo danes vsekakor še izraze »teg, tezi« za o b d e l a n o z e m l j o kakor gospodarsko l e t i n o v obče, in je tudi pri nas beseda »teg« znana za ž i t n o p o l j e in »težak« za d e l a v c a n a p o l j u; pa to ne more biti pravi svojedobni pomen, ker bi bilo nesmiselno, ako bi moral katerisibodi zakon prepovedati spuščanje živine na njive, ker je taka prepoved radi velike škode samaobsebi umevna. — K točnejšemu pojmovanju nam je pripomogel šele štajersko-nemški jezikovni zaklad.²⁾ V starejših nemških listinah se rabi mnogokrat beseda »Tese« in »Töse« za naš g a j. Zemljiščna knjiga graščine Limbuš (pri Mariboru) omenja n. pr. pri l. 1680, da šteje k veleposestvu lepa t e z a ali b r e z o v g a j (»die Herrschaft hat ain schöne Tese oder Pürkhwaldt«), in na drugem mestu, da je tam g a j i č ali t e z a (»ein klein Gestreiss oder Tese«).³⁾ Nadalje čitamo v patentu z dne 1. aprila 1732, da je prepovedano loviti ptice na t e z a h (»Der Vöglfang auf denen Tesen ist eingestellt«), in iz listine iz l. 1683. razvidimo celo pravi značaj takih tez, kajti ta omeni, da je nekoč iz oranice postala t e z a (»ein Ackher so ein Tese geworden«). Nadzornike ta-

¹⁾ Mesic, Poljički statut, Arkiv za jugoslav. povjestnicu, V., 225. Zagreb. — Najstarejše besedilo tega zakona je ohranjeno iz l. 1400. — »Poljica« je krajina ob morju med Omišem in Spljutom v Dalmaciji. — Tej republiki so napravili Francozi l. 1810. konec. — Posebnega tolmačenja navedeni odstavek ne zahteva, ker razume Slovenec vsako slovansko besedilo tem bolje, čim starejše je. — »Bolanjča«, pravičneje »polanča« = pol dinara.

²⁾ Unger-Khull, Steirischer Wortschatz. — Graz, 1903.

³⁾ Grundbuch der Herrschaft Lembach, 1680, fól. 8. (Deželni arhiv v Gradcu).

⁴⁾ Gültaufsandungen d. steirm. Landesarchivs.

kih tez so imenovali »Tesenjäger«⁵⁾ ali »Tesenmeister.«⁶⁾ Istotako je bil v rabi izraz »Vogeltese« za gaj, kjer so lovili ptice-pevke.⁷⁾

Vsemu temu odgovarja naše »Tezno« kot skupinski izraz za več »tez« še danes. Na vojaškem vežbališču je še vedno mnogo gajev in tam stoji še danes lovska hiša, kjer je stanoval omenjeni »Tesenjäger«, kar je za sedanje razmere drugače nerazumljivo. — Brezdvomno je bil pri nas nekdanj samostojen in vzporeden izraz »teg, teza, teze« za gaj v širši rabi, toda zgubil se je pozneje v ljudski govorici. Edini spomin se je ohranil še v današnji naselbini »Tezno«, katera je pa še le pred kakimi 15. leti postala samostojna občina in ni bilo v starejši dobi tam — razen lovske — sploh nobene hiše.⁸⁾

Če strnemo vse zgodovinske podatke končoveljavno v kratko opredelbo, so torej »teze« bili gaji med njivami v ravnini, kateri so služili posestniku tudi kot pašniki. Iz besedila Poljičkega zakona moramo nadalje sklepati, da te »teze« niso bile občinska last in radi tega tudi ni bilo dovoljeno tja spuščati tuje živine ali krize m pasti, kakor pravijo v tukajšnjih krajih.

Take »teze« so nastale navadno tam med njivami, kjer ni bila zemlja posebno ugodna za oranje. Tak del se je opustil in se je tam zaplodilo samo raznovrstno grmičje ali drevje. Mariborske »teze« so n. pr. izredno prodnate.

D. Žunkovič.

Pseudonim B. E. v Pisanicah.

Dr. Nikolaj Omerša.

V XVI. letniku »Časopisa« sem na strani 49. pod črto opomnil, da je v 3. letniku Pisanic objavljena pesem »Amynt na oči svoje Elmire« Zoisova in da si moramo podpis ali pseudonim B. E. tolmačiti z imenom Baron Edelstein. Naslov barona Zoisa se je namreč glasil: Sigmund Zois, Freiherr von Edelstein. Drju Fr. Kidriču se zdi moja domneva neverjetna, kajti, v Slov. bijogr. leksikonu o Feliksu Devu in njegovih sodelavcih, meni, da je B. E. menda le urednikov pseudonim.

Zdi se mi potrebno, da svojo domnevo nekoliko utemeljim.

Ko sem pred leti iskal gradivo za neko razpravo o prebujenju slovenskega slovstva ob koncu 18. stoletja, so mi prišli v ljubljanskem mu-

⁵⁾ Frohnleiten, Vicedom-Reit 1661, fol. 49. — (Deželni arhiv v Gradcu).

⁶⁾ Protokolle d. Marktes Judenburg, 1671, fol. 32. — (Deželni arhiv v Gradcu).

⁷⁾ Fleckh, Oststeirisches Idiotikon. — (Rokopis v deželnem arhivu v Gradcu).

⁸⁾ Ljudstvo govori pravilno: »grem na Tezno« in tudi Nemci pravijo: »ich gehe auf die Tesen«. Oblika; »grem v Tezno«, katero v novejši dobi često čitamo v časopisih, je napačna.

zeju v roko štirje zvezki slovstvenih beležk, ki si jih je zapisoval baron Erberg. V drugi zvezek (str. 10—16) si je prepisal iz Ljubljanskega tednika (Laibacher Wochenblatt) članek »Historische Fragmente über die krainische Poesie«, ki poroča med drugim tudi o sodelavcih pri Pisanicah.

Ker je članek za poznavanje tedanjih slovstvenih razmer zelo zanimiv in ga dosedaj še nihče ni objavil, ne uporabil, ga priobčujem v celoti, kakor sem ga prepisal; zamenjal sem le tedanji pravopis s sedaj običajnim.

Kein einziges Lied, das der Slave aus seinen Ursitzen nach Krain brachte, hat sich bis auf unsere Zeiten erhalten. Haben die Slaven vielleicht nicht lauter Lieder heidnischen Inhaltes gehabt, so mögen die christlichen Missionäre doch immerhin eifrig genug gewesen sein, sie samt allen übrigen, dessen des Heidentums in die Vergessenheit zu bringen. Aber hätten sie sich auch erhalten, so würden sie jetzt gewiß für das Ohr minder wohl klingen, denn die Sprache ist seit der Einwanderungsperiode viel singbarer geworden, ein Vorzug, den sie vielleicht ihrer nächsten Nachbarin der italienischen, der singbarsten aller europäischen Sprachen, großentheils verdanken mag. Wohl haben sich unter dem Landvolke hin und wieder manche munteren Scholien erhalten, die aber gewiß viel jünger sind. Ein der ältesten bekannten Volkslieder ist das von dem Turnier zwischen den Rittern Lamberg und Pegam, welches mit einer deutschen Uebersetzung zu Laibach im Jahre 1807 erschien. — Die Reformationsperiode scheint der krainischen Dichtkunst nicht die günstigste gewesen sein, obschon zu glauben ist, daß in Manlius Druckerei krainische Lieder gedruckt wurden. Bis jetzt ist nichts davon bekannt. — Die krainische Dichtkunst lebte erst mit der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts und mit dem Antritte des jetzigen auf. Am Schlusse des sechziger Dezenniums erschienen bei Eger 67 geistliche Lieder, die nur ihrer äußeren Form nach Poesien sind. Es sind meistens Leichengesänge, die in verschiedenen Gegenden des Landes gesungen wurden. Sie sind weder in nämlichen Jahren, noch alle von einem Verfasser geschrieben. Man kann ihnen auch weder Verdienst der Sprache noch der Aesthetik beilegen. Indes hat durch die häufigen Auflagen dieser 69 Lieder das Volk seine Liebe zum Gesange bewährt. — Mit den Jahren 1780 und 1781 machte der Augustiner Pat. Marcus durch ein paar kleine Almanache den ersten bekannten Versuch zur weltlichen Poesie. Aber hieran hatte er den geringsten Anteil. Die einzelnen Gedichte dazu lieferten ihm Baron Sigmund Zoiss,

Graf Edling, Vodnik und Pat. Damascenus. Man sieht in diesen Gedichten das unreife Haschen nach einer gewissen Erhabenheit und das Dringen nach dem Purismus der Sprache. — Aber bald darauf brachte Linhart Thalien ein Opfer. Er überarbeitete zuerst das Lustspiel eines Ungenannten »Die Feldmühle« unter dem Titel: Županova Micka. Das Stück wurde von einer Privatgesellschaft aufgeführt und erhielt den ungeteiltesten Beifall des Publikums. Es wurde gedruckt und in kurzer Zeit war die ganze Auflage vergriffen. Dann überarbeitete er von Beaumarchais die »Hochzeit Figaros« unter dem Titel: Ta veseli dan al Matiček se ženi. Auch dies Stück wurde gedruckt und sehr bald ganz vergriffen. — In den Jahren 1797—801 gab Prof. Vodnik zu dem krainerischen Kalender und zur Zeitung verschiedene kleine Gedichte, die er dann sammelte und anno 1806 unter dem Titel Pesme za pokušino herausgab. Die in den Annalen der österr. Literatur im Maihefte 1808 erschienene Rezension legt ihnen klassischen Wert bei. Im Sommer 1808 fing Vodnik Kotzebues deutsche Kleinstädter zu überarbeiten und bearbeitete sehr glücklich zwei Akte, aber dann legte er das Stück wieder auf die Seite. Möge er es doch vollenden! — Im Jahre 1803 überarbeitete Barth. Kopitar Kotzebues Hahnenschlag unter dem Titel: Tinček. Es war eine kleine, sehr niedliche Oper und wurde im Sommer des nämlichen Jahres auf dem Theater zu Laibach von einer Kindergesellschaft aufgeführt. Schade, daß der Verfasser sein Manuskript, von dem nur eine einzige Abschrift vorhanden war, so wenig achtete, er lies es in den Händen der Kinder, unter denen es gar verloren wurde. — Im Jahre 1801 gab ein gewisser Paul Knobel in Krainburg 8 Lieder heraus, deren niedere Zotten aber ein österreichischer Rezensent mit der wohlverdienten Verachtung nach Hause wies. Es hat Leute gegeben, die den Namen Paul Knobel für einen fingierten Namen hielten, was er gar nicht ist. Paul Knobel war auf einem Dorfe bei Krainburg Schulmeister und hat seit dem November 1808 den nämlichen Dienst in Weixelburg. — Johann Primitz, ein sehr talentvoller und fleißiger Jüngling, gegenwärtig Hörer der Rechte zu Grätz, übersetzte Aesops Fabeln aus dem Griechischen. Das Manuskript liegt zur Revision bei Vodnik. Primitz übersetzte auch das deutsche Volkslied von Claudius, die Poststationen des Lebens, welches gedruckt wurde. — Möchte doch nach diesen Vorarbeiten in der Poesie, die in der letzten Periode ganz rühmlich sind, nicht wieder eine lange Pause eintreten!

To poročilo je bilo spisano nekako ob začetku 1809. leta. Med Devovimi sodelavci se imenuje tudi baron Žiga Zois. Leta 1809. je baron Zois še živel, njegovo ime je bilo v Ljubljani najbolj znano in vse prosvetno delo je bilo osredotočeno krog njega. Nimamo vzroka, da bi dvomili o resničnosti poročevalčevih besed, ki je bil, kakor kaže vsebina članka, zelo natančno poučen o slovstvenem delu in načrtih sodobnih slovenskih pesnikov in pisateljev.

Amintova pesem na oči Elmire, ki jo pripisujem Zoisu, je edina erotična pesem v Pisanicah. Znani nam pesniki, ki so priobčevali svoje pesmi v Pisanicah: Pohlin, Dev, Mihelič in Naglič, so bili duhovniki. Pri strogih moraličnih načelih, ki so tedaj vladala med našo duhovščino, ni misliti, da bi kdo od njih spesnil pesem ljubezenske vsebine. Nasprotno je o baronu Zoisu znano, da je kot gojenec plemiške akademije v Reggiju zlagal italijanske sonete in madrigale in da je pozneje potujočim italijanskim opernim pevkam prevajal njih kuplete v slovenščino, da so presenečale Ljubljančane z odra z domačo besedo¹⁾.

Gladek jezik, spretna verzifikacija, umetna oblika kitic, po čemer ta pesem vse v Pisanicah priobčene pesmi nadkriljuje, svedoči, da je imel oni, ki je zložil Amintovo pesem, izredno tanek sluh za blagoglasnost besede in močno razvit čut za lepoto oblike. Poleg tega je spesnena Amintova pesem v slogu pastirske idilike v kiticah, ki močno spominjajo na italijanski madrigal.

Mislím, da nisem na napačnem potu, ako spričo psevdonima B. E. in navedenih dejstev domnevam, da je Amintovo pesem zložil v tistih časih v jezikoslovnem in leposlovnem oziru najbolj izobražen mož med Slovenci — baron Žiga Zois. Verjetno je, da jo je spesnil v mladosti v italijanskem jeziku in jo nato za Pisanice prevedel v slovenščino.

Z Amintovo pesmijo in njenim avtorjem sta v tesni zvezi še dve pesmi, ki se nahajata v rokopisih Pisanic za l. 1782. in 1783. To sta »Stanovitnost« in »Sončna roža na svojega nekedanjega dobrotnika«²⁾. Obe sta zloženi v kiticah, ki so slične onim v Amintovi pesmi, le da so stihji ob koncu različno razporejeni. Prva je zelo neroden odgovor na Amintovo pesem, v drugi pa prosi Sončna roža dobrotno Sonce:

Moje sonce! povej meni:

Kaj de je žalilo te,

Sem mordej jest v' pesmi eni

Pejla srd si? — Oh v' kaj zeni?

¹⁾ Prof. Richter, Sigmund Zois, Freyherr v. Edelstein. 1820. Str. 7. — Dr. Iv: Prijatelj, Narodno gledališče.

²⁾ Dr. Stanko Šlebinger, Četrti zvezek Devovih »Pisanic«. Ponatis iz »Izvestja c. kr. II. drž. gimnazije v Ljubljani v šolskem letu 1904/1905«. Str. 26 in 10.

Povej! in' odžali me.
 Je povš, al' je pepelnica
 Greh moj bila, in krivica?

Zložil jo je Damascen Dev.

Pismo, ki ga je pisal baron Zois 4. aprila 1794. leta Valentinu Vodniku, nam svedoči, da je Zois z Devom osebno občeval. Bil pa je Zois znan filantrop in gotovo je podpiral ubogega pevca, ki je, kakor pravi Pohlin, »morbis podagrae, chiragrae, calculi et tabis miseriis afflictus, vires morborum versificando leviabat«; sosebno, ko je sam v tistih letih že bolehal na protinu. In kakor se je Dev v drugem letniku Pisanic ponižno zahvalil grofu Edlingu, da

»En Kniž¹⁾ se vreden st'ri, si mujo perzadeti,

Tu, kar sem krulil jêst, od Jožefa zapejti«;

tako se je hotel kot urednik s »Stanovitnostjo« oddolžiti baronu Zoisu, ker je priobčil Amintovo pesem v Pisanicah. Pa ravno ta pesem je dala povod, da se je razmerje med plemenitim dobrotnikom in bolnim pevcem ohladilo in ne basen o protinu in polžu »Putigram inu en povš« ali po Gottfriedu Benjaminu Hankeju posneta zabavlјica »Pudelball«, katero je najbrže Dev naperil proti ravno tedaj po benečanskih impresarjih, Zoisu dobrodošlih gostih, v Ljubljano prinešenim redutam²⁾. Zakaj, ko je sestavljal Dev rokopis za leto 1783., je sprejel vanj vse ostale pesmi iz prejšnjega letnika (1782.), izpustil je edino »Stanovitnost«.

* * *

Še nekaj o Tinčku Petelinčku. V Vodnikovem rokopisu se nahaja verzificirani sklep Tinčka Petelinčka v dveh zapisih. Slovstveni zgodovinarji so zato sklepali, da je Tinčka prevedel Valentin Vodnik. To splošno mnenje je popravil dr. I. Prijatelj v zgoraj omenjenem članku o Narodnem gledališču, rekoč: »Samo še neko otroško igrico je bil Zoisu v veselje spravil Kopitar, učitelj Zoisovih nečakov, l. 1803. na oder«. Besede drja Prijatlja potrjuje tudi naše poročilo iz l. 1809. Igro samo je prevedel Kopitar, ob koncu pa je vsekakor na željo barona Zoisa dodal Vodnik še nekaj verzov, ki so jih igralci po tedanji šegi zapeli, da se je predstava s tem večjim efektom zaključila. Te verze je sprejel Vodnik v zbirko svojih pesmi, kjer so se nam ohranili; dočim so Kopitarjev rokopis igralci raznesli in porazgubili.

¹⁾ Kniž pomeni literata in ne kneza, kakor je to besedo napačno interpretiral F. Levstik v Vodnikovi pesmi »Kraynske Modrine žalovanje nad smertjo Marie Terezije«.

²⁾ A. Dimitz, Geschichte Krains. IV, 227.

Prispevek k „Sprotuletni Vijolici“.

Al. Turk — Ptuj.

G. Fran Košar, davčni nadupravitelj v Ptuj, hrani med knjigami svojega pokojnega tasta dr. Ivana Petovarja (* 2. 8. 1824 na Pavlovskem vrhu, † 8. 5. 1901, kot odvetnik v Ormožu) sešitek (19,5×16 cm) brez ovitka, vsebujoč na 20 straneh 6 pesmi v rokopisu brez vsakega podpisa in brez letnice. Ker je prva izmed pesmi posvečena profesorju dr. R. G. Puffu, druga profesorju verouka Juriju Matjašiču — obe z akrostihom — in se na treh mestih omenja Vijolica, »Vijolica« in vijolično cvetje, bo njih avtor eden izmed treh pesnikov »Sprotuletni Vijolice«, mariborskega dijaškega lista iz l. 1846.¹⁾ Po narodnem, slovanskem navdušenju, ki veje iz njih, pesmi lahko prisodimo duševnemu očetu in najbolj domoljubnemu pesniku »Sprotuletni Vijolice« Mihaelu Golobu (* 29. 9. 1829, pri Svetinjah); za njega govori poleg dejstva, da se je sešitek ohranil pri njegovem ožjem rojaku Petovarju, tudi pisava, ki, v rabi z in s za z ter s in í za s sicer nedosledna, očituje iste karakteristične poteze, kakor jih ima »drugi, nekoliko popravljeni«, l. 1847. od Goloba v dosledni Gajici prepisani, Razlagu poklonjen izvod »Sprotuletni Vijolice«, samo da je pesmi tega sešitka pisala mlajša, okornejša roka²⁾. Čas nastanka pesmi bomo radi pisave in grafike pomaknili nazaj v l. 1845., ta čas zahtevata tudi posmrtnica Kremplu, ki je umrl 21. 12. 1844., in naslov tretje pesmi »Želenje k novemu letu«. »Sprotuletna Vijolica« bi bila potemtakem izhajala ne v l. 1846., ampak v šolskem letu 1845./46. — V oblikovnem oziru je zanimiva šesta pesem »Karanje Slovencev«, neke vrste glosa z osemvrstičnim mottom in osmimi osemvrstičnimi kiticami! Pesmi slovejo:

DAROVANJE GOSPODI DOKTORI.

Odičenemu Štajerske zemle pev'cu Gospodu

Dtor RUDOLF GUSTAV PUFF

darovali njegovi slovenski vučenci.

Dobre vole k' Tebi se podamo
O prijazni vučenik Ti naš
K' deli čemo it' pa kod nesnamo
Ti nam sam to svetlo luč k'coj daš
O Te pros'mo nam pomoč podeli
Radi bomo k'coj šli no veselí.

Radovolno sliši to želenje
U'kaži nam ti pravi pot
Daj nam tvojo Ti vsigdar smilenje
Od nas tiraj téškočoó povsod
Lehko bo te našo naprejvsetje
Friško nam prineslo dela cvetje.

Glih kak vertnar rože si sasádi,
U' svojoj gnojnoj gredi vupajoč
S'njimi veselit' gospoda v' gradi:
Tak mi tud' sadimo den' no noč
Ah, da le bi htel, Slovenec prosí
Vijolico njeg'vo sdignot' k' nosí.

Prídi k' nam, tak mi goreč želimo
U' v'soj stiski, ja ne hodi mimo
Friško bó te našo žmetno delo
Friško cvélo té vsigdar veseló.

¹⁾ Fr. Kotnik: »Sprotuletna Vijolica« . . . v ČZN XV. 1919, 114—126. Primerjaj tudi, kar poroča dr. Fr. Ilešič v LZ 1904, 178—181.

²⁾ Dr. Fr. Kotniku, ki mi je v svrhu primerjanja pisave posodil svoj izvod »Sprotuletni Vijolice«, hvala!

Professori veronaukov. — Visoko vučeni častiti Gospod!

Ja sakaj bi mi tak v' strahi trepetali
U' našem deli tak cagljivo vsi se bali
Radi bod'te, i, veseli moji brati
I radujte se, kak prav slovenska mati

Mamo en'ga, kerj kak nagódna senca
Ako nam je vroče, jazno óhladij
Takega prijat'la, Samega Slovenca.
Ja ta k' njemu naš broj slavski perbeží
Ah! da hitel bi nam nesreče vse odbiti
Še kak dober oča gorvset Slave nas
Ino nam vu ltiški lubo priskočiti
Čemo k' njemu sdignot' naš proseči
glas.

Njim O Slavni! čemo sé vsigdar sročiti
Ah! le Oni nam bi hteli podeliti
Švojo milóst, ako nje mi vredni so.

Prijatelno či do vseli našo delo
Radost neisrečna nás obvcenci te
I podnesli bomo mi vsigdar veselo
Jakost truda velko, í nesreče vse
Ar te bode se sercnóst vu nas vužgala
Té nas náde sapustila pev'ska moč
Enkrat bode nam lep' létva sad podala
Lubav vekšo v' nasem serci vužgajoc

Na moje slovenske brate. — Gor - slovinci!

Gor Slovenci! nebo se nam odpre
Puno sladke radosti sa nas
Kero se s' mogočnim stebrom podpre
Kam bi mogli hitit v'saki čas.
Kero nam Slovencom se prikaže
Samo nam — si čul Slovenski brat
Neisbrojno nami dobrot podaže
Neh resen — ta ja ideš rad?

Kaj je toto nebo ti me baráš
Gde je toti glasoviti kraj
Gde nam ti tak slo veselje talaš
Gde je gde je on veseli raj?
Ti ga v' rokah maš le prav pomišli
Ti ja v' njega stopiš, či le češ
Ta od nas 'do samo tisti prišli
Kerj njega vredni so — sdai več.

Da pa prav ti bratec odgovorim
No pokažem tebi tisti raj.
Ino laži noter ne natorim
Ták čem sraventi povédat sdai:
Nebo, kero vijolično cvetje
Nam podaja Slávjanom vsigdar
Tote je ja našo naprejšetje
Kežo bliska kak en suncni žar.

Toto verte mi, je nebo našo
Kero nam veselja tolko da
V' toto hodmo brati mi na pašo
Toto sa nas fríško cvetje ma

Ah — kaj sačnem noro jas berbrati
Se isvišat s' našim veseljóim
Lehko hiti ono se sapratí
Lehko s'ruši nebo večni grom

Tak viteško brati se bojujte
Saj naj jakši ino drag vam dar
Lepo si ga kinčte — pa ne vujte
Rože si sasadte kak vertnar.
Ono de ja močno lpoloh ostalo
Či junačko 'te na brambo šli
Pred učénikom de kaj valalo
Či te Slav'sko moč pokasat htli.

Ja pokažite, kaj lte bili vredni
Nasledniki jakih Slavov bit
Kerj v' serčnosti so bili predni
Kerih rod na veke je častit.
Ja Slovincov rod je pres števila
Gdo je nje še gda prebroit' snal
Ah! da le bi njim s'jednost bila
Nebi nje en drug' — pod jarem gnal.

Eden rod se drugem protj stavi
Eden sosed drugega čerti
Goričan Dolanci gerdo pravi
Kaj je on Slavjanov roda ni.
Já kak bi te mogli — rod slovenski
Mi kaj dobrega si naprejšet?
Či nam takih špot, od vsih naj grenski
Samih nam od bratov je naredt.

Meni pa ker 'kol'ga ste vi roda
 Glih prijetni brati vsigdar ste
 Gorje meni! či bom hudo sóda
 Ja te slavne ludstva vse.
 Tak 'li' brati dragi smenom bod'te
 Čemp mi se lubo s'družiti v'kup
 Veršte v'kraj od [e]be gerde špote
 To 'de nam kak močni italni ftup.

Gor Slovenci! našo moč pokažmo
 Vsigdar stalno v'kup sjeđinjeni
 Ja sa našo »Vijolico« stražmo
 Kaj njo nado (vergli) vetri [pomla-
 dni]
 Brati, tak' Il bistro mi priskočte
 S' pesmami častiti slavni rod
 Kupo vinca Slavskega natočte
 Tak te vi segurni koder gód.

Žalovanje po Kreml'ni Slovenskemi dogodivšiniopišci.

Kaj si smert ti jesna stor'la
 Nam Slovencom žalostnim
 Naš'ga si pisača v'mor'la
 V'nesla našo diko s'njim.
 Dá bi dobil te jas v'roko
 Nígdar nebi te [p]uřtil
 Vergel v' morje te globoko
 Da bi val' te tam salil.

Ja sagvišno smo mi tožni
 Slavi sdaj sapuščeni
 Ker'mi smo bli pred podložni
 V' serci ino v' mislih vsi.
 Toti dragi več ne biva
 S' naše srede vun je vset.
 Tam vu míri že počiva
 Htel je dar sa delo met.

Tebi blo je resen sveta
 Že zadosti praznega
 Nam pa moč je sadaj odvseta
 Sgubli smo prijatela
 Ti si Slave sagovoril
 Lubo nas obimil vse
 Sam si Tebi diko itoril
 Naša hvala sviša te.

Tvoje pesme nedoseče
 Sdignejo sa te sdai joč
 I, lubesni tvoje žgeče
 Kažejó nam velko moč.
 Ja sakaj si nas tak rano
 Drage tebi, sapuřtil
 Mi smo ludstvo sdai obđano
 Od zalésti ino sil.

Gdo bo sa Slavjanske rode
 Lubesnivo sé gor vsel
 Gdo več prijatelno bođe
 Kaj sa nje v'činiti htel.
 Ti prerano v' grob si išel
 Več dočak'li smo od te
 Ar, da enkrat le bi prišel
 Gledat, kak nam hudo gre.

Ne mogoče, te dosvati
 Več si groba skopegá
 Žalostimo se kak mati
 Mertvega se sineká.
 Puřti tedaj k tebi priti
 Hvalo od Slovincov nas.
 Puřti vse is serca v'piti
 Puřti ktebi sdignot glas:

Mirno spi vu' tvojem grobi
 Slavov nepozableni
 Kader neba Angel trobi
 Prišli k' tebi bomo mi.
 Bomo s' toboj se s'družili-
 Tebi venec pletli tam
 Ga na glavo posadili
 O! dobrotnik Slavom nam.

Karanje Slovincov.

Ker poznati nečeš rod
 S'kerga šel si v' sveta luč
 Tak ti je pravični sod:
 Nemaš serca nemaš pluč
 V' tmici mogel bi živet
 Ne si vreden sunca žar
 Nečeš domovine met:
 Ti izdavec si vsigdar.

Nebi rad, pa morem deno
 Jas povedat vsm nasoč
 Žlak vu serci me je geno
 Kres vas Slave mislejoč
 Kaj? češ bit Slovenec pristni
 Šegam našim si suprot
 Pred se od gnusobe s'čistni
 Ker poznati nečeš rod.

Leži še bi zaterpeli
 Drugih nam narejen špot
 Da med nami nebi meli
 Takih ker si so suprot.
 Eden ovega sovraži
 V' serci nemre ga terpet
 Slav, ker Slavi jezo prazi
 V' tmici mogel bi živet.

Či ti prideš v' družbo Nemcov
 Ne govoriš nič od nas
 Či spomen'jo se Slovincov
 Neprijetni ti je glas.
 Ti podaš se v' tako društvo
 Gde ti piješ grenki žuč
 Da te sram je svati lučstvo
 S'kerga šel si v' sveta
 luč]

Ne je vreden da Slavjanske
 Hranijo ga ženke
 V' kraje mogel bi se stranske
 On stirat' na veke vse.
 O prevzetnik ti nesrečni
 Ne zaslužiš doma dar
 Bivaj ti vu temi večni
 Ne si vreden sunca
 žar].

Či te drugi osmejijo
 Da od Slavov roda si
 Majo tebe sa norčijo
 Nič ne vupaš gučat ti
 Zakaj se ne zagovoriš
 Ako žali se tvoj rod
 Či si taki špot sam storiš
 Tak ti je pravični sod.

Idi Slav ti k vsm narodom
 Verži tvoj na nje pogled
 Bivši tak tam z' ostrim sodom
 Bil od sveta večno v'zet.
 Ludstva vse dom rade majo
 Vse vesehi kak vigred
 Samo Slav! od tebe znajo:
 Nečeš domovine met.

Neki sebe sam ne spošna
 K' Nemcom on ta perleti
 Reče: [:ah nesreča grozna:]
 Da Slovence on čerti.
 Teško daš Slavjanom hvalo
 Tak nesramni je tvoj guč
 Slav! ker Slavi delaš žalo
 Nemaš serca, nemaš
 pluč].

Kaj bi tedaj mogel djati
 Slavi! nam sovražniki
 Sakaj te slovenska mati
 Z' trudom velkim fploh redi
 Ti za njo ja skerbj nemaš
 Ne ljubezni — božji dar
 Serd za njo si v' serce vlevaž
 Ti izdavec si vsigdar.

Nekaj pripomb k članku: Herman Jurij in njegova gimnazija pri Sv. Tomažu.

(Časopis XXI. 131.) Na podlagi tomaževske župnijske kronike je spopolniti sledeče:

1. Učitelj Jurija Hermana se je imenoval Tomaž Perger, ne Purger, in je to ime še sedaj ohranjeno pri njegovih potomcih-sorodnikih.

2. Razen tam navedenih učencev Jurija Hermana so še v kroniki zaznamovani sledeči:

Simonč Jožef. Narodil se je v Moravcih pri Malinedelji dne 27. febr. 1812 ter je bil v Gradcu posvečen dne 31. julija 1840. Umrl je kot župnik v Kleku (Klöch) pri Radgoni dne 11. jun. 1871.

Krajnc P. Barnaba, minorit, rojen pri Sv. Tomažu 12. jan. 1812, posvečen 1. avg. 1841 ter umrl na Dunaju 13. dec. 1860.

Goričan P. Samuel, kapucin, rojen v Savcih pri Sv. Tomažu 27. jul. 1815, prišel na gimnazijo v Varaždin l. 1830., na Reki dovršil študije, tamkaj deloval kot kapucin in umrl kot gvardijan v Karlopagu 4. apr. 1854.

Obran P. Albin, rojen na Runču, je bil l. 1843. kot frančiškan v mašnika posvečen ter je umrl na Ogrskem.

Simonč Janez Aleksander, roj. v Ivanjkovcih pri Svetinjah 3. maja 1823, je bil v Gradcu posvečen dne 31. jul. 1850 ter umrl kot deficijent pri Kápeli dne 11. avg. 1892.

Duh Jožef od Sv. Trojice v Slov. gor. je moral gimnazijo zapustiti, ker so mu stariši umrli; postal je potem mizar ter se l. 1840. priženil v župnijo Sv. Lovrenca v Slov. gor., kjer je umrl 27. nov. 1886.

Za grob Jurija Hermana se ne ve, ker je bil že večkrat prekopan, sicer bi se mu gotovo postavil spomenik.

SV. TOMAŽ, . . .

M. Zemljč.

Bratovščina splavarjev v Vuzenici.

Župnijski arhiv v Vuzenici hrani poleg »flosarske« mašne ustanove tudi zapiske ceha splavarjev (blagajniška knjiga, — udnina članov) in cinst vrč iz leta 1829. Že za turških vojn so bili vuzeniški splavarji daleč znani¹⁾, nedvomno so imeli že tudi takrat tu bratovščino ali ceh, najbrže s posebnimi štatuti, ki so se pa izgubili.

Iz omenjene knjige, ki se začinja z letom 1776., posnamemo, da se je ta bratovščina delila v mojstre, izmed katerih so izvolili predstojnika in namestnika (»Obervorsteher«, »Untervorsteher«), potem v hlapce-pomagače (»Knechte«) in brate in sestre — podporne člane. L. 1776. je bil

¹⁾ Glj Muchar: Gesch v. Strmk VIII., str. 400 naprej.

predstojnik Joahim Andrej Diettinger in namestnik Nikolaj Kaiser, mojstrov je bilo 57, hlapcev 27, bratov in sester 20. Kakor se da sklepati iz imen mojstrov, je bil ta ceh splavarjev za ves teritorij takratne deželjske sodnije vuzeniške (odgovarja današnjemu obsegu dekanije vuzeniške). Koliko se je plačevalo članarine, iz zapiskov ni razvidno, ker je za vsako leto le označba »dt« = dedit.

Nov seznam članov je bil sestavljen (v isti knjigi) l. 1800.; predstojnik Janez Ertler, namestnik Janez Pahernig, navedenih je mnogo imen, ni pa razvidno, kateri so bili mojstri, kateri hlapci in kateri podporni člani.

Leta 1812. nahajamo kot predstojnika Štefana Urbana, namestnika Jakoba Ašnika, članov, mojstrov, hlapcev in bratov je bilo 133, sester pa 32. Plačevali so članarine po 9 ali 12 ali 15 kr. do 36 kr., sestre pa podpornine 4 kr., od l. 1815. pa 6 kr.

Občni zbori so bili menda novembra, ker pravi napis nad seznamom za leta 1812—19: »Verzeichnis uiber die vom 8. November 1812 bis Ende Jahr 1819 bei dieser im landesfürstl. Markte Saldenhofen bestehenden Flösser-Bruderschaft einverleibten«, istotako pri seznamu za dobo 1820—1829 (od 5. novembra). Točno je razvidno stanje posameznih skupin tega ceha v dobi od 1829—35. Predstojnik je bil Anton Pachernig (p. d. Brodnik), ki je daroval ali dal napraviti za ceh cinast vrč. Ta drži 2.5 l, ima kljun in pod njim vgravirano ime »Anton Pochernig«, na pokrovu pa je letnica 1829 in vgravirana ladja. Predstojnikov namestnik je bil Lovrenc Koširl (p. d. Vutej), mojstrov je vpisanih 31, ki so plačevali udnine 8 kr., hlapcev in bratov 128, so plačevali članarine 4 kr. letno, sester pa ni. (Anton Pachernig je bil predstojnik do svoje smrti l. 1866.) Za tem je bil predstojnik Gašpar Grabner, zadnji pa Simon Hölbl (p. d. Rus), ki je umrl 24. nov. 1914, — ž njim pa je menda za vedno — zaspala tudi ta bratovščina, ki ima v cerkvi tudi svoj lestenc (srednjega) iz Slomškovih časov.

Pri nadžup. cerkvi so tudi listine, ki se tičejo mašne ustanove splavarske zadruge. Ustanovna listina se glasi:

Kolek
15 kr.

Ich Joachim Dlettinger und Niclaus Kayser als Zunftmeister zu Saldenhofen bezaigen hiemit, dass gleichbesagte Flösserzunft ain Capital per 125 fl [: so bereits schon Kraft Schuldbriefs unterm Dato Graz den 1 May 1772 bey der Landschaft in Steyer ad fructificandum angelegt worden :] der Pfarr Kirchen s. Nicolai zu Saldenhofen so gestalt gestiftet habe, auf das alljährlich und zu ewigen Zeiten in Festo s. Nicolai ein gesungenes Amtt für die annoch lebende, dann infra octavam omnium Sanctorum ein Seelenamt für die bereits verstorbene Flösser, und endlichen hiernächst auch intra anni decursum vier hl. Privat Messen für obbesagte sowohl lebendige als verstorbene Flösser von denen daselbstigen Herren Curaten verrichtet werden sollen. Urkund dessen ist unser Fertigung Saldenhofen den 6. Dezembris 1772.

pečat:

v sredi v ovalu štajerski panter, okoli razni okraski, zgoraj črke

I. A. — D.

(Joachim Andreas Diettinger)

Joachim Diettinger derzeit Zunftmeister der Flösserzunft zu Saldenhofen als Zeug und als von obberührten Lesens und Schreibens unkündigen Niklaus Kayser erbetener Fertiger.

To listino je goriški nadškof Karl Mihael Attems potrdil dne 2. julija 1773 in odločil sledeče:

«. . . Nos dictam fundationem laudantes acceptantes et approbantes auctoritate nostra ordinaria volumus atque decernimus, ut pro quolibet sacro cantato Kr 45, pro privatis singulis Kr 30, organistae et cantori Kr 30, residuum vero de censu inde profuente ecclesiae archiparochiali praefatae cedere debeat.»

Obe listini je potrdila cesarica Marija Terezija v Gradcu 3. nov. 1773 z novo listino, ki se je izdala v treh izvodih: enega za cerkev v Vuzenici, enega za splavarsko zadrugo v Vuzenici in enega za dvorni arhiv. Na tej listini je velik državni pečat in štirje nečitljivi podpisi.

Ko je denar izgubil na vrednosti, so seveda bili tudi prejemki zmanjšani in maše reducirane, — danes pa ni ne denarja, ne obligacije, tudi ta dohodek nadžupnije je (poleg drugih ustanov) usahnil kot žrtev svetovne vojne.

Jos. Mravljak.

Slovstvo.

Kritične pripombe k tekstu Hrenovega memoriala o zgodovini reformacije na Slovenskem.

Odkar sem izprevidel, da dobe katoliške reformacije in restavracije na Slovenskem do zdaj še nihče ni obdelal s takš ljubeznijo in kritiko, kakršno po vsej pravici zašluži, sem se začel natančneje zanimati za podrobnosti te dobe, predvsem seveda za moža, ki stoji v njenem ospredju, škofa Tomaža Hrena.

Čisto naravno je, da so mi pri tem zanimanju rokopisi in zapiski Tomaža Hrena posebno dobrodošli in tembolj dragoceni, čim manj so pristopni, oziroma čim manj je upati, da bi jih kdo zopet želel videti in čitati v avtografu.

V tem oziru je zlasti zanimiv Hrenov Memorial o zgodovini reformacije na Slovenskem, ki se nahaja v semeniški knjižnici v Ljubljani in ki je po svoji zunanosti, v prvi vrsti po svoji blesti ali pobledele pisavi pač za malokoga vabljev.

Na kake težkoče zadene pri čitanju tega Hrenovega koncepta človek, ki mu manjka paleografske naobrazbe, najbolj očitno dokazuje Hicinger, ki je z njim seznanil javnost v Mittheilungen des hist. Vereins f. Krain 1864, 1—3. Fr. Kidrič, ki je prvi primerjal Hicingerjev tekst s Hrenovim avtografom (glej Časopis za zgodovino in narodopisje XIX (1924) 20—24), je popolnoma pravilno ugotovil, da je Hicingerjev tekst kritično neraben. Ko je opazil veliko razliko med obema tekstoma, si je zastavil vpra-

šanje, zakaj si je Hicinger za svojo objavo prikrojil metodo, ki se mora brezpogojno obsojati. Ko sem nedavno tudi jaz primerjal oba teksta, sem postavil drugo vprašanje, ki se mi zdi stvari veliko bližje, namreč, ali je Hicinger sploh hotel prirediti izdajo teksta. Iz okvira, v katerem nam Hicinger podaja svoj tekst, sledi po mojem mnenju, da Hicinger ni nameraval prirediti izdaje teksta, temveč le izvleček, ki je seveda zelo dobeseden in zelo obširen in ki bi ga lahko bolje imenovali redakcijo. Hicinger namreč podaja tekst pod naslovom: *Auszüge aus den Handschriften der Seminarsbibliothek zu Laibach* (l. c. str. 1.), zaključuje pa tekst z opombo: *Vorstehende Notizen* (torej ne: tekst) ... *rühren ihrem Inhalte* (torej ne po besedilu) *nach vom Bischofe Thomas Chrön her und sind von dessen eigener Hand geschrieben...* (l. c. str. 3.). Na ta način je treba sodbo o metodi Hicingerjeve »izdaje« omiliti, dasi na drugi strani tudi Hicingerjevega latinskega izvlečka ali redakcije ni mogoče hvaliti.

Hvaležni moramo biti Kidriču, ki je izdal (l. c.) Hrenov memorial; njegova izdaja je potemtakem prva izdaja. Obenem nam je obljubil, da bo še ugotovil vire Hrenovega memoriala in določil vrednost teh doneskov za zgodovino reformacije na Slovenskem. Historično vrednost Hrenovega memoriala, v kolikor prihaja v poštev za biografijo Primoža Trubarja, je že analiziral v svojem »Ogrodju za biografijo Primoža Trubarja« (Razprave, izd. Znanstveno društvo v Lj. I (1923)).

Ker po Kidričevi objavi najbrž ne bo kdo tako kmalu poskrbel nove izdaje, upam, da se mi ne bo štel v zlo, oziroma, da storim uslugo, če opozorim na napake, ki se v tej objavi še vedno nahajajo. Pri naštevanju mest se držim Kidričevih tehničnih oznak.

Pogreški, ki se nahajajo tudi v Hicingerjevem tekstu, so sledeči:

b 2 *laicus tunc fuit* — pravilno: *laicus tamen fuit*; f 3 *uti proferebant* — prav.: *uti praeferebant*; i 6 *quos ex publico* — prav.: *quos etiam ex publico*; i 7 *aluerunt et gregem catholicam* — et se ne nahaja v avtografu; objekt *gregem catholicam* se v rokopisu (ki je koncept) nahaja že zgoraj i 4, zato ga je po današnjih konvencionalnih znakih dejati v oglati oklepaj, dočim se naj okrogli oklepaj rabi za avtorjeve parenteze, za izdajateljeve dodatke pa ostri oklepaj, tedaj prav.: *aluerunt, [gregem catholicam] miserum*; i 4 *Dereidingen* (Hicinger ima *Deringing*) — prav.: *Deringen*; *parochiam optimam* — prav.: *parochiam opimam*; j 5 *aliis praedicatoribus, concivibus* — prav.: *aliis praedicatoribus omnibus*; k 6 *provincialium* — prav.: *prointialium*.

Novi pogreški so: f 4 *Decipitur hoc noviter caesar* — prav.: *Deceptitur hoc nomine caesar* (Hren se izraza *hoc nomine* = zaradi tega poslužuje tudi sicer n. pr. Vol. II. *Primi Pontificalium* [v škofijskem arhivu v Lj.] str. 210: »Nulli dubium esse potest nos omnes... festinare... ad aliam civitatem ac patriam meliorem... Quo nomine decet in carne positos... meminisse...«); g 9 *in hoc defectione* — prav.: *in hac defectione*; j 10 *quibus viros et pestem Lutheri* — prav.: *quibus viros et pestem Luthert*; l 2 *praedycantiis* — prav.: *praedigcantiis* (tudi v Vol. II. *Primi Pontif.* str. 91. piše Hren čisto jasno: *Praedigkantiis*); m 2 *ut* — prav.: *uti*; m 3 oglati oklepaj je gotovo tiskovna pomota; n 5 *de ea re* — prav.: (tudi Hicinger) *ea de re*; n 6 *emandata* — prav.: (tudi Hicinger) *demandata*; r 4 *praedicator* — prav.: *praedicans*;

c 6 *Bartholej* — to ime čitam jaz brez vprašaja, na listu B desna polovica 2 str. čitanje namreč v razporedu kapiteljske seje isto ime brez h: *Bartolej*; p 3 namesto *Moller* čitam jaz *molles*; končno čitam pri letnicah f 8, m 4, 5 za *anno* — *anno etc.*

Dr. Jos. Turk.

Dr. Marian Sidaritsch: Geographie des bäuerlichen Siedlungswesens im ehemaligen Herzogtum Steiermark Graz 1925.

(Str. 83. z 2 prilogama in 5 skicami.)

Po metodičnem uvodu preide pisatelj na sliko selišč, ki jo podaja na temelju indikacijske skice iz l. 1825.

Na tip selišča vplivata morfologija zemlje in zgodovina. Pri nas prevladuje vpliv morfologije; očrt zgodovinskih vplivov tvori šibki del sicer klasične, pregledne knjige.

Geografijo selišč, pri kateri stopa v ospredje njih horizontalna, ploščinska in vertikalna razširjenost, deli Sidaritsch v 3 dele: v geografijo parcelacije posameznih posestev, oblike selišč in oblike kmetijskih dvorcev.

Geografija parcelacije posestev: 1. Parcele celega selišča se vrstijo v dve protivni nebesni strani. Razdeljene so povprečno v večje kose, na katerih poseduje vsak posestnik en del (Gewannflur). Ta tip parcelacije je razvit v ravninah: Apaška kotlina, Mursko in Ptujsko polje, Dravska dolina južno od Marenberga, Savinjska dolina in Posavje. 2. Parcele enega posestva leže v dolgi progi ena poleg druge, in sicer na eni strani dvorca njive, na drugi travniki, pašniki, gozdovi (Streifengewannflur). Dravska dolina severno Marenberga in Ptujsko polje v sredi med Slovensko Bistrico in Ptujem. 3. Zaselška parcelacija (Weilerflur). Parcele enega posestva leže mešano, medsebojno ločene v območju gotovih kultur, kot gozd, polje, travnik, pašnik. Ves vzhod Slov. Štajerske od črte Radgona—Sv. Lenart—Maribor—Slov. Bistrica—Vitanje—Braslovče—Vransko—Celje—Laško—Trbovlje, razen ravnin in ozemlja nad 500 m absolutne višine. Nadalje okolica Šoštanja, Slovenjgradca ter ozemlje med Dravogradom in Marenbergom. 4. Viničarije: Vinograd leži na splošnem pobočju, pod njim pa travnik, njiva ali gozd, vse skupaj kot del oddaljenega posestva. Haloze, Slov. gorice, vzhodno pobočje Pohorja in ozemlje med Orlico, Sotlo in Posavjem. 5. Samotna posestva (Einödlflur): a) Posestvo tvori sklenjeno ploskev, na sredi katere stoji dvorec. Zahodno od zaselške parcelacije v višini nad 500 m ter v ozemlju zaselške parcelacije nad imenovano višino. b) Posestvo sestoji iz ploskve zadaj za hišo (Streifeneinödlflur). Lajteršperk, Hardek, Vodranci. c) Posestvo sestoji iz ploskve okoli dvorca, poleg tega pa še iz parcel v kosu, ki je razdeljen med več lastnikov. Ščavnica, Nasova, Jurski dol. 6. Dominikalna posest. Višji deli Savinjskih planin, Bohorja, Orlice in Pohorja, v manjših kosih Slov. gorice in Ptujsko polje.

Povprečna velikost posestva na Slovenskem Štajerskem je 13% orala. Največja posestva so v okolju Št. Lovrenca (58), najmanjša okoli Brezic (3% orala). Splošno so največja posestva v gorovju, najmanjša v vinarskih krajih.

Meja med tipi je ostra, pestro mešano pa je glede tipov ozemlje okoli Brezic.

Morfologija selišč (Siedlungsformen u. ihre Verbreitung): 1. Samotni dvorec je skupina poslopij na enem posestvu, ki leži kolikor toliko oddaljen od selišča na sosednjem posestvu bivajočega človeka. Z njim se družijo skupina dvorcev (Einzelhofgruppe), kjer leži skupaj več dvorcev na meji posestev. Pri nas je samotni dvorec, kot tudi zaselška parcelacija izšel iz delitve posestev. Samotni dvorec je združen z višjimi deli zaselške parcelacije in s samotnim posestvom. 2. Viničarije (Kettensiedlung des Weinbaugebietes) tvorijo zvezo od samotnega dvorca k zaselku. Zidanica za zidanico se vrsti po grebenjih. Haloze, Slov. gorice v meridionalnem pasu vzhodno od črte Sv. Lenart—Ptuj, med Ljutomerom, Sv. Bolfenkom in Sv. Lenartom ter južno od Radgone med Murskim poljem in Ščavnico. 3. Zaselek je selišče, ki sestoji iz do 10 dvorcev, ki se nahajajo blizu skupaj, toda v neradni razvrstitvi. Zaselki, kjer stoje dvorci precej oddaljeni eden od drugega, so redki, n. pr. Krajna brda pri Sevnici. Razširjen je v ozemlju zaselške parcelacije, vendar pa je v najnižjih legah izpodriniten od zaselške

vasi, v najvišjih pa od samotnega dvorca. Zaselki svoje vrste so oni, ki so se razvijali okoli cerkve, predvsem župne. Pred sto leti še cerkev sama z enim ali dvema dvorcema, danes zaselek: Št. Vjd pri Slovenjgradcu, mnogo krajev okoli Konjic in Šoštanj, Negova, Sv. Benedikt, Svečina in Pernica v Slov. goricah, Anovec, Pleterje, Sromlje, Pišecce, Kapele in Dobova v brežiškem okolišu. Večji zaselek je 4. zaselška vas (Hauferndorf); za njo je značilna posameznost, nesklenjenost dvorcev, n. pr. dolina Ščavntice, Pesnice, Čmoška in slovenjebistriška okolica. Spremlja jo zaselška parcelacija v najnižjih legah; pa tudi kolonizacijski tip ravnin pod 1.: Središče, Veržej, Pušenci, Frankovci, Moškanjci ter Loče in Pesje pri Brežicah. Primer, kjer se je razvila vas iz cerkve preko zaselka, so Ruše. 5. Podolžna vas (Längsdbf). Značilna je ena vrsta hiš. Pristova pri Ljutomeru, Studenci, Spodnje in Gornje Pobrežje. Pojavlja se v parcelaciji pod 1.: Gornje Ptujsko polje, Savinjska dolina. 6. Vas (Platzdorf). Dvorci so neredno zgrajeni okoli pratorja »na vasi«, Bezovica severno od Celja, Pokošje, Ogljenšak Videž, Gornje Laže pri Slov. Bistrici, Selce pri Sevnici, krajji okoli Planine ter Šmarja pri Jelšah, Golobinjek in Polje ob Sotli. Vas je vezana na zaselško parcelacijo, Posebni tip vasi, okrogle in brezljike, imamo na koncih dolin kot zagatne vasi in pa stran od cest, Proskersdorf, Črnice v Apaški kotlini, Bunčani in Slaptinci na Murskem polju, Gornje Svino in Metava v Slov. goricah, Spodnje in Gornje Prebukovje, Lušečka vas, Češnjevce in Dražja vas pri Slov. Bistrici, Sp. Hoče in Gorica na Dravskem polju, Slakova pri Zrečah, Gornje Selce, Nova cerkev, Sp. Hudinja in Teharje pri Celju, Trnava, Latkova in Grajska vas v Savinjski dolini, Lažišče, Sv. Peter pri Zidanem mostu, Žigarski vrh, Mrzlo polje in Planjska vas v goratem Posavju, Sedlarjevo ob Sotli. Pravilnejše oblike kaže Cven, kjer so dvorci na eni strani ceste, na drugi rjbnik; Segovci: dvorci se vrste ravno ob soseskinem pašnjku. Prostor na vasi kaže trikotno obliko: Branovci, Sp. Poljskava, Rogoza, Šmarjeta, Župečja vas, Sagojiči; trapecasto. Draženci, Sp. Hajdina, Hotinja vas; pravokotno: Skoke in Razgor pri Slov. Bistrici. Če se cesta razširi, se poveča ploščinski prostor »na vasi«: Apače na Dravskem polju. Zadnji podtip vasi so sorodni mestni vasi (Straßendorf). 7. Krožne vasi (Runddorf), katerih značilnost je ta, da so vsa poslopja obrnjena s čelno stranjo proti elipsastemu prostoru na vasi, na Sl. Štajerskem niso izrazito razvite. Kot se omenjeni podtipi vasi približujejo mestni vasi, tako se vrsta zagatnih vasi približuje krožni vasi: Sekbožen pri Marenbergu, Žabljek pri Slov. Bistrici, Rihtarovci, Jamna, Krapje, Krištanci, Sallinci, Noršinci, Babinci. Nadalje Prvenci, Mezgovci, Sp. Velovlek in Dornava. Edina krožna vas s Žepovci v Apaški kotlini.

Medtem, ko nastanejo mesta na prometno važnih točkah, je za kmetska seljšča važna dosega vseh parcel posestva. Položaj na višinah kmetska seljšča razkrije in jim vsled gospodarske šibkosti ne nudi sigurne varnosti. Obrambni jarki vasi kot pri Noršincih in Babincih pri Ljutomeru so redkost. Kmetško seljšče varuje skrita lega. Kot taka so razširjena po dolinskih ravninah in na terasah; pod terasami so Dobova, Slovenska Gorca, Grabe, Frankovci in Obrežje. Manjša selišča nastanejo na mestih, kjer so terase močno erodirane: Pušinci in Loperšiče. Polni selišč so robovi dolin. Pri predornih dolinah imamo seljšča tam, kjer se dolina razširi, oziroma v stranski dolini: Blanca. Sklenjene vrste selišč imamo samo v ravnini. Edino v položnem gričevju imamo na hrbtih vasi: Kapele, Češnjevce. Kanci dolin so redno poseljeni, pobočja pa radi plazov malo. V glinastem ozemlju so robovi dlin neposeljeni. Prelazno selišče je Paka. Samotni dvorci sami pa se nahajajo na malih planotah, redkeje na pobočjih.

Bistvenih izprememb v tločrtu selišč po 100 letih ni. Nov pojav so skupine malih hiš pri mestih in kolodvorih.

Morfologija kmetskih dvorcev (Hofformen). 1. Dvorec, pri katerem so poslopja postavljena med seboj v neredu, naslanjajoča se na hiše ali gospodarsko poslopje. Vse

ozemlje, razen Savinjske doline, Ptujskega polja in Slov. gorje vzhodno od črte Radgona—Dupljek. 2. Pbsloplja so eno poleg drugega v pravokotni medsebojni zvezi. 3. Gospodarsko poslopje stoji pravokotno na strani hjše; drugih poslopij ni. Tipa 2., 3. sta mešana v ozemlju vzhodno od krajev: Gornji Ivanjci, Negova, Osek, Sekožen, Andrenci, Čagona, Biš, Bišečki vrh, Selce, Jršovci, Vumpoh, Starše, Šmarjeta, Krčovjna, Grajena, Zg. in Sp. Breg, Spuhla, Borovci, Prvenci, Sobotinci, Meretinci, Mala ves, Gajovci, Zavrče. 4. Hiša meji na cesto s čelno stranjo, gospodarsko poslopje je ali prizidano hjši ali stoji z njo vzporedno ali pravokotno: Apaška kotljna, Gornje Ptujsko polje, zlasti na črti Strasgojnci—Apače; na Sp. Ptujskem polju Zabovci, Markovci, Nôva ves, Bukovci, Stojnci; Savinjska dolina med Celjem in Polzelo ter Mostec, Mihajlovec in Loč pri Brežicah.

Mesta, kjer razpravlja pisatelj o izvoru tipov, kažejo slabost sicer dobre knjige. Medtem, ko je Sidarišch pri geografskem očrtu znanstvenik, ki nam poda pregledno sliko za celo bivšo Štajersko, postane pri zgodovinskih razmotrivanjih žurnalist.

Knjiga kliče Slovence na antropogeografski in etnološki študij Slov. Štajerske.

Fr. Baš.

Gabriel Majcen: Kratka zgodovina Maribora. Maribor 1926. Str. 113, Cirklova knjižnica XXI. zvezek.

G. prof. Majcen je podal javnosti kratko zgodovino Maribora, spisano v obliki kronike, za katero je našel vzgled v Puffovem »Mariboru«. Del, ki obravnava mariborsko zgodovino do srede 19. stol., nosi ta značaj tudi v slogu, v zadnji dobi se omeji le na naštevande dogodkov.

Splošno je mnenje, da je bila taka knjiga res potrebna. Znanstveno se zveže s tem takoj vprašanje, koliko materiala je imel avtor na razpolago, koliko ga je zbral, kako uporabil literaturo in v kaki obliki nam je končno podal mariborsko zgodovino.

Pri materialu je gotovo naletel na precejšnjo sušo; kajti preddel, znanstveno obdelanega materiala za to nam še manjka. Pa tudi tega, kar imamo, ni avtor izrabil. Pogrešamo Kosa i. dr., ki so objavljali zbrani material v ČZN, ki med viri sploh ni naveden, istotako ne »Beiträge«. Ravnotako ni izrabljen material v graškem muzeju, materijah, ki je še danes last mariborske občine in katerega je obdelal Luschin v, Ebengreuth, nadalje Schlosserjev spis Marburg a/d Drau 1789 v Deutsche Rundschau für Geographie 1913/14 H. 10. Tudi niso izrabljeni akti, ki se nahajajo na mariborskem magistratu. Iz tega sledi nemožnost ocenitve Majcenovega dela, kontrola Puffa in nepopolnost Kratke zgodovine Maribora glede dejstev, razvoja in historičnih slik.

V knjigi je uporabljena literatura, ki pa ni navedena. N. pr.: str. 35. Trgovske zveze Maribora z Dubrovnikom. To je povzeto ali popularno po Kovačiču ali strokovno po Kosu. Med viri ne najdemo ne enega ne drugega. Odstavek o Krčevini str. 13. nas spominja na Kovačiča. Med deli novejša literature pogrešamo n. pr. Pirchegger: Gesch. v. Steiermark. Gotha 1920, edino splošno delo, po katerem bi si avtor lahko ustvaril vidike za svoje delo. Tudi Kovačičeva knjiga »Slovenska Štajerska in Prekmurje« je izšla že o Veliki noči 1926 in bi jo bilo treba navesti med viri. Izostala so tudi Zahnova »Miscellanea«, kjer je vendar precej podatkov o Mariboru. Ocenio knjige zopet otežkoča neznanstveno citiranje virov; viri pa so zopet ali gradivo (Kos, Zahn; o Kosu dvomimi, da bi se uporabljal), ki zahteva sistematičnega dela, ali zastareli, ki rabijo ponovne presoje na temelju gradiva (Muchar, Peinlich, Puff), ali pa skrajno nesigurni (Schmutz; leto izdaje: 1. 1822 in ne 1922.).

Vidik, s katerega nam g. Majcen razvija dogodke, je preozek. Škoda, da si je pisatelj vzel za podlago in vzgled Puffa in ne Pircheggerja v Gesch. Pettaus im

Mittelalter, (Ptuj 1904, Izvestje gimn.; nadaljevanje 1906.). — Druge vzglede mu nudijo: »Trg Središče«, »Nadžupnija Sv. Križa« i. dr. Knjižica ima preveč kronikalni značaj ter so važnejši mariborski dogodki nanizani nemetodično, časovno p^o stoletjih brez notranje organične zveze. Rađi preozkega vidika imamo pred seboj kroniko dogodkov, ne pa slike Marib^ora v gotovih dobah.

Marsikaj bi bilo treba spopolniti. Opisovanje Poštele zahteva n. pr. nujno navedbo historičnega fakta, da je bronasta doba doba večjih političnih tvorb (Šišić, Weber) in pa, da je značilnost ilirskih selišč ravno lega na višinah (Jireček). Ali: Velika Karantanija se pri nas ne more očrtati brez nove kolonizacije poleg prejšnje karolinške (med mnogimi Kovačič, Pirchegger); babenberška in habsburška ekspanzija na jug in temu vzporedni porast Maribora, obenem pa razvoj gospodarstva; razmerje med mestom in okolico n. pr. v 18. stol. (akti mariborskega magistrata), ki vpliva tudi pozneje v 19. stol. na narodnostne odnošaje. Liberalizem — konservativizem in gospodarsko nasprotje med mestom in deželo, to je že v letih 65—67 razburkalo narodnosti, l. 1870. pomeni samo končni prelom. Kot mejnik v razmerju med Nemci in Slovenci v Mariboru smatram izstop dr. Dominkuša iz mestnega občinskega sveta, katerega osvetljuje Dominkuševo izstopno pismo in »Sl. Gosp.« letnik I, št. 6. Pismo je pisano v gotici, le romanske tujke so latinske in se nahaja med akti na mariborskem magistratu. Navajam ga doslovno v latinici, z vsemi pravopisnimi napakami.

1097.

1867.

Löblicher Gemeindeausschuß!

Die Entwicklung eines Volkes zum geistigen und und (pomota v pismu!) materiellen Culturleben ist nur auf nationaler Grundlage möglich.

Die Richtigkeit dieses Sazes ist längst von der gebildeten Welt anerkannt, nur Unverstand und maskirte Herrschsucht bestreiten denselben. Könnte über die Richtigkeit dieses Axioms noch ein Zweifel bestehen, so müßte ein Blick in die Geschichte der Vergangenheit und unsere Tage selben beseitigen.

Die Slovenen befinden sich diesfalls in keiner Ausnahmslage gegenüber den anderen Völkern. Es würde mich zu weit führen, alle Anwürfe (die man ihrem Streben macht, zu widerlegen, dieselben sind meist zu hohl, als daß es dessen noch besonders bedürfte.

Die ungehemmte Entwicklung der Nationalität ist als Grundbedingung jedes freihheitlichen Fortschrittes, als das vitalste Interesse der slovenischen Nation zum mindesten von einem großen Theile der unabhängigen Intelligenz derselben, anerkannt. Das ist eben der Gang der bewegenden Ideen im Völkerleben.

Wer für eine solche berechtigte Idee kein Verständniß hat, sich derselben entgegenstellt und die Pulsadern der heiligsten Interessen einer Nation zu unterbinden trachtet, der ist gewiß kein Freund dieser Nation und nimmermehr berufen, auch nur einen Theil derselben zu leiten.

Gestützt auf diese Grundsätze, konnte ich es nicht im wohlverstandenen Interesse der Stadtgemeinde gelegen erachten, daß die Repräsentanz, ungeachtet dem Einflusse der Stadt schon durch das Gesez die Wahl von circa 30 Mitgliedern in die Bezirksvertretung gesichert erschien, sich veranlaßt sah noch überdieß zur Beeinflußung der Wahlen der 10 Vertreter aus den Landgemeinden ein Comité zu Folge Gemeindebeschlusses (?) zum einzigen Zwecke, das nationale Element aus der Bezirks Vertretung zu verdrängen.

Nach meiner Auffassung wäre so vielmehr im Interesse des friedlichen Beisammenwohnens beider Nationalitäten gewiß ohne Gefahr einer Schädigung des deutschen

bereits durch 30 Mitglieder vertretenen Elements gelegen gewesen, bei der Wahl der 10 Vertreter aus den Landgemeinden das slovenische Element geradezu zu begünstigen.

Aus diesen Motiven rechtfertigt sich das in der Bezirksvertretung Angelegenheit in meinem Namen vor meiner Abreise nach Graz nur in den Grundzügen besprochene Wahlschreiben von selbst. Daß der Irrthum die Stadt zale keine Bezirkskosten, in guten Glauben in selbes aufgenommen wurde, bedarf wohl keines Beweises, denn kein vernünftiger Mensch wird sich im öffentlichen Leben einem so gewissen Desavoyez aussetzen.

Da mir jedoch in der letzten Sizung von Seite des Herrn Bürgermeister der Vorwurf gemacht wurde, daß ich durch mein Vorgehen die Interessen der Stadtgemeinde schädigte, da ich aus der Haltung der weit überwiegenden Majorität des geehrten Ausschusses den Schluß ziehen muß, daß meine Anschauungen mit der gegenwärtig bei meinen städtischen Wählern herrschenden nicht im Einklange (manjka n) sind, fühle ich mich verpflichtet aus dieser geehrten Körperschaft, der anzugehören ich mir stets zur Ehre gerechnet habe auszuschneiden und mein Mandat als Gemeindeausschuß zurück zu legen.

Ich kann hiebei die Hoffnung nicht unterdrücken, daß, wenn die Stürme, die jezt unser theures Vaterland durchtoben, sich gelegt haben werden, und wenn die gegenwärtige unnatürliche Erbitterung der Gemüther einer ruhigen Auffassung gewichen sein wird, auch meine heutigen Gegner dem redlichen Wollen und der zu jedwem Opfer bereiten Überzeugungstreue, die jezt durch Verleumdung getrübe Achtung nicht werden versagen können; — es wird sich die Überzeugung Bahn brechen, daß die Interessen der Stadtgemeinde sich ganz gut mit dem persönlichen Streben für die möglichste Entwicklung der slovenischen Nationalität vereinen lassen. Bis dahin hoffe ich wieder in die Lage zu kommen, meine geringen Kräfte mit der bisherigen Freudigkeit dem Dienste der Gemeinde, an deren Wohl ich stets den innigsten Antheil nehmen werde, zu weihen.

Marburg am 7. März 1867.

Dr. Ferdinand Dominkuš, m. p.

Komité, o katerem govori D., je »odbor 7. mestnih zastopnikov, da zato skrbijo, da se sami jihovi ljudi tudi kakor okrajni zastopniki izvolijo« (Slov. Gospodar, I., št. 6.). Ta odbor je razposlal v imenu D. agitacijske listke na okoliške župane, da naj volijo od komitéja predlagane župane. Na listkih je stalo med drugim, da mesto ne plačuje nobenih okrajnih stroškov, katere pa je ono v istini plačevalo. Župan je vsled tega nastopil proti D., češ, da škoduje mestu in zagovarja deželane. D. je odvrnil, da ni v interesu mesta vtikati se v zadeve kmetijskih občin. Da se pa podobni konflikti odstranijo, se je v navedenem pismu odpovedal mestu odbornika. (Sl. Gospodar I, št. 6.)

Navodel sem to pismo, da se uvidi, kako se lahko iz temeljnih virov pridobi milje, duh časa; in to v tem primeru duh let šestdesetih, sedemdesetih, ki je čisto drugi kot danes in kateri knjigi manjka, kljub razpožljivim virom.

Glede podrobnosti se omejim samo na nekatere. Flavia Solva ni ilirskega izvora (str. 5), ampak rimskega (Schmid); o mariborskih rimskih napisih govori točno Premerstein. Tretja cesta iz juga v Flavijo Solvo je zaenkrat le še Ferkova domneva: »Von W.-Feistritz hin gegen Flavium Solvense habe ich sie noch nicht erforscht (Mitt. d. h. Ver. Stmk. H. 41 p. 222), sigurni sta samo cesti iz Poetovija (Prim. Kovačiča!) Ker se omenja upravna razdelitev rimskega ozemlja, naselitev Slovencev, Ljudevita

Posavskega, nastopi vprašanje, zakaj ni vpoštevana Spodnja Panonija Pribine in Kocljaja, ki je vključevala tudi mariborski okoliš (Hauptmann). Da so bili gospodje Spodnje marke mejni grofje, dokazuje »marchicomies Aribo« ok. l. 1000., neznano je samo, zakaj se Bernard ne imenuje kot tak (Pirchegger); s tem postane brezpredmetno dokazovanje, da je bil Bernard mejni grof (str. 11, 12). Možno je sicer, da je šele Bernard ustanovil grad na Piramidi, ampak oblika Piramide, kot oblika tipičnega »gradišča« dovoljuje verjetnejšo domnevo, da je utrdba na piramidi starejša, kakor n. pr. Hengistburg.

Začetek mesta pa je, ker se je razvilo v marki, brezpogojno odvisen od kolonizacije vzhodnih velikokarantanskih pokrajin; kako si naj drugače razlagamo od Schlosserja dokazane bavarske kmetije na Koroški cesti? Glede obzidja Maribora govorim na drugem mestu. Tu samo nekaj: Že v karolinški dobi imamo na vzhodnokarantanskih tleh utrdbe s palisadami, okopi, jarki, lesenimi stolpi. Začetkom 12. stol. se pojavljajo zidane utrdbe, gradovi. Pri zgodovini Ptuja, najstarejšega našega mesta — civitas — imamo listino, po kateri dobi Ptuj obzidje sredi 13. stoletja. Ptuj in Maribor sta bila pod različnimi gospodi. Iz političnih vidikov zato po analogiji na istočasno utrditev Maribora ne moremo sklepati. Maribor je okoli l. 1200. še oppidum, utrjena vas. V burnih časih po smrti Friderika Bojevitiga pa okoličani iz gmotnih razlogov niso mogli biti pritegnjeni k utrditvi nove civitas, ker so njihove dajatve rabili menjajoči se gospodje v vojaške svrhe in pa, ker ti iz političnih razlogov niso mogli pritiskati ravno v tem času na gospodarsko slabo stoječega okoličana. S sigurnostjo lahko sklepamo na utrditev Maribora takoj po l. 1300. iz virov, ki nam poročajo o veliki gradbeni delavnosti v mestu, na temelju izboljšanja gmotnega položaja, na osnovi denarnega gospodarstva in iz smernic habsburške zunanje politike, ki se ravno v tej dobi usmeri proti Koroški in Kranjski, kot nekdanj babenberška, vsled česar zadobi Maribor ponovno svoj pomen kot mostišče, ki je moralo biti utrjeno. Zapadni zid ne drži iz dveh razlogov. Prvič nimamo nikjer dokazanega stolpa pri severnem koncu dravskega mostu. Podatki o Kamenolijevem stolpu nam kažejo, kakšen je bil ta stolp v prvi polovici 19. stoletja. Radi tega in pa vsled večkratnih prezidav obzidja jih ne smemo uporabiti za 13. stoletje. Podobno nas viri ne navajajo k razširjanju razširjanju mestnega obzidja, analogno onemu severno in vzhodno nemških mest, ker govori gospodarski položaj — propad — že v 15. in 16. stoletju proti temu.

Obhod iz l. 1671. (str. 61, 62) dobi pravnozgodovinsko važnost za mesto začetkom 19. stoletja v sporu Mariborčanov s Pekrčani in Radvanjci za pohorske gozdove, ki ni omenjen, a je gospodarsko za Maribor silno važen. (Akti mar. mag.) Ukinitev upravne svobode za časa Franca I. (str. 76.) je samo logična posledica okrnitve gospodarske samostojnosti mesta za časa Karla VI., ki je odvzela mestu $\frac{2}{3}$ mitnine za zgradbo ceste Dunaj—Trst. (Akti mar. mag.)

Neresnična je opomba na str. 48, da je mariborska župnija od l. 1506. spadala v krško škofijo. Bila je t. l. le inkorporirana krški škofiji, t. j. krški škof je bil za pravo župnik in je dobival župnijske dohodke ter mesto sebe imel v Mariboru vikarja. V upravnem oziru pa je Maribor ostal pod solnograško nadškofijo tja do nove razmejitve škofij pod Jožefom II.

Odstavek glede Karadžordža je deloma netočen. Nejasno je omenjen umik avstrijske armade v juniju 1918. Trumbić je zastopal v Ženevi Jugoslovanski odbor.

Glede krajevnih imen moramo Slovenci rabiti imena Beljak, Celovec, Radgona, Gradec in Dunaj, ker so ta imena pregloboko udomačena v našem izražanju. Če si tudi mi prisvojimo nemška imena Graz, Wien i. t. d., ne bodo vendar Nemci nikdar opustili svojega poimenovanja Marburg, Pettau, Cilli i. t. d.

V kljub raznim nedostatom knjigo priporočamo s pripombo, da bo končno in celotno sliko mariborske zgodovine omogočilo šele kritično obravnavanje in objavljanje arhivnega materiala.

Fr. Baš.

Savinjske Alpe. Uredil F r a n K o c b e k. Spomenica. Ob svoji tridesetletnici izdala Savinjska podružnica SPD Celje 1926. Založila Goričar & Leskovšek v Celju. Cena vezani knjigi 120 Din. Str. 306, vel. 8. — Knjiga je lepo opremljena in ima 52 slik v tekstu (posnetki planin in planinskih naprav, obrisi, slike oseb i. dr.) in obsežno planinsko panoramo »Pogled z Mokrice na osrednjo skupino Savinjskih Alp«. Dokaj poguma in podjetnosti je bilo treba, da se je sestavilo in izdalo tako obsežno knjižno delo. Računati pa je, da bodo posebno domačini posegli po knjigi, ko spoznajo, da dobi v njej vsakdo kaj za svojo osebo zanimivega.

Knjiga namreč nikakor ni enostaven in enovrsten planinski spis, morda opis Savinjskih Alp v obliki planinskih vodnikov, ampak hoče zbrati in nam nuditi čim več zanimivosti o vseh prikaznih in pojavih pri pokrajini, rastlinstvu, živalstvu, prebivalstvu in njega zgodovini ter običajih, vse v okviru teh Alp. Dobili smo zbornik — v načrtih zasnovan, skoraj kot monografija — o Savinjskih Alpah, kakor ga o drugih naših planinah, izvzemši Koprivnikovo »Pohorje«, nimamo. Največ prostora, nad polovico knjige, zavzema kajpada pravi planinski del. Tu je bil gosp. Kocbek ne le urednik, ampak je sam pisatelj in je rešil pozabnosti, kar je kot planinski pionir nad 30 let storil, doživel, opazoval, zbral, študiral. Vidi se, da ima snovi v preobilju; izbiral je in odбирal, a bilo mu je težko, kaj izpuščati, ker mu je vse prirastlo k srcu; kritičen motrilec bi marsikako podrobno, posebno le prehodnega in zasebnega interesa, izločil za privatni dnevnik, to in ono povedal v zaokroženeji in krajši obliki, a kdo ve? Baš zasebne malenkosti morejo postati motrilcu poznejših let tipične. Naj se sicer to presoja kakorkoli, to velja o knjigi, da dobimo v njej s točnimi viri in podatki vse podrobnosti o planinstvu v Savinjskih Alpah. V tej zvezi je tudi natančen životopis očeta planinstva v teh planinah, prof. dr. Frischaufa.

Izven planinstva so strokovni spisi o omdotnem živalstvu, o rastlinstvu (to je posneto po Hayeku), o podzemeljskih jamah, o krajevni zgodovini (ta posnetek po A. Stegenškemu ni dovolj pregleden), o stari noši v Solčavi (spisal Jos. Lekše). Zadnji del knjige zavzemajo pristno zbrani podatki o življenju in narodnih običajih zlasti v Solčavi, lepo število narodnih pripovedk in pravljic ter nazadnje praktičen krajepis, kjer so umeščeni tudi majhni zgodovinski podatki. Kraje- in narodopisni del seveda ne more biti popoln; tudi se narodopis omejuje skoraj le na Solčavo, dočim se dobi še dokaj zanimivega i drugod. Kdo tudi naj pričakuje ali zahteva v taki knjigi v tem pogledu popolnosti? Hvaležni moramo biti uredniku, v tem slučaju tudi zbiratelju, da si je tekom desetletij nabral že toliko gradiva, ki bi brez njega morda ostalo sploh pozabljeno. — Da ima urednik smisel za znanstvene potrebe, kaže končni sestavek v knjigi: zbirka hišnih imen, dasi je zbirka le nezatna — ne vemo, zakaj je zbiratelj šel mimo množice zanimivih domačih in tujih imen.

Najvažnejši del knjige za vsakega, ki se bo hotel sam poučiti o katerikoli plati Savinjskih Alp ter njih bitju in žitju, pa je vsestranska in točna, o izredni trudoljubivosti pričajoča zbirka slovstvenih virov za vsako panogo. Na 8 straneh majhnega in tesnega tiska je g. Kocbek zbral s točnimi citati te virove, kakor jih je pazno zbiral vsa leta. Pa tudi pod črto v tekstu so viri za dotični predmet citirani; to je treba tem bolj pohvaliti, ker so slovenske knjige v tem pogledu mnogokrat zelo površne. — Zelo pa pogrešamo pri knjigi tako pester vsebine abecednega kazala, vsaj imen, če že ne snovi.

Iz zunanjega razloga pozdravimo knjigo tudi zato, ker se bo ž njo vendar enkrat za vselej udomačila e d i n o (jezikoslovno in po narečju) p r a v i l n a oblika S a v i n j a (kakor Dravinja, Hudinja, Mislinja), v gornji dolini z naglasom na -a, pa takisto z mehkim -n (t. j. -nj). Savnja, točno: Sauna, kakor tam govorijo: kuhnja (kuhinja). — Takisto naj se p r a v i l n o piše, po knjigi, G r i n t a v e c (ne pa napačno Grintovec! —

Dr. Jos. Tomišek.

Dr. Dragotin Lončar, Politično življenje Slovencev. V Ljubljani, 1921. Izdala in založila »Slovenska Matica«, Str. 177, vel. 8. — To je predelana in pomnožena druga izdaja dr. Lončarjevega spisa istega naslova, ki je kot tehtna brošura izšel leta 1906. Z novo izdajo smo dobili Slovenci z vzorno točnostjo sestavljeno ročno knjigo o političnem razvoju našega naroda od tistega dne, ko je prvokrat javno in zavedno nastopil pred svetom, to je izza ustanovitve Vodnikovih »Ljubljanskih Novic« (4. januarja 1797), do tedaj, ko smo Slovenci res postali političen narod in nam je, kakor pravi dr. Lončar na str. 129, »zgodovina odredila nalogo, da pokažemo, ali smo zmožni največje človeške umetnosti: vladati sami sebe«, namreč do 1. decembra 1918, do ujedinjenja s Srbi in Hrvati, ter do 6. januarja 1919, ko se je razglasil manifest regenta Aleksandra narodu Srbov, Hrvatov in Slovencev.

S skrbno vestnostjo zasleduje dr. Lončar v tej 120letni dobi vse količkaj važne pojave v postanku in razvoju političnega mišljenja in udejstvovanja Slovencev na političnem polju. Misli in dogodke presoja povsod po lastnem študiju virov in nam nudi brez vsakega krasoslovja kratko in krepko začrtane obrise dejstev in resnične profile oseb. S s v o j o osebo t. j. sodbo, ne stopa nikjer v ospredje; vendar opazimo v vsaki vrsti njegovo stvarno poučenost in samostojno bistrost, ko veže dogodke in nastop oseb v notranjo celoto pragmatičnosti.

Zavedamo se, da imamo v vseh trditvah zanesljivega in opreznega voditelja. Zapupamo mu tem rajši, ker ne kaže niti sence agitatorstva; nasprotno: V dragocenem zadnjem delu svoje knjige nam je zbral gromado virov in pripomočkov, iz katerih je črpal on in ki iz njih naj črpamo i mi. Tu imamo pred seboj lepo naštete vse naše politične časopise, časnike, spise, ki se tičejo njegove snovi, pa tudi vse osebe, ki so in kar so prispevale za našo politično zgodovino. Ta del knjige, v našem slovstvu edini te vrste, je s svojimi stotinami pregledno urejenih podatkov prava zakladnica, pristna pomoč v sili za vsakega raziskovalca. Že zahvalnost za veliki trud zbiranja tega materijala in pravičnost zahteva, da smo na tem mestu vsaj na splošno omenili dr. Lončarjevo knjigo, ki se je vsa ta leta izdatno rabila, ne da bi se bila v knjižstvu omenila.

Dr. Josip Tomišek.

Celeja antiqua et nova. Izdaja v sliki in besedi M a r t i n P e r c, radira umetniški slikar A. F. Seebacher. Celje 1926.

Delo, ki bo obsegalo več zvezkov, a le malo izvodov (100), povečuje v slikah preteklost Celja in izhaja v samozaložbi izdajatelja ter je predvsem namenjeno ljubiteljem celjskih starožitnosti.

Prvi zvezek je dotiskan in obsega 12 slik-radirank, ki predstavljajo ponajveč prigodbe iz legende o svetem Maksimilijanu, baje celjskem rojaku in mučeniku iz Dioklecijanove dbe. V »Maksimiljanovi mapi«, kakor bi smeli prvi zvezek nazvati, si sledijo: sv. Maksimilijana mladostna leta, sv. Maksimilijan osvobodil sužnje in obdaruje ubožce, sv. Maksimilijan in rimski sodnik, sv. Maksimilijan v Martovem templju, sv. Maksimilijana zadnja pot, sv. Maksimilijana pogreb, cerkev sv. Maksimilijana, ka-

pelica sv. Maksimilijana s čudodelnim studencem, sen cesarja Friderika III. v Celju; izven tega kroga so le tri slike, rekonstrukcije po slikarjevem zamisleku in sicer: Claudia Celeia, Forum Celeianum in starokrščanska bazilika, ki je stala na prostoru današnjega poštnega poslopja.

Slike pojasnjujejo legende, ki so zbrane v posebnem, lično opremljenem zvezku istega formata kakor radiranke.

Z ljubeznijo in zanosom ustvarja to delo bolj pesnik in umetnik, kakor zgodovinar; naravni posnetki se vrstijo s prividnimi prizori, kot si jih je zamislil umetnik. Slike so na splošno dobre, le osebe so preveč okorne in jim manjka potrebnega izraza.

Kljub temu — vale, Claudia Celeia, »druga Troja«, »rojstno mesto« sv. Maksimilijana in kraj mogočnih Celjanov v tem odelu, kot se nam tu kažeš, si že in še kot antiqua vredna, da dobiš vsaj 100 odjemalcev, ljubiteljev tvoje prošlosti.

K. Prijatelj.

Geramb dr. Viktor, Volkskunde der Steiermark. 10. zvezek serije Heimatskunde der Steiermark, ki ga izdaja dr. Walter Semetkowsky. Schulwissenschaftlicher Verlag Haase, Wien, Leipzig, Prag. Vel. 8, 72 strani, 4 karte in 46 slik.

Celotno zbirko namerava Semetkowsky izdati v 19. zvezkih, izmed katerih jih je nekaj že izšlo. Zgornje Štajersko bo obdelal dr. Julius Mayer, Srednje Štajersko dr. Andr. Aigner, »Drauland« isti, inž. Grengg bo izvršil generalno karto v merilu 1 : 400.000, oris štajerske deželne zgodovine s prazgodovinskim in arheološkim uvodom bo podal dr. H. Pirchegger, prof. dr. J. Stiny bo spisal geologijo in mineralogijo. Dr. Robert Klein je spisal »Steirische Weltkunde«, rastlinstvo bo obdelal dr. Ludwig Lämmermayer, živalstvo dr. Adolf Meixner, narodopisje je spisal dr. Geramb, narečja bo obdelal dr. L. Bein, kmetijstvo inž. Ernst Hamann, les dr. Rudolf Jugoviz, obrt, industrijo in trgovino dr. Wilh. Taucher, vodne moči inž. Herman Grengg, literaturo, narodno pesništvo in ljudske igre prof. dr. K. Polheim, glasbo dr. Cornelius Preiß, umetnost dr. Walter Semetkowsky, zadnji zvezek (19.) pa bo obsegal »Anleitung zur heimatlichen Beobachtung und Forschung«, ki ga bo spisal dr. Rudolf Freis. Gerambova knjiga obsega ta poglavja: I. Begriff und Ziele der Volkskunde. II. Siedlung, Haus und Hof. V tem poglavju govori tudi o slov. krajevnih imenih. III. Vom Volkstümlichen Gerät. IV. Nahrung und Lebensweise. V. Volkstracht. VI. Volksglaube. VII. Sitte und Brauch. VIII. Volksdichtung. IX. Verzeichnis des wichtigsten einführenden und steirischen Schrifttums (literatura k posameznim poglavjem.) Na koncu je 1. Karte der Verteilung der Flurtypen im ehemaligen Herzogtum Steiermark nach dem Stande von 1821—1825. Izdelal jo je Marian Sidaritsch. 2. Karte der Verteilung der Siedlungstypen im ehemaligen Herzogtum Steiermark auf Grund der Landesaufnahme von 1821—1825. Izdelal isti. Merilo obeh 1 : 750.000. Obe sta kolorirani. Nato sledita še dve nekolorirani, in sicer: Karte der Verbreitung der Platzorte und verwandten Typen in Steiermark (1821—1825). Merilo 1 : 1.600.000 ter Karte der Verteilung der Hofformen in Steiermark nach dem Stande von 1821—1825 v istem merilu.

Nekatere teh publikacij bodo tudi našemu domoznanstvu dobro služile.*)

*) **Opomba uredništva.** V Avstriji izhajajoče publikacije se dosledno in s čudovito vnemo pečajo s spodnještajerskimi zadevami. To se opaža v najrazličnejših panogah: v zgodovini in zemljepisju, v narodopisju, prirodopisju in geologiji, v nar. gospodarstvu in političnih spisih. Vse to ima nemško-politični propagadni namen: svet hočejo prepričati, zlasti odločilne kroge v Nemčiji, da je bivša Štajerska nedeljiva celota ter da se v slučaju priklopitve Avstrije k Nemčiji mora pritegniti vsaj tudi mariborsko

okrožje. Središče cele akcije je v Gradcu. Stvar je zelo resna in opozarjamo naše kroge na to, da ne bo nekega dne prepozno in da ne doživimo enakega razočaranja kakor pri koroškem plebiscitu.

S kako natančnostjo se tam obdeluje domoznanstvo, pri nas enaka podjetja najdejo le gluha ušesa tako v občinstvu kakor pri državnih oblastih. Da je znanje moč, vedo ceniti nasprotniki bolj ko mi.

Fr. Kotnik.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo.

12. odborova seja je bila 5. junija, 13. 22. septembra, 14. 1. decembra 1926. Obravnavale so se na njih razne tekoče zadeve.

1. Denarné z a d e v e: Zadnji obrok državne podpore je bil izplačan. Za 1926/7 leto pa se je podpora znižala na polovico, t. j. na 15.000 Din. — Število članov je več ali manj stalno, od novega leta jih je 11 vstopilo na novo, 12 pa jih je izstopilo, oziroma umrlo. — Pisateljske nagrade so se zvišale na 500 Din za tisk. polo.

2. Publikacije. Za 1926 je izdalo društvo le 1 zvezek Časopisa (z 10 tisk. polami), zato pa so dobili člani brezplačno Kazalo k dosežanjim 20 letnikom. Izšla je razen tega v 1000 iztisih Kovačičeva knjiga »Ljutomer«; tiskarski stroški zanjo znašajo 38.000 Din; del te vsote je pokrit z različnimi darili v znesku 14.410 Din, predvsem z volilom pok. dekana Ozmeča. Izdal se je tudi ponatis »Ljudske medicine med koroškimi Slovenci«, in sicer kot 1. zvezek »Narodopisne knjižnice«; določila se mu je cena 10 Din. Obravnavali so se razni prispevki za novi letnik »Časopisa« in se deloma zavrnili, deloma sprejeli.

3. Arhiv in knjižnica. Prošnj, da se društvu izroči mestni arhiv mariborski, je mestna občina ugodila, vendar si je pridržala lastniškov pravo. Arhivalije bo društvo prevzelo, ko izdela prof. Baš o njih seznam. — Josip Mravljak v Vuzenici je dal 60 specijalk severnoital. in slovenskega ozemlja ter 2 odtisa grbov Vuzeniških gospodov; poslal je razen tega 1 bokal in knjigo vuzeniških splavarjev. Vuzeniški dekan Pivec je podaril listino Gallenhofske graščine iz leta 1628. — V knjižnici se je krepilo mesto knjižničarja, ki ga je mestna občina podelila društvu tajniku, prof. Glaserju.

4. Miklošičeva slavnost. »Zgodovinsko društvo« je pričelo akcijo za Miklošičev spomenik, najprej le za spominsko ploščo na rojstni hiši, a ljutomerski rojaki so se odločili za pravi spomenik v trgu. Prispevke je nabiralo županstvo v Ljutomeru in »Zgodovinsko društvo«. Odkritje se je vršilo ob skrajno neugodnem vremenu dne 8. avgusta 1926.

Slavnost je otvoril v imenu pripravljalnega odbora gimn. ravnat. in podpredsednik »Zg. dr.« dr. Josip Tomiňšek, s pozdravnim nagovorom te-le vsebine: »Dragi ro-

jaki, slavna društva, ugledni zastopniki oblasti ter znanstvenih, slovstvenih, sploh prosvetnih zavodov in združitev, odlični strokovnjaki vseh prosvetnih vrst! Čast mi je, Vas vse v tem lepem, vzajemnem krogu, ki ga ljubeznivo obdaja kolobar znamenitega Ljutomerskega trga, srčno pozdraviti v imenu pripravljalnega odbora in kot zastopnik »Zgodovinskega društva« v Mariboru.

Majhen je slovenski narod — to slišimo vedno — manjše so Slovenske gorice, majhna je Prlekija, ni velik Vaš Ljutomer, a težko je najti ozemlje, kjer bi na takem tesnem prostoru se porodilo toliko številnih, pomembnih mož; ne samo po številu so bili znameniti, ampak tudi po kakovosti, po višini zmožnosti. Kar vsaka vas, vsako selo, vsak grič se more ponašati z njimi; p njih govori domača in svetovna zgodovina.

Najznamenitejši med znamenitimi pa je dr. Fran Miklošič, največji slavist, morda sploh največji jezikoslovec 19. stoletja. Njegova slava je svetovna že nad 50 let in bo ostala trajna vse čase. Že ob sedemdesetletnici njegovega rojstva (1883), se mu je klanjal stari in novi svet, Evropa z Azijo in Ameriko. Dospelo mu je tega leta tudi odlikovanje iz Beograda, red sv. Save I. vrste.

Miklošičeva slava ni slava, ki se vsled kaknega enkratnega ali kratkodobnega, večkrat slučajnega čina razglasi med svetom — danes se razglasi, jutri pa se že prične pozabljati. Ne! Miklošičeva slava je slava učenjaka, ki je svoj silni talent, podarjen mu od Boga, posvetil pol stoletja izključno svoji vedi, odpovedajoč se vsem drugim težnjam, talent, ki je učenjaka usposobil, da je ustvaril dela, ki bodo ostala za vse čase temelj njih stroke, kamor se morajo in bodo morali zatekati vsi nasledniki te vede, ki je: slovansko jezikoslovje in jezikoslove sploh. Ni in ne bo znanstvene knjižnice na svetu, ki bi ne imela, ako hoče zadostiti najnujnejšim potrebam — Miklošičevih del na svojih policalih.

Taka slava, slava učenjaka je trajna, ona tudi najtrajnejše proslavi narod; tako je Miklošič proslavil Slovence in Vaš Ljutomer.

Je pa prva lastnost pravega učenjaka, znanstvenika: skromnost. Kdo je bil skromnejši nego Miklošič? Kaj je bila njemu takozvana posvetna čast? Ko bi ga mogli vabiti na današnjo slavnost, bi se opravičil z ljubeznivim pismom na milo domovino, kakor je to storil 2. septembra 1883. — Vendar! Njemu je res pristojalo, da ni pričakoval časti in hlepel po nji. A hvaležnemu človeštvu je pristojalo, da ga je častilo in ga odlikovalo z vsemi častmi, ter Vaša, naša dolžnost je, da ga častimo, da osvežujemo spomin nanj, ki naj ostane svež tudi med širšimi krogi, katerih ne privede študij k Miklošičevim učenim spisom.

To zahteva narodna hvaležnost. Ljutomer, Prleki se zavedajo te dolžnosti. Leta 1863. ste ob tisočletnici slavili Cirila in Metodija, začetnika slovanskega pisma; leta 1868. ste Vi priredili prvi slovanski »tabor«. Bil je ta tabor zahvala slovenskemu ljudstvu, da je slozi stoletja vztrajalo kot narod, proti vsem protivnikom. In baš Vi ste bili v to poklicani, Vi prva in zadnja straža nasproti tujemu navahu, Vi, ki ste morali meti fronto obrnjeno na dve strani, ki ste zdržali napade Obrov, Ogrov, Turkov,

napade Krucov (leta 1704. so Vam zažgali trg!) in nemčurjev za seboj in med sebj. Leta 1883. ste proslavljali Miklošiča — značilno: on je odkril dobo sv. Cirila in Metodija, on je budil leta 1848. našo narodno zavest in on je uvrstil slovanske jezike kot enakovredne v svetovnost. Niste se vdali, ker ste bili Miklošičevi . . . Niste mogli praznovati leta 1913. stoletnice njegovega rojstva, niti leta 1916. petindvajsetletnice njegove smrti (umrl je leta 1891); med sebj ste še imeli narodne nasprotnike, ki so zabranjevali Vaš razmah. Danes ste svobodni in nastopate in govorite svobodno.

Iz ust pravega strokovnjaka boste zdaj slišali, kaj in kak je bil Miklošič.

V imenu odbora pa h koncu izrekam zahvalo vsem, ki so danes tu sem prispeli v Miklošičevem duhu in v znamenju naroda Prlekov, ki todj prebiva.

Zahvala bodi izrečena trgu Ljutomeru in njega dičnemu županu dr. Stojanu, tržanom in tržankam, društvom, šoli. Vaš trg je vedno (izza leta 1265.) varoval pravice in ugled.

Hvala Vam, ki ste dospeli iz goric in dolinic, Tebi, narod, ki si zrasel na vulkanskih tleh — pred tisočletji so tu bruhalo ogenj ognjenki — i Vi ste narod ognjevit!

Hvala Vam očeto, ki ste z velikimi žrtvami pošiljali nadarjene sinove ven v svet, se učiti in napredovati.

Hvala Vam materam, ki ste rodile krepke sinove in ste si pritrjavale vse, da ste pomogle otrokom do napredka, jim z ljubeznijo omilile dom.

Hvala Tebi, mladina! Imej tu vzor velikega moža, rojaka, sina preproste hiše, ki se je z umom, ki mu ga je dala priroda, in z delom, ki si ga je izbral za življensko nalogo, dvignil do svetovne slave. Mladina, ne ponašaj se: »Biti slovenske krvi, bodi Slovencu ponos!« — slovenska kri ni Tvoja zasluga — temveč: **biti vrl slovenski delavec, z drevosom ali s peresom, ter slovenski poštenjak in zvest rodu in domu:** taki bodimo vsi, **to bodi Tvoj ponos!** Tako dosežeš tudi Ti svoje zasluge, zaslužiš svojo slavo. Res, ni mogoče staviti vsakemu spomenike, kakor nebo ne more biti posejano zdržema z zvezdami. A vsak ima svoj spomenik v svojem srcu: zavest, da sem storil dobrega, kar sem znal in mogel! In trdno stoji skupni spomenik pred sodbo — naroda! In a Slovenskih prical velja sodba ta: Skozi stoletja ste stali neomajni, v vseh bojih in nezgodah. Slovenske Gorice so ostale slovenske, ker niste pripustili, da bi ne bile slovenske! Kakor tudi Slovenci nismo pripustili, da bi ne bili Slovenci. Vztrajali ste in smo doslej, vztrajamo tudi za naprej!«

Slavnostni govornik vseuč. prof. dr. Rajko Nahtigal je v izbranih besedah orisal slavljencevo življenje, delo in njegov pomen (prim. LZ 1926, 561), nakar je ljutomerski župan dr. Stojan prevzel spomenik v varstvo.

Nameravana ljudska veselica je radi dežja morala izostati, pač pa se je vršil popoldne bankeč, na katerem so se vrstili razni nagovori.

Natančneje je o slavnosti poročalo dnevno časopisje.

Muzejsko društvo v Ptujju.

(Poročilo o društvenem delu od občnega zбора dne 3. junija 1925 do 27. maja 1926.)

Na občnem zboru dne 27. maja 1926 je podal predsednik dr. Fr. Kotnik sledeče poročilo:

Glavno delo Muzejskega društva je v zadnji poslovni dobi bilo osredotočeno okoli izdaje knjige »P o e t o v i j a«, ki jo je poklonil dr. M. Abramič društvu ob tridesetletnici in ki jo je v slovenskem jeziku priredil prof. Anton Sovrè. Obema naj bo izrečena še enkrat naša iskrena zahvala. Tudi Arheološkemu institutu na Dunaju, ki je pospeševal izdajo ter prepustil mnogo klišejev v uporabo, gre naša zahvala. Vsled izdaje smo prišli v težek gmojni položaj, iz katerega so nas rešili vsi ptujski denarni zavodi z enoletnim brezobrestnim posojilom. V prihodnje pa upamo na državno pomoč. Kritika je knjigo lepo ocenila in povdarjala, da smo se z njo povzpeli nad navadna provincijalna znanstvena društva. Izdaji naj bi sledil še srednji in novi vek!

Društvo beleži s smrtjo častnega člana in ustanovitelja ptujskega muzeja, profesorja Franca Ferka bridko izgubo. Ohranilo mu bo vedno časten spomin. Gledati moramo, da stare kulturne institucije ne propadejo, ampak procvitajo. S tem delom bomo najboljše vršili svoje poslanstvo na severu naše države.

Ker je glavno delo bilo posvečeno izdaji knjige, je drugo nekako zaostalo. Društvo ima precej obsežno, še neurejeno knjižnico. V lanskih počitnicah jo je uredil gosp. Smodič po posameznih strokah in po abecednem redu avtorjev. Treba je napraviti še temeljni zapisnik in zapisnik na listkih.

S 4 starimi slikami smo se udeležili razstave portretnega slikarstva od 16. stoletja do danes, ki se je vršila koncem avgusta in začetkom septembra v Ljubljani. V imenu društva je razstavo posetil podpredsednik V. Skrabar. — Pred kratkim so odkrili v Lancovi vasi rimski sarkofag. Ogledala sta si ga V. Skrabar in A. Sovrè. To je navaden sarkofag iz haloškega kamna žilavca.

Učiteljiščenik Smodič je zasledil v novi vasi pri Ptujju tkzv. »Burgfriedstein« s 6 letnicami. Kamen je sedaj shranjen v lapidariju.

Pri Jagičevi proslavi v Varaždinu in pri otvoritvi varaždinskega muzeja sta društvo zastopala odbornika ravnatelj dr. Josip Komljanec in okr. sodnik dr. Vladimir Travner. — Za Miklošičev spomenik v Ljutomeru smo prispevali 100 Din.

M u z e j so obiskale tekom poslovne dobe razne šole, n. pr. osnovna šola vurbeska, meščanska šola iz Vojnika, dekliška obrtna iz Maribora in razne okoliške. Dne 2. V. so posetili mesto in muzej slovenski časniki, nato »Ognjišče«, društvo slov. arhitektov akademikov iz Ljubljane (Plečnikova šola), ob priliki občnega zбора gozdarskega društva, tudi slov. gozdarji. Prostori v muzeju so nedostatni, posebno trpi kulturno-historična in narodopisna zbirka.

P o m n o ž i t e v z b i r k. 1. Fosilna riba iz Šmarja pri Jelšah. Daroval veleposessnik Amand Graner. 2. Že imenovani Burgfriedstein. 3. Posnetek rimskega mladenciča (arheologi imenujejo izvornik »caput Kartinum«), člana julijsko-klavdijske rodbine. 4. Star pečat mestne župnije v Ptujju, rimski in drugi novci. Daroval g. vikar Cilenšek. 5. Beneški novec iz 17. stoletja in rimske novce je daroval ravnatelj jeklarne na Ravnanah, inž. Lorberau. 6. Relief neke dame, baje žene prof. Gaupmanna, ki je stanoval v sedanji kapucinski hiši. Gaupmannovo delo. Podarili kapucini. Arhiv je pridobil od hčerke prof. Tuška, gospe Ljubice Miklan korespondenco prof. Tuška z Janežičem. Erjavcem in drugimi slovstveniki. Nekaj letakov izza koroškega plebiscita je podaril učitelj Albin Stritar.

P r e d a v a n j a: 1. Vseučiliški asistent dr. Rudolf Kolarič o slovenskem jeziku in njega vzhodno-štajerskih narečjih. 2. Profesor Janko Glaser o Antonu Aškercu. 3. 23. IV. 1926 vseuč. profesor dr. Strzygowski o azijski umetnosti. 4. Dr. Stelè o umetnostnih spomenikih ptujskega mesta (28. V. 1926).

Z zahvalo vsem odbornikom in drugim sotrudnikom je predsednik zaključil svoje poročilo.

V odbor so bili izvoljeni: 1. Dr. Fr. Kotnik, predsednik. 2. V. Skrabar, podpredsednik. 3. Dr. Vl. Travner, tajnik. 4. Prof. Fran Alič, blagajnik. 5. Gimn. ravnatelj dr. Jos. Komljanec. 6. Prof. Ladislav Mlaker. 7. Profesor Anton Sovrè. Občino zastopajo v društvu: 8. Dr. Ivan Fermevc. 9. Vinko Šerona in 10. P. Pirich. Za namestnike so izvoljeni bančni ravnatelj Matevžič, prof. Stiplovšek in šolski vodja Uroš Peček.

Muzejsko društvo v Mariboru.

Meseca februarja 1926 izvoljeni odbor je imel v istem letu v vsem pet odborovih sej, v katerih so se reševale tekoče zadeve, ponajveč ponudbe za nakup muzejskih predmetov in pa sprememba društvenih pravil.

Dne 28. novembra se je vršil izredni občni zbor, ki je v marsičem spremenil društvena pravila, ki so se potem vložila na veliko županstvo v odobrenje. Odbor je obenem podal začasno poročilo o društvenem delovanju, ker društveno leto se sklone šele 31. decembra. Udov je sicer društvo 1926 pridobilo precej več, vendar izdatki znatno prekašajo dohodke in jih je bilo mogoče pokriti le s prihranki prejšnjih let. Ugotovilo se je tudi, da sedanji muzejski prostori ne zadostujejo več za primerno razstavitve muzejskih predmetov, zlasti slik in plastičnih umetnin. Soglasno se je sprejela resolucija, naj se odbor obrne z novo prošnjo na mestno občino, da poslojpe dvigne še za eno nadstropje.

Pri odkritju Strossmajerjevega spomenika 7. novembra 1926 je društvo zastopal društveni predsednik prof. Kovačič.

Leta 1926. je bilo do 28. novembra v muzejski katalog vpisanih na novo 87 objektov. Med temi je mnogo bankovcev raznih držav, ki jih je muzej dobil od sodnije ali od drugod. Med važnejšimi predmeti so omeniti naslednja darila, oziroma nakupi:

Gosp. sod. svetnik Niko Vrabl: 4 paleontološke okamenine iz Dravskega polja.

Gosp. Krepek v Mariboru spominski kolajni slov. tabora v Vižmarjih 17./5. 1859 in v Vipavi 29/6. 1870.

Gosp. Ivan Mravljak v Vuzenici bokal vuzeniške splavarske zadruga iz l. 1829.; odtisek grba vuzeniških in marenberških gospodov.

Gosp. Šprager v Beltincih, prekmurski gostovanjski bosiman.

Gosp. Gartner, župnik na Planini, dve sliki na steklo in nastavek baročnega okvira.

Gospa dr. Lipoldova črno žensko jopico.

Ga. Zabovnik posodila žametni moški telovnik.

Gosp. Jurko, župnik v Starem trgu pri Slov. gr., srebrn ruski rubelj carice Katarine II. in spominski kolajni slov. tabora v Žalcu 1868 in Sevnici 1869.

Gosp. Alojzij Senčar v Mariboru s srebrom okovano pištolo iz Macedonije.

Gosp. I. Malgaj par bakrenih rimskih novcev, najdenih na Rifniku pri Sv. Juriju ob južni železnici.

Gosp. Štef. Pivec, dekan v Vuzenici, starinsko stensko uro iz Podčetrka.

Nakupilo je društvo 1926 bokal nekdanje mariborske sodarske zadruga, narejen v 17. stoletju, popravljen v 19. stoletju, staro stensko uro in pri Selnici ob Dravi najden bakrorez z grškim napisom in prizorom obleganja neke trdnjave.

Iz nekdanje mariborske židovske sinagoge se je v muzej prepeljala gotska konsola, baza nekega stebra in nekaj drugih kamenov.

Vsem darovateljem iskrena zahvala!

Uredništvo je sprejelo:

(od 1. januarja do 15. decembra 1926).

Ljubljanski Zvon 1926, zv. 6—12.

Sarski, Dr. Krek, Jugoslovan. Ponatis iz »Kmetškega Lista«. Ljubljana 1926.

Spisanie na B'lgarskata Akademiya na naukitě. Knj. XXXIII. Miletič L., Sedmogradskitě B'lgari i těhnijat' ezik'. Sofija 1926.

Ivan' Evstratiev' Gešov'. Izd. Bolgarska Akademiya. Sofija 1926.

Čas. Ur. dr. Fr. Lukman, dr. Jos. Mal, dr. Fr. Stelè. L. XX. (1925/26) zv. 6. L. XXI. (1926/27) zv. 1.

Ceský Časopis Historický. Izdaj. Jos. Pekař. Ročn. XXXII. (1926) seš. 2. Praga 1926.

Laskaris Mihailo, Vizantiske princeze u srednjevekovnoj Srbiji. Beograd—Ljubljana 1926. Str. 138.

Zbornik za umetnostno zgodovino. Uredn. dr. Iz. Cankar. L. VI. zv. 2, 3. Ljubljana 1926.

Atti della Accademia scientifica Veneto—Trentino—Istriano. Ser. III., vol. 16. Padova 1926.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. XXXVII. 1925. Urednik Vladislav Skarić.

Lětopis na b'lgarskata Akademiya na naukitě. VII., 1923/24; VIII., 1924/25. Sofija 1926.

S'činenija na Mitropolit' Kliment' T'rnovski. Tom I. Povesti, razkazi i dramy. Sofija 1926. Izd. Bolgarska Akademiya.

Spomeni na Atanasa T. Iliev. Izd. Bolgarska Akademiya. Sofija 1926.

Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. Ur. O. Hujer, M. Murko. Ročn. V., seš. 1. Praga 1926.

Perc Martin, Anton Janscha, erster k. k. Lehrer der Bienenzucht in Wien. Biographische Skizze zum hundertfünfzigjährigen Jubiläum seiner »Vollständigen Lehre von der Bienenzucht« (1775—1925).

Perc Martin, Celeja antiqua et nova. V sliki in besedi. Zv. 1. Celje 1926.

Eisner Paul, Volkslieder der Slawen. Bibliographisches Institut.

Stein Arthur, Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia. Sarajevo 1920. Leipzig.

Premrou Miroslav, Visita Apostolica del Nunzio di Graz Gio. Battista Salvago a Gorizia 1608. Gorizia 1926.

Premrou Miroslav, Serie documentata dei vescovi triestini dei secoli XV.—XVIII. Trieste 1926.

Bedeković Vjekoslav, Povjest župe sv. Barbare u Bedekovšćini. Samobor, 1926.

Strmšek dr. P., Qrožje v jugoslovanski narodni epiki. Izdala Jugoslovanska Akademiya znanosti i umjetnosti. Zagreb 1921.

V zalogi „Zg. dr.“ se dobi:

»Časopis« I.—XVII. po 10 Din; letnik I., XI., XII. zv. 1, XIII. in XVI. so pošli. XVIII. letnik 30 Din, XIX.—XXI. letnik po 40 Din.

Zgodovinska knjižnica, I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena 2 Din.

Zgodovinska knjižnica, II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena 2 Din.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k petdesetletnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča, 2 Din.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 2 Din.

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Broš. 25 Din.

Fr. Kovačič: Nadžupinja sv. Križa pri Rogški Slatni. Broš. 10 Din.

Kragelj Josip: Tolminski opravilnik. 2 Din.

Štrekelj dr. Karol: Historična slovnica slovenskega jezika. Snopič 1—3. Str. 1—139. Vsi trije snopiči skupaj 23 Din; posebej prva dva po 10 Din. 3. po 3 Din.

Kovačič Fr.: Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Broš. za ude »Zg. dr.« 50 Din, za neude 60 Din, po pošti 3 Din več.

Kazalo za II. 1—XX Časopisa 30 Din.

† Košir P.—Möderndorfer V.: Ljudska medicína med koroškimi Slovenci. 10 Din.

Nujna prošnja.

Za l. 1926 so dobili udje 10 tiskanih pol »Časopisa« in povrh še »Kazalo« (6 1/2 pol) za 20 letnikov »Časopisa«. Za borih 40 Din bi tudi gmotno najboljše stoječe literarno podjetje ne moglo dati večjega darila. Na platnicah lanskega letnika smo prosili, naj se nam vendar pošlje udnina 40 Din. Priložili smo tudi položnice. Vkljub temu je še na dolgu nad polovico udnine za 1926 in še precej za 1925.

Med tem ko naši drugodržavni sosedi v Gradcu izdajajo sijajno opremljene knjige o naši zemlji in zgodovini, odtegujejo domačini domačemu društvu še celo borno udnino! Ali nam bodo res morali Nemci v Avstriji obdelovati našo zgodovino?

Upamo, da vendar dobimo udnino za preteklo in za novo leto.

Upravištvo »Časopisa«.